

DESIGN
MUSEUM
DEN
BOSCH
JAARVERSLAG
2021

DESIGN MUSEUM DEN BOSCH VOORWOORD

2021 was het tweede jaar op rij dat de coronamaatregelen een sterk hinderend effect hadden op het functioneren van Design Museum Den Bosch. We moesten telkens weer slikken als de cultuursector als eerste dichtging en pas als laatste weer open kon. Van de reacties van bezoekers komt immers normaliter de energie om keer op keer nieuwe top-tentoonstellingen te maken. Zo misten we ook de interactie met docenten en jongeren tijdens de schoolbezoeken, die afgelopen jaar tot het minimum beperkt moesten blijven.

Maar toch was 2021 voor Design Museum Den Bosch geen verloren jaar. We waren optimistisch en bleven gericht op de toekomst. Daarbij werden we geholpen door tal van mensen en instanties. De landelijke fondsen hebben bijvoorbeeld met groot vertrouwen in onze activiteiten ruimhartig subsidies verleend. Naast de onmisbare coronanoodsteun konden we zo niet alleen ambitieuze tentoonstellingen blijven maken, maar ook extra activiteiten programmeren en de toekomst verder vormgeven.

Zo stelde Fonds 21 voor drie jaar een groot bedrag ter beschikking om een team van drie jonge medewerkers aan ons te verbinden. Zij gaan de komende jaren een eigen programma binnen het museum maken om daarmee een jong publiek aan te spreken. Mondriaan Fonds gaf een groot bedrag voor de realisering van *Schuldig Design*, een uitgebreid digitaal programma op onze Derde Verdieping. Dit betreft een doorontwikkeling van de succesvolle tentoonstelling *Design van het Derde Rijk*, waarmee we zoveel kennis en (inter-)nationale relaties hebben opgebouwd.

Hoewel het publiek noodgedwongen in minder groten getale onze tentoonstellingen bezocht, hebben we afgelopen jaar toch ambitieus kunnen programmeren. En niet zonder resultaat. Aan vrijwel al onze tentoonstellingen besteedden de regionale en landelijke media uitgebreid aandacht. Opvallend was de hoge score in het lijstje van favoriete designtentoonstellingen in *NRC Handelsblad* (waar in de top vijf drie exposities van Design Museum Den Bosch stonden) en de zeer uitgebreide coverage van *GOTH - Designing Darkness* door het *NOS Journaal*.

Spraakmakende tentoonstellingen, ruimhartige financiële en inhoudelijke waardering door nationale fondsen, een uitdagend publieksprogramma, geweldige publieksreacties en overtuigende respons vanuit de media. Het zal iedereen duidelijk zijn dat dit alleen bereikt kan worden door een team van professionals die geloof hebben in Design Museum Den Bosch en zijn toekomst. Uiteraard draagt ook de stad 's-Hertogenbosch onmisbaar bij aan de financiële en mentale voorwaarden voor een florerend museum. Dit steunt ons in de gedachte dat we voor de nabije toekomst toonaangevende programma's kunnen blijven bedenken en uitvoeren en een belangrijke culturele bijdrage zullen blijven leveren aan de stad, aan de regio en aan ons land.

DESIGN MUSEUM DEN BOSCH JAARVERSLAG 2021 LEESWIJZER

Dit jaarverslag is opgebouwd alsof je door het museum wandelt. Je kunt de informatie over tentoonstellingen en aankopen & schenkingen bekijken in de tijdslijn. En/of in tekst. En/of in beeld. De cijfers corresponderen met een tentoonstelling, aankoop of schenking.

In het tweede deel lees je de overige informatie over Design Museum Den Bosch in het afgelopen jaar.

1 - 10

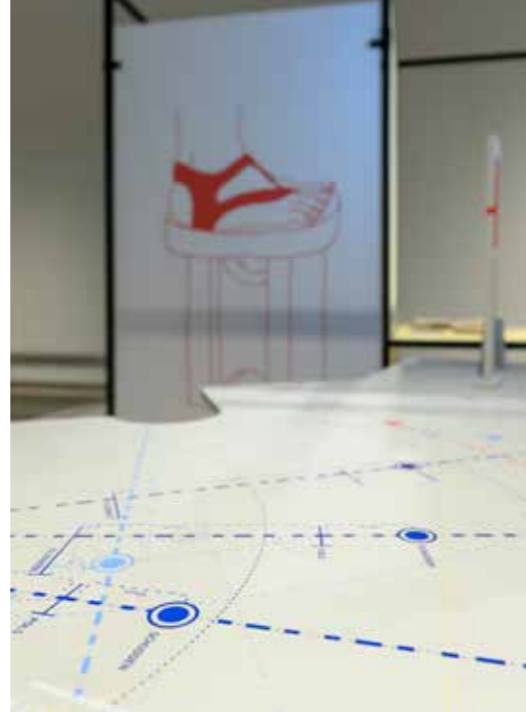
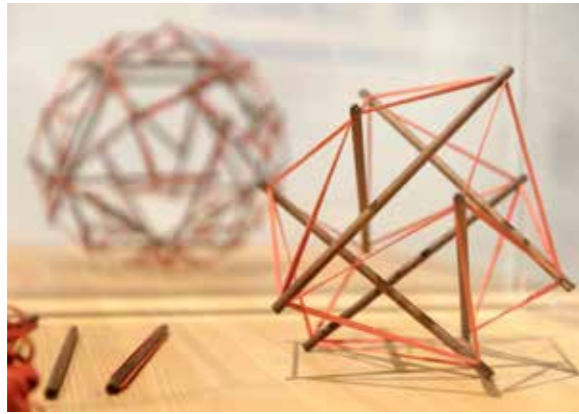
Tentoonstellingen

11 - 15

**Collectie aankopen & schenkingen
uitgelicht**

16 - 28

**Uitgaande bruiklenen
Aankopen en schenkingen
Activiteitenprogramma
Educatie
Begane grond
Marketing & communicatie
Pershoogtepunten
De Derde Verdieping
Development & relatiebeheer
Bedrijfsvoering
Organisatie
Financieel
Samenwerkingspartners**

17 oktober 2020 t/m 21 maart 2021

Victor Papanek: The Politics of Design

21 september 2020 t/m 21 februari 2021

Stigmergie: Leren van mieren

2020

1

2

3

4

2020

7 maart 2020 t/m 21 februari 2021

De poster is dood

vanaf 27 oktober 2020

Touching Worlds: ontdek de keramiekcollectie

Tentoonstellingen

5 juni 2021 t/m 13 juni 2021

Benno Premsele – Strijder en verleider

2021

5

6

7

2021

5 juni 2021 t/m 5 september 2021

Meret Oppenheim: für dich – wider dich

5 juni 2021 t/m 3 oktober 2021

Radical Austria - Everything is Architecture

Tentoonstellingen

19 juni 2021 t/m 19 september 2021

Designprijs 2021

2021

8

9

16 oktober 2021 t/m 18 april 2022

GOTH – Designing Darkness

10

2022

3 oktober 2021 t/m 23 januari 2022

Lucio Fontana – De verovering van de ruimte

Tentoonstellingen

Frederik Heyman, A speculative present. The self to whom you are talking.

2018-2019, film, digitaal bestand

Neri Oxman en Mediated Matter Group voor The New Ancient Collection van STRATASYS, Ltd., Mask 3, Series 2

2016, draagbaar object, polyacrylaat, 3D-print

2021

11

12

13

2021

Frederik Heyman, A speculative present. Homecoming (an illusion of body ownership over a different body to your own)

2018-2019, film, digitaal bestand

Meret Oppenheim, Bone Gloves

ontwerp 1936/uitvoering 2003, handschoenen, beschilderd leer

Collectie, aankopen & schenkingen uitgelicht

Blommers/Schumm, foto,
Lucio Fontana, Concetto spaziale,
1968 by Blommers/Schumm,

2021, papier/digitaal bestand

Blommers/Schumm, foto,
Lucio Fontana, Concetto spaziale,
1967 by Blommers/Schumm,

2021, papier/digitaal bestand

2021

14

Siba Sahabi, Nexus

2020, draagbaar object, papier-maché

15

2021

**Collectie, aankopen
& schenkingen uitgelicht**

Tentoonstellingen

In 2021 toonde Design Museum Den Bosch tien tentoonstellingen, waarvan zes nieuwe. Het museum was tot 5 juni 2021 gesloten vanwege de coronamaatregelen, daarom zijn de eerste drie tentoonstellingen niet meer geopend geweest voor het publiek. Omdat er nog wel onlineactiviteiten rond deze tentoonstellingen zijn georganiseerd, komen ze toch terug in dit overzicht.

17 oktober 2020 t/m 21 maart 2021

Victor Papanek: The Politics of Design

Design Museum Den Bosch presenteerde het werk van de visionaire ontwerper, criticus en activist Victor Papanek (1923-1998). Zijn beroemde boek *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change* (1971) staat voor een radicale visie op ontwerpen waarin duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid belangrijker zijn dan consumptie en commercie. De tentoonstelling toonde zowel een retrospectief van zijn werk als de manier waarop jonge ontwerpers meer dan ooit met deze thema's bezig zijn.

Design is veel meer dan alleen iets vormgeven. Het maakt deel uit van onze leefwereld en kan dus een instrument zijn voor politieke verandering. Dit was de benadering van Victor Papanek. Hij zag design als een belangrijke factor voor sociaal welzijn, een idee dat vandaag meer dan ooit relevant is. Op de vlucht voor de nazivervolging in Wenen emigreerde Papanek in 1939 naar de Verenigde Staten, waar hij de meest invloedrijke pionier van de twintigste eeuw werd op het gebied van sociale, ecologische en politiek georiënteerde ontwerppraktijken.

De tentoonstelling bestond uit vier delen. In de introductie leerde je Victor Papanek beter kennen aan de hand van een tijdslijn. Je zag zijn vroege werk, alsmede dat van zijn tijdgenoten en inspiratiebronnen Frank Lloyd Wright, Charles & Ray Eames en Isamu Noguchi. Het tweede deel van de tentoonstelling was helemaal gewijd aan het boek *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change*. Het derde deel ging dieper in op de sociale kritiek die de kern vormde van Papaneks werk. Hij riep designers op om niet alleen decoratieve gadgets voor rijke witte westerse mensen te ontwerpen, en richtte zijn blik expliciet op hen die in de mainstream ontwerpcultuur minder aan bod kwamen. Het vierde en laatste deel van de tentoonstelling ging over duurzaamheid. Papaneks mantra 'doing the most with the least' is nog steeds een belangrijk uitgangspunt voor veel ontwerpers. Bij deze tentoonstelling werd een Derde Verdieping ontwikkeld met de titel *Design for the Real World*.

Deze tentoonstelling was een samenwerking met Vitra Design Museum, Barcelona Design Museum, Victor J. Papanek Foundation en University of Applied Arts Vienna, met een bijdrage van de German Federal Cultural Foundation. Deze tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van het Kickstart Cultuurfonds. De conservatoren vanuit Vitra Design Museum waren Amelie Klein en Alison J. Clarke, de begeleiding vanuit Design Museum Den Bosch werd gedaan door Adriëne Groen.

7 maart 2020 t/m 21 februari 2021

De poster is dood

We worden omringd door plaatjes: reclames vechten overal om onze aandacht. Maar waar posters vroeger roerloze beelden waren, wordt onze blik nu steeds vaker getrokken door bewegende beelden. De traditionele grafische vormgeving op papier wordt zo langzaam vervangen door *motion design* op schermen. In de tentoonstelling *De poster is dood* presenteerde Design Museum Den Bosch het werk van acht ontwerp bureaus die een rol spelen in de opkomst van de digitale reclamevormgeving in de buitenruimte.

De titel van de tentoonstelling is uiteraard een knipoog – er worden immers nog steeds mooie posters gemaakt. Maar bewegend beeld op schermen is niet meer uit het dagelijks leven weg te denken. Op het treinstation, langs de snelweg, in winkels en in bushokjes; overal kom je knipperende en flikkerende schermen tegen met korte, kleurrijk geanimeerde video's die direct je aandacht vangen. Stuk voor stuk zijn deze *pre-rolls*, *teasers* en *banners* kleurige, mooi vormgegeven kunstwerkjes. Nog een voordeel van motion design voor reclamemakers: met bewegend beeld kun je een reclameboodschap overbrengen in een paar seconden.

Met werk van onder andere Merijn & Jurriaan Hos, Thonik voor Holland Festival, Hansje van Halem en Jurriaan Hos voor Lowlands en Lesley Moore voor Design Museum Den Bosch. De conservator van deze tentoonstelling was Marte Rodenburg, het tentoonstellingsontwerp werd verzorgd door Studio Bart Guldemond.

21 september 2020 t/m 21 februari 2021

Stigmergie: Leren van mieren

3 Stigmergie is een term die oorspronkelijk uit de biologie komt. Je ziet het veel bij insecten: door middel van simpele signalen weten bijen en mieren bijvoorbeeld toch hele complexe bouwwerken te maken. Ook op het web komt het voor, in opensourcesoftware bijvoorbeeld. Zonder centrale aansturing en zonder dat mensen direct met elkaar gecommuniceerd hebben, zijn gecompliceerde systemen zoals de Firefox-webbrowser of het Linux-besturingssysteem gebouwd. De wetenschappelijke kennis over stigmergie staat nog in de kinderschoenen. Het is moeilijk te doorgronden hoe eenvoudige, simpele dingen zonder centrale aansturing toch samen tot een complex resultaat kunnen komen. Juist die ogenschijnlijke tegenstrijdigheid maakt het tot een interessant onderwerp voor ontwerpers.

Studenten van de masteropleidingen Social Design, Contextual Design, Information Design en The Critical Inquiry Lab aan de Design Academy Eindhoven hebben zich een trimester lang geconcentreerd op het onderwerp stigmergie. Twaalf van hen onderzochten wat dit concept van een zichzelf organiserend systeem kan betekenen voor ontwerpers. In Design Museum Den Bosch presenteerden ze de resultaten van dit onderzoek. De door hen uitgevoerde experimenten lieten bezoekers kennis maken met stigmergie in design.

De grafische vormgeving van deze tentoonstelling werd verzorgd door de studenten Philipp Doringen en Nadia Iachini. Frans Bevers begeleidde het project namens Design Academy Eindhoven, en Marte Rodenburg namens Design Museum Den Bosch.

vanaf 27 oktober 2020

Touching Worlds: ontdek de keramiekcollectie

Boven aan de monumentale, gedraaide trap van het museum is een nieuwe vaste collectietentoonstelling te zien. In de komende jaren presenteert Design Museum Den Bosch op deze plek in wisselende samenstelling telkens een aantal belangrijke werken uit de eigen keramiekcollectie. Voor de eerste presentatie *Touching Worlds* zijn twee belangrijke keramische werken als uitgangspunt genomen: *Vase Femme* van Pablo Picasso uit 1954 en *B.C. Orange* van Kenneth Price uit 1967. De werken zijn symbolisch voor de verschillende startpunten van de ontwikkeling van *artist ceramics* en ze vormen sleutelstukken in de collectie van Design Museum Den Bosch.

4 De presentatie *Touching Worlds* brengt twee werelden bij elkaar: die van de grote kunstenaars die begin twintigste eeuw actief waren in Frankrijk, en de keramisten die vanaf eind jaren vijftig aan de Amerikaanse westkust werkten. Aan de linkerkant van de kast zie je werk van Pablo Picasso, Jean Cocteau, Marc Chagall, Raoul Dufy en Lucio Fontana. Aan de rechterkant vind je Amerikaanse keramisten als Kenneth Price, Peter Voulkos, Ron Nagle, Robert Arneson en Adrian Saxe. Tezamen geven deze werken een beeld van wat *artist ceramics* is komen te heten: het werk van kunstenaars die keramiek inzetten als vorm van artistieke expressie, gelijk aan de verf van een schilder of de steen van een beeldhouwer. De scheidslijn tussen toegepaste kunst (waar keramiek normaal toe gerekend wordt) en beeldende kunst is in deze werken komen te vervallen.

De kast is ontworpen door Peter Hopman van Bureau Lakenvelder in samenwerking met GoGo Plastics. Hij is gemaakt van 100% gerecycled plastic in combinatie met glazen platen. Het is een flexibel ontwerp, geïnspireerd op de geperforeerde stalen gereedschapswand, waarmee in de komende jaren nieuwe delen van de keramiekcollectie in verschillende configuraties getoond kunnen worden.

Deze presentatie kwam tot stand met steun van de Vereniging Rembrandt en de Turing Foundation, in het kader van het project 'De kracht van onze Nederlandse collecties'. De conservatoren van deze tentoonstelling waren Fredric Baas en Marte Rodenburg.

5 juni 2021 t/m 5 september 2021

Meret Oppenheim: für dich – wider dich

Meret Oppenheim (1913-1985) was een surrealist die geen surrealist genoemd wilde worden. Een feministe die niet van 'vrouwenkunst' hield. Wereldberoemd maar gepijnigd door haar faam. In de tentoonstelling *Meret Oppenheim: für dich – wider dich* leerde je Oppenheim en haar speelse en ironische werk kennen.

5 In het eerste deel van de tentoonstelling kreeg je een beeld van Meret Oppenheim door een serie portretfoto's en videobeelden waarin zij reflecteert op haar kunstenaarschap. Je zag de bekende fotoseries die Man Ray en Dora Maar van de jonge Meret maakten, maar ook nooit eerder gepubliceerde foto's van Oppenheim op latere leeftijd. Vervolgens werd in verschillende thema's uiteengezet hoe Meret Oppenheims non-conformistische karakter haar werk kleurde, en hoe haar zoektocht naar creatieve vrijheid zich manifesteerde in haar omgang met materialen en objecten. De tentoonstelling toonde zowel haar vroege surrealistische werk als haar latere schetsen, objecten, sieraden, gedichten en kostuums.

Het laatste deel van de tentoonstelling belichtte de sieraadontwerpen van Oppenheim. Eind jaren zeventig ontmoet Oppenheim de Hamburgse galeriehouder Thomas Levy. Samen voeren ze een aantal van haar oudere sieraadontwerpen voor het eerst uit. Een ander deel van haar ontwerpen wordt na haar overlijden gerealiseerd, nauwkeurig volgens de oorspronkelijke aanwijzingen. Design Museum Den Bosch bezit maar liefst 33 sieraden en ontwerpen van Oppenheim, die regelmatig in belangrijke internationale tentoonstellingen te zien zijn. Om de herwaardering van Oppenheims werk en het belang van deze edities te markeren, werd door Design Museum Den Bosch voor deze tentoonstelling een korte film gemaakt. Hierin werd het verhaal verteld van Oppenheims samenwerking met Thomas Levy en de totstandkoming van de sieraden.

Deze tentoonstelling kwam tot stand in samenwerking met ARTOMA en werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het De Gijselaar-Hintzenfonds, de Gravin van Bylandt Stichting en het Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant. De conservator van deze tentoonstelling was Adriëne Groen, het tentoonstellingsontwerp werd verzorgd door Studio Bart Guldemond en de grafische vormgeving door sens studio.

5 juni 2021 t/m 13 juni 2021

Benno Premesla – Strijder en verleider

6 Dit voorjaar toonde Design Museum Den Bosch de sieradenverzameling van Benno Premesla in de presentatie *Benno Premesla – Strijder en verleider*. Benno Premesla (1920-1997) was vormgever, binnenhuisarchitect en een toonaangevend figuur in de naoorlogse Nederlandse kunstwereld. Daarnaast was hij als voorzitter van het coc een bekende voorvechter van homo-emancipatie.

Zijn verzameling moderne sieraden bestaat uit circa 150 stuks met werk van onder andere Hans Appenzeller, Gijs Bakker, Bruno Ninaber van Eyben, Françoise van den Bosch, Marion Herbst en Otto Künzli. In 2020 besloten Els en Caspar Broeksma, de erven van Benno Premesla en zijn partner Friso Broeksma, deze vooraanstaande collectie aan Design Museum Den Bosch te schenken.

Alle geschonken sieraden werden in het museum getoond, in combinatie met een selectie van de doosjes, brieven, koffers en andere objecten die een inzicht gaven in de opbouw, de documentatie en het dagelijkse gebruik van de collectie. Via de verzameling en alles wat ermee samenhangt leerde je zo de verzamelaar Benno Premesla kennen. De conservator van deze presentatie was Fredric Baas.

5 juni 2021 t/m 3 oktober 2021

Radical Austria – Everything is Architecture

In *Radical Austria – Everything is Architecture* ontdekte je de geestverruimende, grensverleggende en maatschappijkritische werken van de Oostenrijkse avant-garde in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Deze groep Oostenrijkse ontwerpers liet zich niet begrenzen door traditionele ontwerpdisciplines en maakte gebouwen, omgevingen, objecten, mode, performances, meubilair en zelfs ervaringen. *Radical Austria – Everything is Architecture* was een tentoonstelling over de recente geschiedenis, met werken die actueler en relevanter dan ooit waren.

De werken, performances, installaties, interventies, kleding, meubilair, omgevingen en architectuur van groepen als Coop Himmelblau, Haus-Rucker-Co, Zünd-Up en individuele ontwerpers en kunstenaars als Walter Pichler (1936-2012), Hans Hollein (1934-2014), Raimund Abraham (1933-2010) en Valie Export (1940) zijn reacties op maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Soms hoopvol en speels, dan weer duister en kritisch, denken ze de consequenties van die ontwikkelingen door voor de toekomst waarin we nu leven. Wat de Oostenrijkse avant-gardisten uniek maakt, is hun fascinatie voor het lichaam en het feit dat hun ontwerpen vaak verder reikten dan de tekentafel. Bijna alles is ook echt uitgevoerd en was te zien in de tentoonstelling. Bij deze tentoonstelling werd een Derde Verdieping ontwikkeld met de titel *Radical Austria*, en een audiotour gaf achtergrondinformatie en context bij een groot aantal objecten.

Design Museum Den Bosch heeft een traditie van het maken van tentoonstellingen over avant-gardes. Zo toonden we eerder *De laatste avant-garde over de radicale vormgeving in Italië van 1966 tot 1986* (2017) en *Modern Nederland 1963-1989. De vormgeving van een gidsland* (2019). Door nu ook de blik op Oostenrijk te richten, werden de overeenkomsten en vooral ook de verschillen tussen de naoorlogse stromingen in avant-gardedesign zichtbaar. Het idee voor deze tentoonstelling kwam voort uit het onderzoek dat de conservatoren deden voor de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* die in de zomer van 2020 te zien was.

Deze tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, het Oostenrijkse Bundesministerium für Kunst, Kultur, öffentlichen Dienst und Sport en Stichting Zabawas, en kwam tot stand in samenwerking met de Universität Innsbruck. De tentoonstelling werd samengesteld door gastconservator Bart Lootsma met assistentie van Alexa Baumgartner en Maya Christodoulaki, en met begeleiding vanuit het museum door Fredric Baas. Het tentoonstellingsontwerp werd verzorgd door DeVrijerVanDongen.

19 juni 2021 t/m 19 september 2021

Designprijs 2021

Design Museum Den Bosch presenteerde met trots het werk van drie talenten uit de Brabantse designwereld in het kader van de Designprijs 2021. Deze talenten waren geselecteerd door Bart Hess, de laureaat van de Designprijs 2021. De Designprijs wordt iedere twee jaar toegekend door het Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant, beurtelings aan een gearriveerd ontwerper en aan een aankomend talent. Bart Hess is als gearriveerd ontwerper al verschillende keren in Design Museum Den Bosch te zien geweest. Daarom gaf hij een podium aan drie door hem geselecteerde aanstormende talenten: Fransje Gimbrère, Joep Truijen en HIPS (Clémentine Schmidt & Josse Vessies).

Design Museum Den Bosch heeft als doelstelling het belichten en bediscussiëren van de culturele betekenis van vormgeving, waarbij het design van de twintigste en eenentwintigste eeuw wordt gepresenteerd en de geschiedenis, de actualiteit en de toekomstgerichte kwaliteit van design met elkaar worden verbonden. Deze kwaliteiten zijn goed zichtbaar in het werk van de laureaat van de Designprijs 2021, Bart Hess. Zijn werk stond centraal in de tentoonstelling *Future Bodies: Bart Hess 2007 – 2017*, die in 2017 in het museum te zien was. Hij tekende ook, met Harm Rensink, voor het ontwerp van de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* in 2020. In het werk van de door Hess geselecteerde talenten staat eveneens een nieuwsgierige, maar kritische blik op de toekomst centraal.

Commissaris van de Koning Ina Adema, die ook voorzitter is van het Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant, reikte de prijs aan Bart Hess op 19 juni uit in Design Museum Den Bosch, en opende daarmee de tentoonstelling. De jury bestond uit Maarten Hartveldt, Marleen Hartjes, Katja Lucas, Frans Bevers en Timo de Rijk. De conservator van deze presentatie was Marte Rodenburg, het tentoonstellingsontwerp en de grafische vormgeving werden verzorgd door Philipp Pals.

3 oktober 2021 t/m 23 januari 2022

Lucio Fontana – De verovering van de ruimte

Lucio Fontana (1899 – 1968) is een van de belangrijkste avant-gardekunstenaars van de twintigste eeuw en nog steeds een inspiratiebron voor kunstenaars, ontwerpers en architecten. Fontana is vooral bekend vanwege zijn iconische schilderijen met sneden. Maar zijn oeuvre reikt veel verder dan dat. Hij was van huis uit beeldhouwer, maakte ruimtelijke installaties, werkte samen met architecten en ontwierp sieraden.

De collectie sieraden en keramiek van Design Museum Den Bosch (met het grootse aantal werken van Fontana in Nederland) vormde de basis van de tentoonstelling *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte*, waarin Fontana's revolutionaire *Concetto spaziale* (ruimtelijk concept) centraal stond. In de tentoonstelling was die collectie aangevuld met schilderijen, sculpturen en lichtobjecten uit binnen- en buitenland. Voor het eerst sinds 1967 waren Fontana's *Ambienti spaziali* weer in Nederland te zien. Met instemming van de Fondazione Lucio Fontana werden deze baanbrekende ruimtelijke installaties uit het midden van de vorige eeuw gereconstrueerd in het museum. Als bezoeker begaf je je zo letterlijk in de ruimte(s) van Fontana.

Speciaal voor de tentoonstelling heeft het fotografenduo Anuschka Blommers en Niels Schumm de werken van Fontana uit de collectie Design Museum Den Bosch gefotografeerd. Het resultaat was een vervreemdende, suggestieve fotoserie met een eigentijdse blik op het werk van Fontana. Deze maakte onderdeel uit van de catalogus bij de tentoonstelling, die werd uitgegeven door nai010.

Deze tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, de Turing Foundation en het Prins Bernhard Cultuurfonds. De tentoonstelling werd samengesteld door gastconservator Colin Huizing, met begeleiding vanuit het museum door Marte Rodenburg. Het tentoonstellingsontwerp was van de hand van Thomas Bennen.

16 oktober 2021 t/m 18 april 2022

GOTH – Designing Darkness

Goth is de grootste subcultuur ter wereld. Goth is een levensstijl vol onbestemd verlangen naar de donkere kant van het leven. De tentoonstelling *GOTH – Designing Darkness* ging op zoek naar de bronnen van de goth-scene en presenteerde twee eeuwen cultuurgeschiedenis vol dramatische verbeeldingen, onheilspellend design en zwartgallige kunst. Midden in het historische Den Bosch met zijn middeleeuwse en neogotische monumenten toonde *GOTH – Designing Darkness* ook hoe deze duistere tegencultuur nu wordt verbeeld. Nog nooit eerder was het zó donker in een museum...

De tentoonstelling besteedde aandacht aan de bronnen van goth, die zowel in de klassieke Europese kunstgeschiedenis als in de alternatieve en populaire cultuur te vinden zijn. Je ontdekte een rijk overzicht met objecten en kunstvoorwerpen uit de collecties van onder andere het Kröller-Müller Museum, Musée d'Orsay, de Hamburger Kunsthalle en het Royal Institute of British Architects. Werken varieerden van ontwerptekeningen van Pierre Cuypers en objecten van A.W.N. Pugin tot meubelen van André Lassen en H.R. Giger; van prenten van Odilon Redon en Félicien Rops tot fotografie van Nona Limmen; van negentiende-eeuwse rouwsieraden tot de couture van Linda Friesen en Marjolein Turin, en van sculpturen van Sarah Bernhardt en Emmanuel Frémiet tot hedendaagse kunst en design van Sruli Recht, Carolein Smit en Cindy Wright. Twee audiotours leidden de bezoeker door de ruimte: er was een keuze tussen een meer traditionele tour en een door de populaire pop-noirzangeres Lakshmi ingesproken tour waarin muziek en geluidseffecten het verhaal van de tentoonstelling versterkten. Bij deze tentoonstelling werd een Derde Verdieping ontwikkeld met de titel *GOTH – Designing Darkness*. Ook verscheen er een boek, samengesteld door conservator Timo de Rijk en cultuurhistoricus Eric Smulders naar ontwerp van Yvo Zijlstra.

Deze tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Fonds 21, het Mondriaan Fonds – regeling Kunst Erfgoed Presentatie en de gemeente 's-Hertogenbosch. Het ontwerp van de tentoonstelling werd verzorgd door Peter Hopman van Bureau Lakenvelder, de grafische vormgeving was van de hand van 75B. De conservator was Timo de Rijk, met assistentie van Tomas van den Heuvel.

Collectie, aankopen & schenkingen uitgelicht

In 2021 heeft Design Museum Den Bosch in totaal 41 objecten verworven. Onze bijzondere dank gaat uit naar de particuliere schenkers die onze verzameling dit jaar verrijkten.

Het is opmerkenswaardig dat een omvangrijk gedeelte van de aankopen van 2021 is gedaan naar aanleiding van tentoonstellingen die Design Museum Den Bosch in de afgelopen twee jaar heeft georganiseerd: *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte* (2021-2022), *Meret Oppenheim: für dich – wider dich* (2021) en *BodyDrift – Anatomies of the Future* (2020). Deze laatste tentoonstelling betreft werken die behoren tot het verzamelgebied Posthuman.

Posthuman

Design Museum Den Bosch heeft Posthuman in 2017 voor het eerst als aandachtsgebied benoemd. In de periode 2021-2024 legt Design Museum Den Bosch zich verder toe op dit nieuwe thema in zowel het tentoonstellings- als het collectiebeleid en neemt het een vooruitstrevende positie in binnen de Collectie Nederland. Inspelend op de huidige paradigmaverschuiving als het gaat om de toekomst van de mens, heeft Design Museum Den Bosch besloten dit fenomeen onder de noemer Posthuman te agenderen binnen zowel de programmering als de collectie. Nergens anders wordt dit innovatieve en discipline-overstijgende type vormgeving verzameld. Posthuman betreft een alternatief verzamelgebied dat op vanzelfsprekende wijze is voortgevloeid uit de bestaande collectie sieraden waarbij de aandacht van het artistiek-cultureel aspect uitgebreid wordt met een maatschappelijk-technologisch perspectief.

De moderne tijd wordt gekenmerkt door technologische ontwikkelingen die een grote invloed op ons leven hebben. Onze kijk op ons lichaam is drastisch veranderd door wetenschap en technologie, die ons de mogelijkheid hebben gegeven om alles aan ons lichaam te veranderen. Het gevolg is een vervaging van de grens tussen technologie, het menselijk lichaam en design. Dit gegeven wordt binnen Posthuman door Design Museum Den Bosch onderzocht, verzameld en gepresenteerd, van waaruit gerichte vragen gesteld kunnen worden met betrekking tot ethische opvattingen en sociale en maatschappelijke ontwikkelingen.

Omdat verzamelen voor Design Museum Den Bosch onlosmakelijk met presenteren verbonden is, vindt dit nieuwe verzamelgebied direct zijn weerslag in het tentoonstellingsprogramma. Dit kwam voor het eerst concreet tot uiting in de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future*, die als een 'stepping stone' fungeert waarop het museum de komende beleidsperiode verder zal bouwen, verdiepen en presenteren. Deze programmatische lijn haakt direct in op de actuele designontwikkelingen en verbindt acquisitie en presentatie.

Frederik Heyman, *A speculative present. The self to whom you are talking.*

2018-2019, film, digitaal bestand

Frederik Heyman, *A speculative present. Homecoming (an illusion of body ownership over a different body to your own)*

2018-2019, film, digitaal bestand

A speculative present is een serie van korte video's die Frederik Heyman beschouwt als zijn schetsboek. De scènes erin doen echter qua detaillering en inventiviteit niet voor zijn eigenlijke werk onder. Wel is bijvoorbeeld het camerastandpunt min of meer gefixeerd en ontbreekt een echt scenario.

De titel van de reeks (*A speculative present*) doet denken aan de in sciencefiction zo populaire parallelle universums met hun alternatieve werkelijkheden. Waarbij de hoofdvraag altijd luidt: 'What if...?' Maar Heyman wil duidelijk maken dat het getoonde ook hier en nu mogelijk is of zou kunnen zijn. Daarmee verbeeldt zijn werk misschien niet in letterlijke, maar absoluut in figuurlijke zin ons onzekere Posthuman-tijdperk.

Neri Oxman en Mediated Matter Group voor The New Ancient Collection van STRATASYS, Ltd., *Mask 3, Series 2*

2016, Draagbaar object, polyacrylaat, 3D-print

De *Vespers*-collectie van ontwerper Neri Oxman bestaat in totaal uit vijf reeksen van maskers met daarin telkens drie fases. De eerste fase vertegenwoordigt simpelweg een update van het dodenmasker als cultureel artefact. De laatste fase verbeeldt een levend masker dat fungeert als draagbare, ondersteunende technologie. De maskers uit de tweede serie bevinden zich tussen deze twee uitersten. Zij maken het proces van 'metamorfose' zichtbaar tussen het oude relikwie en zijn hedendaagse interpretatie. Gezamenlijk vertegenwoordigen de drie fases van de *Vespers*-collectie de overgang van dood naar leven, of van leven naar dood, afhankelijk van hoe je de collectie interpreteert. Binnen de Posthuman-collectie is het een eerste verkenning van de veranderende houding ten opzichte van de dood. Als we immers 'voorbij de mens' kunnen gaan, kunnen we dan ook voorbij de dood gaan?

13

Meret Oppenheim, Bone Gloves

Ontwerp 1936/uitvoering 2003, handschoenen, beschilderd leer

Meret Oppenheims ontwerp voor handschoenen met een afbeelding van handbeentjes is een voorbeeld van een werk waarbij zij de grenzen verlegt tussen het inwendige en uitwendige. Dat wat verborgen is, wordt door een bescheiden gebaar van de kunstenaar plotseling blootgesteld aan de buitenwereld, als sieraden die het lichaam decoreren. Dit ontwerp kan ook als voorloper worden gezien van de befaamde röntgenfoto die Oppenheim van zichzelf liet maken in 1964. Haar iconische gelaatstreken zijn verdwenen en de enige punten van herkenning zijn haar sieraden.

Siba Sahabi, Nexus

2020, Draagbaar object, papier-maché, particuliere schenking

14

Hoewel talloze schermen en onze online aanwezigheid ervoor zorgen dat we continu in verbinding staan met elkaar, observeert Sahabi een toename aan mensen die zich alleen voelen. Maar ondanks dit groeiende probleem voelen velen van ons zich niet op hun gemak bij het uiten en bespreken van dergelijke gevoelens. De serie *Nexus* – het Latijnse woord voor ‘verbinding’ – bestaat uit een reeks abstracte, geometrische maskers die het gezicht onthullen maar tegelijkertijd een isolerende schil rondom het gezicht van de drager vormen. Met deze reeks onderzoekt ontwerper Siba Sahabi eenzaamheid en wil ze die een gezicht geven. Sahabi: ‘Ik geloof dat verbeelding en esthetiek een centrale rol kunnen spelen in het bespreekbaar maken van moeilijke onderwerpen als eenzaamheid.’

Blommers/Schumm, foto, Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1968 by Blommers/Schumm,

2021, papier/digitaal bestand

Blommers/Schumm, foto, Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1967 by Blommers/Schumm,

2021, papier/digitaal bestand

15

In het kader van de tentoonstelling *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte* (2021-2022) heeft het museum de fotografen Blommers/Schumm gevraagd om alle werken van deze belangrijke avant-garde-kunstenaar uit de collectie te verbeelden. Met zestien keramische objecten en vier sieraden is het de grootste verzameling Fontana in een Nederlands museum. De resulterende foto’s zijn een persoonlijke interpretatie van de collectiestukken waarmee het museum een nieuw en hedendaags perspectief biedt op de bestaande collectie.

Anuschka Blommers (1969) en Niels Schumm (1969) werken inmiddels meer dan twintig jaar samen. Ze fotograferen voor toonaangevende mode-, lifestyle- en designtijdschriften als *Vogue*, *Dazed*, *Purple*, *Fantastic Man* en andere internationale titels. Voor reclamecampagnes fotografeerden ze voor merken als COS, Victor & Rolf, Hermès, Loewe en Absolut Vodka.

Uitgaande bruiklenen

16

In 2021 waren in totaal 87 kunstwerken van het Design Museum Den Bosch als bruikleen te zien in 9 instellingen in binnen- en buitenland.

Bunkamura Museum, Tokyo

13 juli - 6 september 2021, sieraden van Man Ray (2 stuks)

Caixa Forum, Sevilla

21 april - 22 augustus 2021, sieraden van Jean Cocteau, Meret Oppenheim en Man Ray (3 stuks)

De Nieuwe Kerk, Amsterdam

18 september 2021 - 3 april 2022, sieraden van Keith Haring (2 stuks)

Grassi Museum für Angewandte Kunst, Leipzig

10 juni - 3 oktober 2021, keramiek van Studio Formafantasma (4 stuks)

Het HEM, Zaandam

29 april - 31 oktober 2021, maskers van Zach Blas (4 stuks)

Kunstmuseum Bern, Bern

22 oktober 2021 - 30 januari 2022, schetsen van Meret Oppenheim (2 stuks)

Lalique Museum, Doesburg

4 juli 2021 - 19 juni 2022, keramiek van Bart van der Leek en Kasimir Malevich (6 stuks)

Le Tripostal, Lille

9 april - 12 september 2021, keramiek van Magdalene Odundo (1 stuk)

Museum Bommel van Dam, Venlo

5 september 2021 - 27 maart 2022, keramiek van Atelier NL (63 stuks)

Aankopen & schenkingen

17

Sieraden

Schenkingen

S2021.004 Meret Oppenheim, foto, *Template for Gloves*, foto van schets uit 1936, papier, schenking LEVY Galerie Hamburg

Aankopen

S2021.001 Meret Oppenheim, object, *Shoe with Fur*, ontwerp 1936/uitvoering 2003, schoen, bont, porselein

S2021.002 Meret Oppenheim, horloge, *Pendant Watch*, ontwerp 1945/uitvoering 1985, goud, zilver, parel, uurwerk

S2021.003 Meret Oppenheim, handschoenen, *Bone Gloves*, ontwerp 1936/uitvoering 2003, beschilderd leer

S2021.005 Meret Oppenheim, foto, *Sketch for X Ray of Meret Oppenheim's Skull*, 1978, papier

Keramiek

Schenkingen

K2021.001 Christian Friedrich, sculptuur, *Inner Cake*, 2008, aardewerk, schenking Matthijs Erdman, Amsterdam

K2021.002 Anne Currier, vaas, *Mutual Interchange*, ca. 1979, steengoed, particuliere schenking

K2021.003 Richard Parker, vaas, *zonder titel*, na 2000, aardewerk, particuliere schenking

K2021.004 Richard Parker, schaalte, *zonder titel*, na 2000, aardewerk, particuliere schenking

Aankopen

Er is in 2021 geen keramiek aangekocht.

Design

Schenkingen

D2021.001 Siba Sahabi, draagbaar object, *Nexus*, 2020, papier-maché, particuliere schenking

D2021.002 Siba Sahabi, draagbaar object, *Nexus*, 2020, papier-maché, particuliere schenking

D2021.003 Siba Sahabi, draagbaar object, *Nexus*, 2020, papier-maché, particuliere schenking

D2021.004 Siba Sahabi, draagbaar object, *Nexus*, 2020, papier-maché, particuliere schenking

D2021.005 Siba Sahabi, draagbaar object, *Nexus*, 2020, papier-maché, particuliere schenking

D2021.006 Siba Sahabi, draagbaar object, *Nexus*, 2020, papier-maché, particuliere schenking

D2021.009 Sara Nuytemans, draagbaar object, *Observatory of the Self 8.4*, 2014, zink, spiegel, particuliere schenking

Aankopen

D2021.007 Frederik Heyman, film, *A speculative present. The self to whom you are talking*, 2018/2019, digitaal bestand

D2021.008 Frederik Heyman, film, *A speculative present. Homecoming (an illusion of body ownership over a different body to your own)*, 2018/2019, digitaal bestand

D2021.010 Neri Oxman en Mediated Matter Group voor The New Ancient Collection van STRATASYS, Ltd., draagbaar object, *Vespers Death Mask 3, Series 1*, 2016, polyacrylaat, 3D-print

D2021.011 Neri Oxman en Mediated Matter Group voor The New Ancient Collection van STRATASYS, Ltd., draagbaar object, *Vespers Death Mask 3, Series 2*, 2016, polyacrylaat, 3D-print

D2021.012 Neri Oxman en Mediated Matter Group voor The New Ancient Collection van STRATASYS, Ltd., draagbaar object, *Vespers Death Mask 3, Series 3*, 2016, polyacrylaat, 3D-print

Beeldende kunst

Aankopen

BK2021.001 Blommers/Schumm, 20-delige fotoserie, *Fontana*, 2021, papier/digitaal bestand, bestaande uit:

BK2021.002 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, ca. 1958 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.003 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, Natura, 1959 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.004 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1959 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.005 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, ca. 1959 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.006 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1959 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.007 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Cristo, ca. 1960 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.008 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, La corrida, 1958 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.009 Blommers/Schumm, foto, *Lucio*

Fontana, Concetto spaziale, 1968 by Blommers/Schumm, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.010 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1966 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.011 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1957 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.012 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Natura morta, 1949/1950 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.013 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, ca. 1955 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.014 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1953/1955 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.015 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, ca. 1958 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.016 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1958 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.017 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1955/1960 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.018 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Ellisse, Concetto spaziale, 1967 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.019 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Ellisse, Concetto spaziale, 1967 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.020 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Concetto spaziale, 1967 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

BK2021.021 Blommers/Schumm, foto, *Lucio Fontana, Anti Sofia, Concetto spaziale, 1967 by Blommers/Schumm*, 2021, papier/digitaal bestand

17 oktober 2020 t/m 21 maart 2021

Victor Papanek: The Politics of Design

TOYS

40 BILLION \$

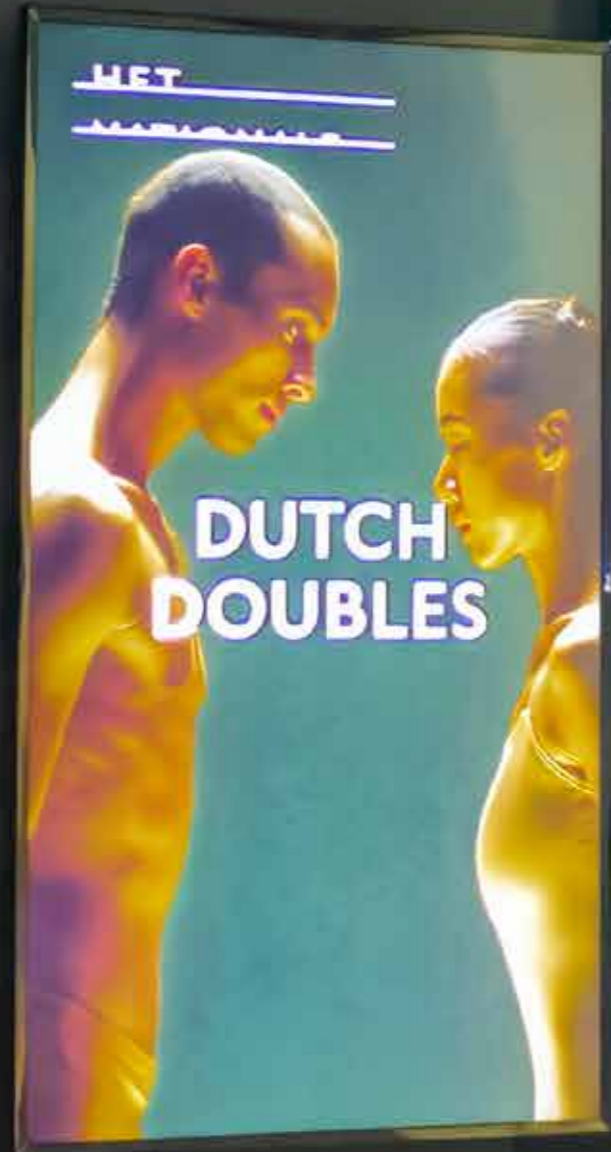

2

7 maart 2020 t/m 21 februari 2021

De poster is dood

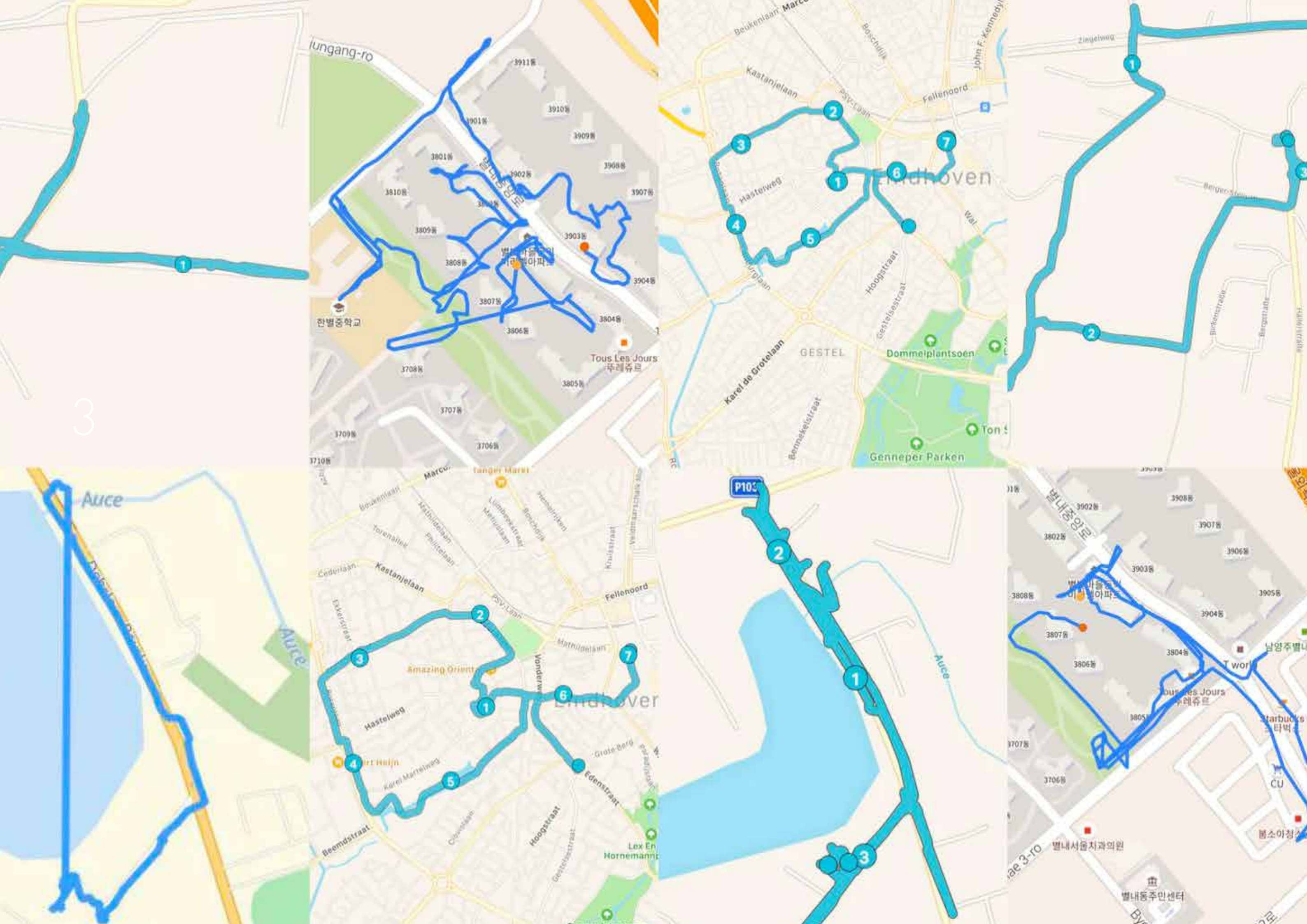
3

21 september 2020 t/m 21 februari 2021

**Stigmergie:
Leren van mieren**

*The Assumption of the Virgin, Anthony van Dyck, 1927
& Donald Trump 2018*

3

Map 1 (Top Left): Shows a cycling route in the Ennithoven area. The route is marked with a blue line and a '1' in a blue circle. It starts near the 'Auce' river and loops through residential streets. Landmarks include '한별중학교' (Hanbyeol Middle School) and 'Tous Les Jours' (Tous Les Jours). Street names like 'Kastanjelaan' and 'Hasterweg' are visible.

Map 2 (Top Right): Shows a cycling route in the Ennithoven area. The route is marked with a blue line and numbered 1 through 7 in blue circles. It starts near 'Auce' and loops through residential streets. Landmarks include 'Genneper Parken' and 'Dommeplantsoen'. Street names like 'Kastanjelaan', 'Hasterweg', and 'Karel de Grotelaan' are visible.

Map 3 (Bottom Left): Shows a cycling route in the Ennithoven area. The route is marked with a blue line and numbered 1 through 7 in blue circles. It starts near 'Auce' and loops through residential streets. Landmarks include 'Amazing Orient' and 'Tous Les Jours'. Street names like 'Kastanjelaan', 'Hasterweg', and 'Karel de Grotelaan' are visible.

Map 4 (Bottom Middle): Shows a cycling route in the Ennithoven area. The route is marked with a blue line and numbered 1 through 7 in blue circles. It starts near 'Auce' and loops through residential streets. Landmarks include 'Amazing Orient' and 'Tous Les Jours'. Street names like 'Kastanjelaan', 'Hasterweg', and 'Karel de Grotelaan' are visible.

Map 5 (Bottom Right): Shows a cycling route in the Ennithoven area. The route is marked with a blue line and numbered 1 through 7 in blue circles. It starts near 'Auce' and loops through residential streets. Landmarks include 'Tous Les Jours' and 'Starbucks'. Street names like 'Kastanjelaan', 'Hasterweg', and 'Karel de Grotelaan' are visible.

zeggingskracht als andere kunstdisciplines.

Beeldende kunst vormt ook een inspiratiebron
eigenlijk abstract-expressionistische schilderku
iemand als Robert Arneson duidelijk verwant aa

West Coast Ceramics

A group of ceramists around artist Peter Voulkos is
behind the early 1960s "Craft-to-Art" movement. W
members based on the American west coast, speci
California, the movement is often referred to as Wes

The artists introduce new techniques and forms of e
ceramic repertoire and hold unconventional ideas ab
use of color and material. They no longer make a dis
art and applied arts. Ceramics becomes an artistic m
other, with its own tradition and characteristics yet as
as other forms of art.

Visual art also serves as a source of inspiration. For
essentially an abstract expressionist
work has a clear relationship

4 vanaf 27 oktober 2020

Touching Worlds: ontdek
de keramiekcollectie

4

Lucio Fontana (1899-1968)
Concetto spaziale, 1966
sculptuur, aardewerk | sculpture, earthenware

4

Pablo Picasso (1881-1973)
Le pigeon bleu, 1948
schaal, aardewerk | dish, earthenware

4

Touching Words - de kracht van de collage

De collage is een kunstvorm die bestaat uit het plakken van afbeeldingen, teksten en andere visuele elementen op een oppervlak. Het is een manier om verschillende dingen samen te brengen en een nieuwe betekenis te creëren.

De collage is een kunstvorm die bestaat uit het plakken van afbeeldingen, teksten en andere visuele elementen op een oppervlak. Het is een manier om verschillende dingen samen te brengen en een nieuwe betekenis te creëren.

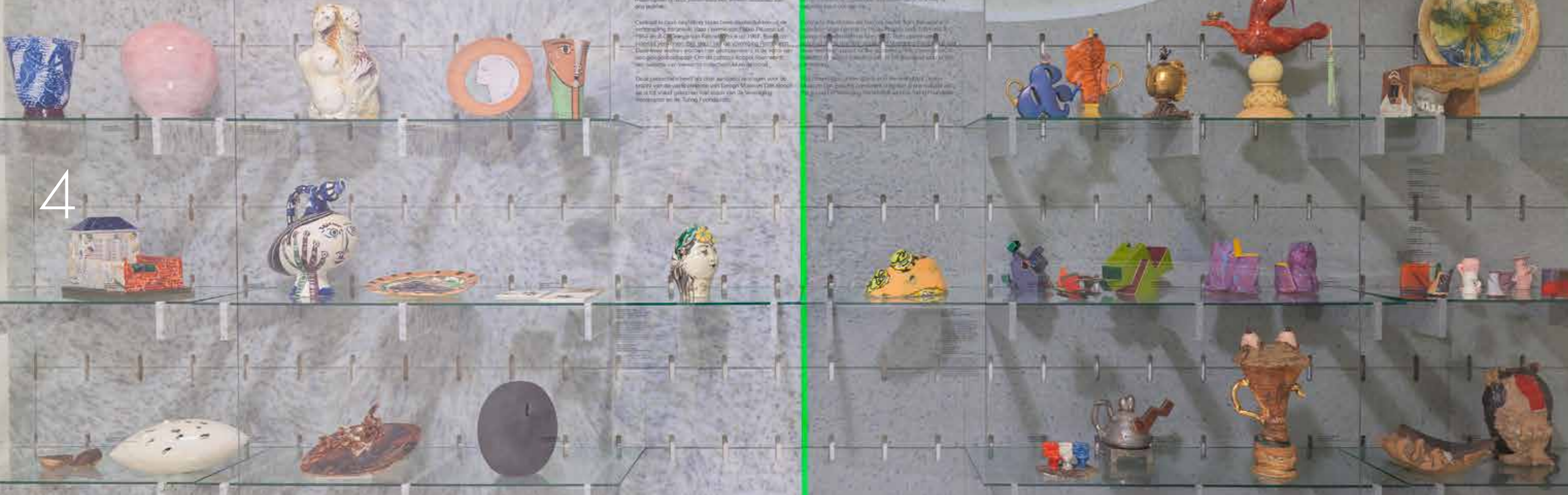
De collage is een kunstvorm die bestaat uit het plakken van afbeeldingen, teksten en andere visuele elementen op een oppervlak. Het is een manier om verschillende dingen samen te brengen en een nieuwe betekenis te creëren.

Touching Words - key pieces from the collection

De collage is een kunstvorm die bestaat uit het plakken van afbeeldingen, teksten en andere visuele elementen op een oppervlak. Het is een manier om verschillende dingen samen te brengen en een nieuwe betekenis te creëren.

De collage is een kunstvorm die bestaat uit het plakken van afbeeldingen, teksten en andere visuele elementen op een oppervlak. Het is een manier om verschillende dingen samen te brengen en een nieuwe betekenis te creëren.

De collage is een kunstvorm die bestaat uit het plakken van afbeeldingen, teksten en andere visuele elementen op een oppervlak. Het is een manier om verschillende dingen samen te brengen en een nieuwe betekenis te creëren.

5

5 juni 2021 t/m 5 september 2021

**Meret Oppenheim: für dich
- wider dich**

5

5 Meret Oppenheim

nl) Meret Oppenheim (1913-1985) is al jong op zoek naar artistieke en persoonlijke onafhankelijkheid. Ze vertrekt in 1932 uit het beschermde Zwitserland naar het dynamische Parijs, de metropool van de kunst. Daar vindt ze aansluiting bij de groep surrealisten rond André Breton, waar ze zich aangetrokken voelt tot hun vrijheid en het gebrek aan artistieke conventies. Met haar *Object* (1936), een met bont bedekte kop en schotel, beleeft ze een *succès fou* op de *Exposition surréaliste d'objets*. Het Museum of Modern Art in New York verworft *Object* en maakt het al snel tot een internationaal icoon van het surrealisme.

Oppenheim voelt zich echter ook bekleemd door haar plotselinge succes en de consequente verwachtingen van de kunstwereld. Typisch voor haar karakter is de vrijheid die ze ervaart als ze naakt voor de camera poseert, maar ook de teleurstelling als ze merkt dat de kunstwereld haar als muze van de mannelijke kunstenaars ziet. Hoewel ze aanvankelijk het succes viert van *Object*, voelt ze steeds meer moeite met de manier waarop haar kunstenaarschap wordt gereduceerd tot dit ene werk.

"...Ik twijfelde aan alles wat ik ooit had gemaakt en was ongelukkig geweest. Het succes van het bont-kopje betekende niets voor mij, ik stortte in, waarschijnlijk daardoor, en moest mezelf afvragen: Ben ik een echte kunstenaar? Of kan ik beter een kantoorbaan nemen? Of moet ik maar trouwen?"

Na een lange periode van creatieve onzekerheid keert Oppenheim, inmiddels weer in Zwitserland wonend, in 1954 vol zelfvertrouwen en gesteund door internationale contacten terug in de wereld van de kunst. Nu spreekt ze zich zonder voorbehoud uit voor de gelijkwaardigheid van vrouwen binnen de kunst. Volgens Oppenheim is kunst androgyn, het resultaat van een artistieke geest die zowel mannelijk als vrouwelijk is.

In de laatste decennia van haar leven ervaart Oppenheim een hernieuwde erkenning voor haar kunstenaarschap. Ze neemt deel aan belangrijke kunstmanifestaties en krijgt in 1967 een eerste retrospectief in Stockholm. In tegenstelling tot in haar vroege jaren wordt de onverzettelijke manier waarop ze zich onttrekt aan verwachtingen en afgebakende kunststromingen nu juist gewaardeerd. Even actueel is de manier waarop Oppenheims werken de grenzen overschrijden tussen kunst-disciplines. Schilderijen, gedichten, sieraadontwerpen of sculpturen – het zijn allemaal gelijkwaardige uitdrukkingen van haar ideeën.

eng) From an early age, Meret Oppenheim (1913-1985) is looking for artistic and personal independence. In 1932 she trades the shelter of Switzerland for the dynamic of Paris, art metropolis par excellence. Soon she joins the group of surrealists around André Breton, attracted by their freedom and lack of artistic conventions. With her *Object* (1936), a fur-covered cup and saucer, she has a *succès fou* at the *Exposition surréaliste d'objets*. The Museum of Modern Art in New York acquires *Object* and quickly turns it an international icon of surrealism.

Oppenheim, however, feels confined by her instant success and the consequent expectations of the art world. Entirely in line with her character she has a strong sense of freedom when she poses naked for Man Ray, but she is disappointed to discover that others keep seeing her as the muse of male artists. While initially celebrating the success of *Object*, she continues to struggle with the way her artistry is reduced to this one piece.

"...I questioned everything I had ever made and been. The success of the fur-cup didn't mean anything to me, but probably because of it, I fell apart and I had to ask myself: Am I really an artist? Or should I work in an office? Or should I get married?"

In 1954, after an extensive period of creative doubt and having returned to Switzerland, Oppenheim makes a comeback to the world of art, brimming with confidence, supported by international connections. Uninhibitedly she now speaks out on the equality of women in art. According to Oppenheim, art is androgynous, the result of an artistic spirit that is both masculine and feminine.

In the last decades of her life, Oppenheim enjoys a renewed acclaim as an artist, participating in important art events and being granted her first retrospective exhibition in Stockholm in 1967. Unlike in her early days, her determination to ignore expectations and established art movements is nowadays fully appreciated. Just like the way Oppenheim's work spans all different forms of art. Paintings, poetry, jewellery design, sculptures – they are all equally valued expressions of her ideas.

für dich — wider dich

6

5 juni 2021 t/m 13 juni 2021

Benno Premsele - Strijder en verleider

Benno Premsele - Strijder & verleider

Benno Premsele (1921-1997) was a key figure in the post-war Dutch art world. As chairman of the COC (Dutch lesbian and gay association), he was also a well-known advocate of gay rights. His collections of visual and applied art were an expression of his modern, unapologetic lifestyle. He presented them at home, where he and his partner Friso Broeksema entertained many guests to whom new acquisitions were shown. Thus supporting Premsele's aim to abolish the separation between art and design.

In 2016, Els and Casper Broeksema donated the extensive ceramics collection from Benno Premsele's estate to Design Museum Den Bosch. Last year, his jewellery collection was added to this. The more than 150 pieces of post-war jewellery by Dutch and foreign designers are a valuable addition to the existing collection. Certainly in combination with the ceramics that have already been donated. Premsele's collection also highlights the role played by modern jewellery in women's and gay emancipation.

Modern jewellery could be worn by both men and women because, according to Premsele, it had become 'gender neutral'. As an avid wearer of sweaters, he himself preferred brooches and bracelets. The label of bracelets from which he sampled every day is also on display here. These and other personal details, such as handwritten notes, a facsimile of the original documentation folder and the suitcase in which the collection was stored, show a side of this extraordinary gift that generally remains hidden. Thus the collection also paints an intimate picture of the collector Benno Premsele.

Benno Premsele - Warrior & Seducer

Benno Premsele (1921-1997), designer and interior decorator, was a key figure in the post-war Dutch art world. As chairman of the COC (Dutch lesbian and gay association), he was also a well-known advocate of gay rights. His collections of visual and applied art were an expression of his modern, unapologetic lifestyle. He presented them at home, where he and his partner Friso Broeksema entertained many guests to whom new acquisitions were shown. Thus supporting Premsele's aim to abolish the separation between art and design.

In 2016, Els and Casper Broeksema donated the extensive ceramics collection from Benno Premsele's estate to Design Museum Den Bosch. Last year, his jewellery collection was added to this. The more than 150 pieces of post-war jewellery by Dutch and foreign designers are a valuable addition to the existing collection. Certainly in combination with the ceramics that have already been donated. Premsele's collection also highlights the role played by modern jewellery in women's and gay emancipation.

Modern jewellery could be worn by both men and women because, according to Premsele, it had become 'gender neutral'. As an avid wearer of sweaters, he himself preferred brooches and bracelets. The label of bracelets from which he sampled every day is also on display here. These and other personal details, such as handwritten notes, a facsimile of the original documentation folder and the suitcase in which the collection was stored, show a side of this extraordinary gift that generally remains hidden. Thus the collection also paints an intimate picture of the collector Benno Premsele.

6

6

7

5 juni 2021 t/m 3 oktober 2021

**Radical Austria –
Everything is Architecture**

7

FEEDBACK ARCHITECTURE

ARCHITECTURE

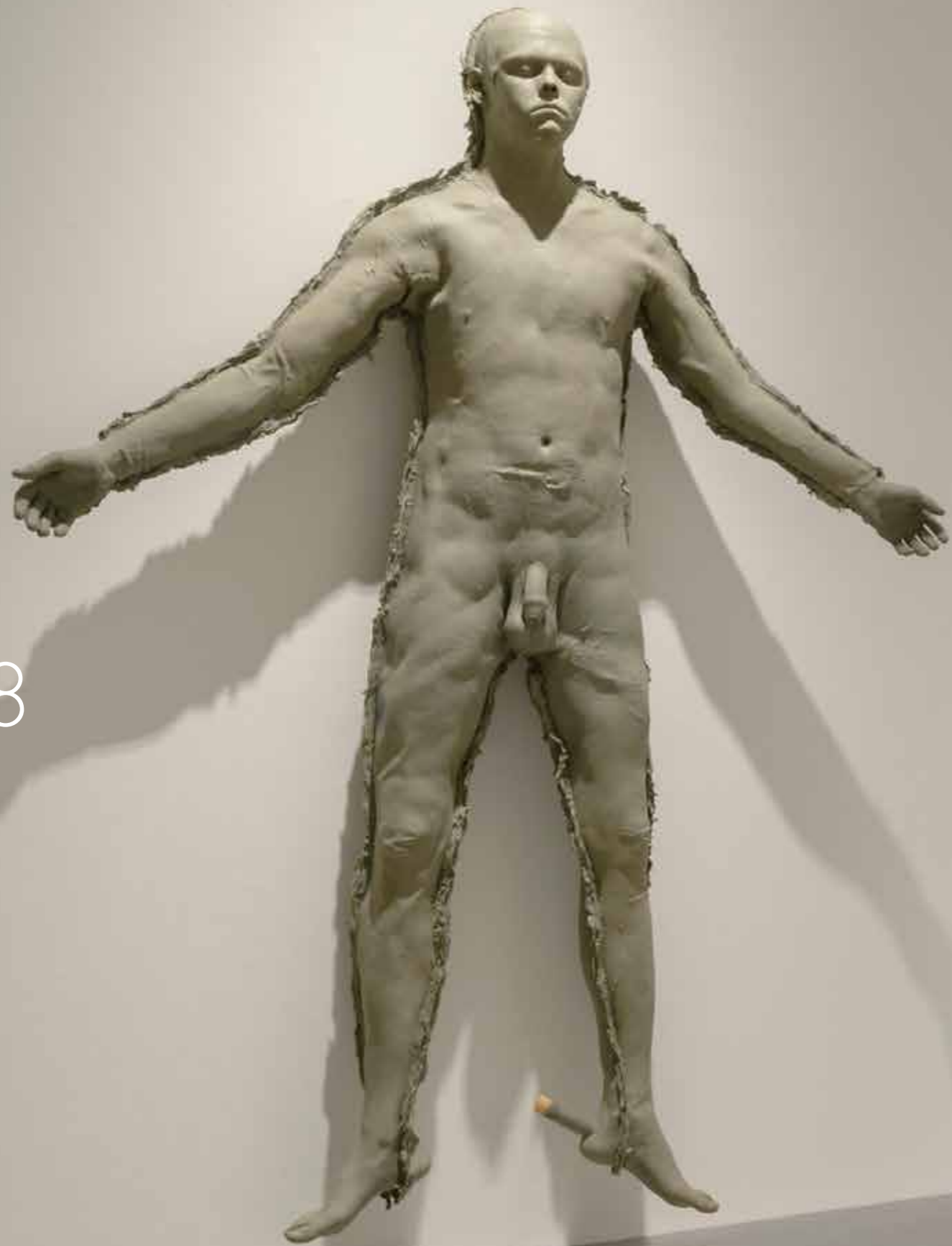
8

19 juni 2021 t/m 19 september 2021

Designprijs 2021

8

8

9

3 oktober 2021 t/m 23 januari 2022

**Lucio Fontana – De
verovering van de ruimte**

9

9

9

9

10

16 oktober 2021 t/m 18 april 2022

GOTH - Designing Darkness

...de menselijke soort."

...the vampire that I play is the
...vengeance of my sex upon its exploiters.
...I see, I have the face of a vampire,
...perhaps, but the heart of a feministe."
Michelle Bauer, 1983

10

Dit maakt het een typisch modern fenomeen. In moderne mensen vragen we ons immers voortdurend af: wie ben ik? Voor ik bij? Veel goths streven naar expressie. Met zorgvuldig gekozen outfits, extreme haarstijlen en make-up die buiten het alledaagse valt. De *freak show*, werkt onder hoeft zich immers van te onderscheiden.

De subcultuur ook een plek waar gelijkgestemden ontmoeten elkaar op festivals, of delen online hun passie voor deze stijl. Deze stijl wordt gekenmerkt door sterke elementen en details die het uniek en toch herkenbaar maken, met zijn weelderige decoratieve elementen, vormt de basis voor de romantische goths. Deze stijl krijgt het karakter van een subcultuur. Iedereen kan zo zijn eigen identiteit creëren.

In de negentiende eeuw was het een slagveld van individuen en subculturen. De namen van deze subculturen klinken als een levende geschiedenis. Deze subcultuur leeft per se in de duisternis, maar zoekt naar licht. De romantische goths komen de inspiratie halen uit de gothic en de steampunk samen.

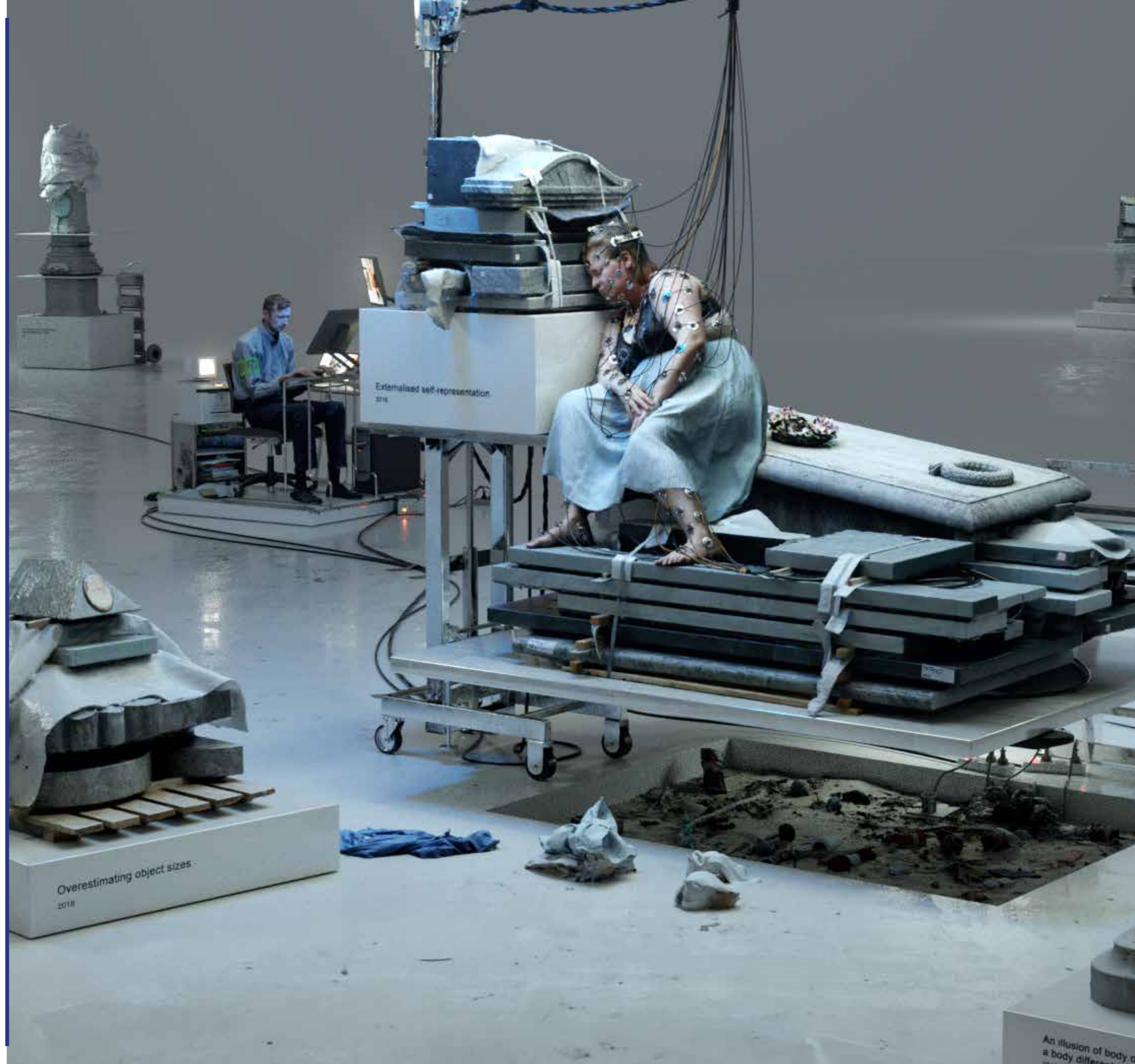
De subcultuur ook een plek waar gelijkgestemden ontmoeten elkaar op festivals, of delen online hun passie voor deze stijl. Deze stijl wordt gekenmerkt door sterke elementen en details die het uniek en toch herkenbaar maken, met zijn weelderige decoratieve elementen, vormt de basis voor de romantische goths. Deze stijl krijgt het karakter van een subcultuur. Iedereen kan zo zijn eigen identiteit creëren.

**Frederik Heyman, A
speculative present. The self
to whom you are talking.**

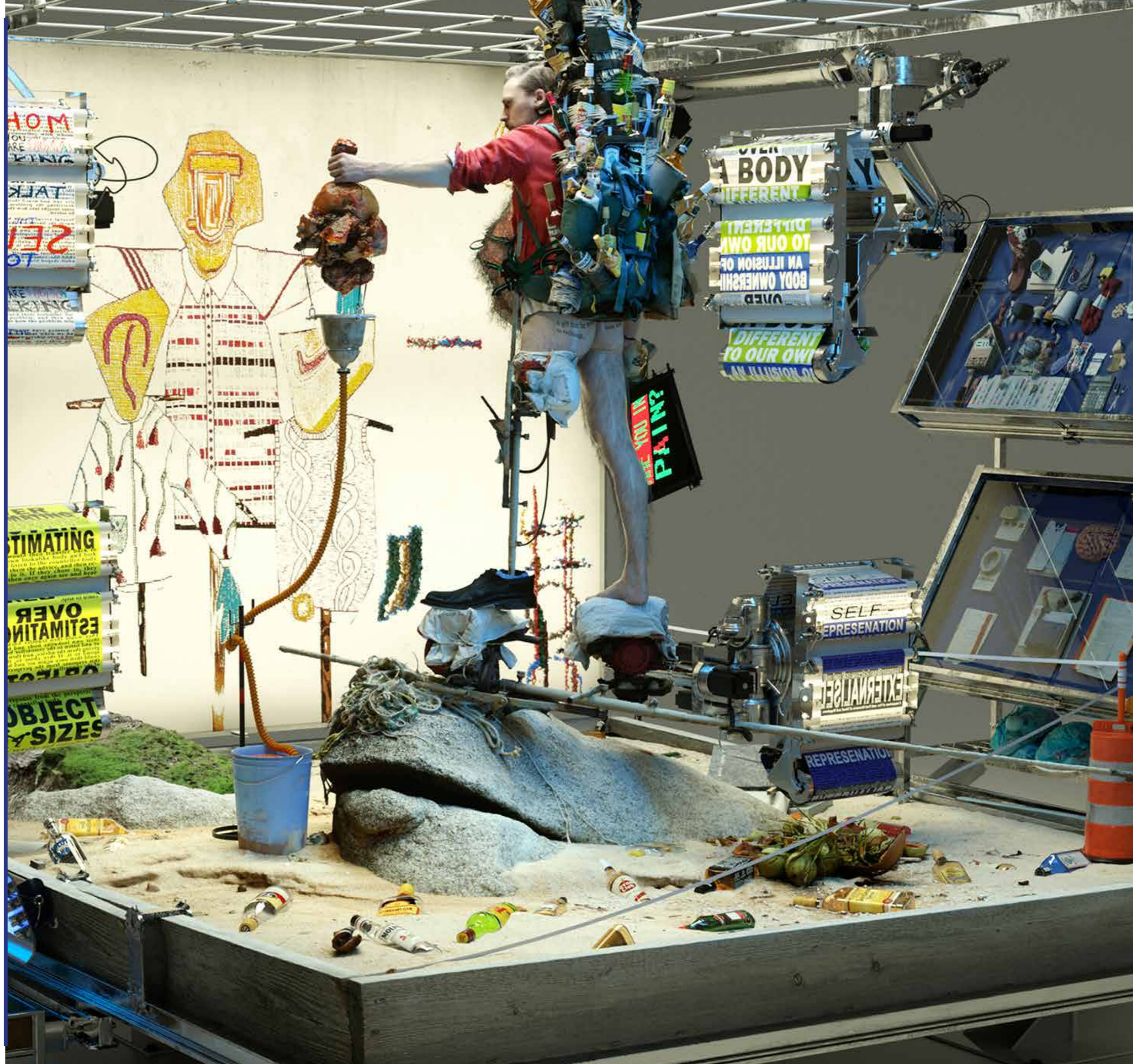
2018-2019, film, digitaal bestand

11

Frederik Heyman,
A speculative present.
Homecoming (an illusion
of body ownership over a
different body to your own)

2018-2019, film, digitaal bestand

12

**Neri Oxman
en Mediated Matter Group
voor The New Ancient
Collection van STRATASYS,
Ltd., Mask 3, Series 2**

Draagbaar object, 2016, polyacrylaat, 3D-print

Foto: Yoram Reshef

13 **Meret Oppenheim, Bone
Gloves**

Handschoenen, ontwerp 1936/uitvoering 2003,
beschilderd leer

Foto: Sander Vermeer

14 **Siba Sahabi, Nexus**

Draagbaar object, 2020,
papier-maché, particuliere schenking

Foto: Henri Verhoef

15

Blommers/Schumm, foto,
Lucio Fontana, *Concetto spaziale*,
1968 by Blommers/Schumm

2021, papier/digitaal bestand

15

Blommers/Schumm, foto,
Lucio Fontana, *Concetto spaziale*,
1967 by Blommers/Schumm

2021, papier/digitaal bestand

Activiteiten- programma

18

Het jaar 2021 begon met een langdurige lockdown die tot juni duurde. In deze periode kon geen sprake zijn van een normaal publieksprogramma. Met de ervaring die in 2020 is opgedaan is verder gewerkt aan digitale programmering. Er is op verschillende momenten en in verschillende vormen ingezet op online-evenementen, van grootschalige uitzendingen via YouTube en Facebook tot intieme Zoom-ontmoetingen vanuit de zaal. Op deze manier konden we gedurende de eerste lockdown in 2021 de twee net opgebouwde tentoonstellingen een virtuele start geven. *Met Luncheon in Fur: een lunchgesprek over Meret Oppenheim* en *Radical Austria – De virtuele expeditie*. Deze uitzendingen zijn respectievelijk 750 en 1100 keer bekeken. Ook is een gefilmde rondleiding van gastconservator Bart Lootsma door *Radical Austria – Everything is Architecture* op de Derde verdieping gepubliceerd. De tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design* heeft dankzij een samenwerking met het Critical Inquiry Lab van de Design Academy Eindhoven de aandacht gekregen van een internationaal gezelschap ontwerpstudenten. Tijdens een met hen georganiseerd webinar schoven 260 ontwerpstudenten en andere belangstellenden aan vanuit Europa, Azië en Zuid-Amerika.

In de zomer en herfst kon het museum weer bezoekers ontvangen; tijdens deze periode heeft een aantal familie- en kinderactiviteiten plaatsgevonden. De rondom de opening van *GOTH – Designing Darkness* geplande boottochten waren binnen enkele dagen uitverkocht. Het museum heeft voor individuele bezoekers audiotours bij *Radical Austria – Everything is Architecture* en *GOTH – Designing Darkness* geproduceerd. Beide tentoonstellingen hebben referenties

naar muziek, respectievelijk jazz en popcultuur uit de jaren 60-70 en goth-muziek uit de jaren 80; in beide tours zijn muzikale fragmenten opgenomen en is een playlist opgesteld. De tour bij *Radical Austria – Everything is Architecture* is 5923 keer beluisterd, de tour bij *GOTH – Designing Darkness* 3529 keer. (Laatstgenoemde tour kan ook nog in 2022 beluisterd worden.)

18 maart

Thinking Beyond Papanek: Decolonizing Design Education
Webinar — *Victor Papanek: The Politics of Design*

De ontwerper, criticus en activist Victor Papanek (1923-1998) bracht een andere visie op design – een radicale visie waarin rechtvaardigheid en duurzaamheid kernwaarden zijn. Design zou voor en met iedereen moeten zijn. Dit perspectief op vormgeving heeft niet aan kracht ingeboet. Sterker nog, de tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design* laat zien hoe Papaneks ideeën opnieuw aan populariteit winnen en weerklank vinden bij een jongere generatie ontwerpers, andere makers en denkers. In de tweedelige programmareeks lieten masterstudenten van het Critical Inquiry Lab van de Design Academy Eindhoven hun licht schijnen over het werk van Papanek en zijn invloed op het denken over design. Als ontwerper, criticus en docent heeft Victor Papanek een grote stempel gedrukt op het denken over design, en de onderwijs- en onderzoekspraktijk rondom design in het bijzonder. Hoewel zijn invloed onbetwistbaar is, zijn sommige van zijn ideeën voor deze jonge ontwerpers en denkers aan herziening toe. Zij zijn zich bewust van de dominantie van een euro- en anglocentrische blik op design, en zien dat het anders moet en kan. In een panel-discussie bogen we ons samen met de Braziliaanse, in Berlijn woonachtige kunstenaar Luiza Prado de O. Martins en architect en Museo Q-initiator Michael Andrés Forero Parra over deze en andere vragen. Het gesprek werd geleid door Ama van Dantzig, ondernemer en mede-oprichter van Dr. Monk.

19 maart

Studenten Design Academy geven hun visie op Papanek
Digitale rondleiding — *Victor Papanek: The Politics of Design*

De tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design* vormde voor de masterstudenten van het Critical Inquiry Lab van de Design Academy Eindhoven de aanleiding om een dialoog aan te gaan met het werk van Victor Papanek, zijn tijdgenoten en de ontwerpers die hij heeft geïnspireerd. In deze virtuele tour presenteerden zij een alternatieve lezing van de tentoonstelling.

31 maart

Luncheon in Fur: een lunchgesprek over Meret Oppenheim
Online-evenement — *Meret Oppenheim: für dich – wider dich*
Tentoonstellingsmaker Adriëne Groen en Maan Leo gingen in gesprek over het leven en werk van Meret

Oppenheim en namen je met live filmbeelden mee langs de hoogtepunten uit de tentoonstelling. Meret Oppenheim (1913-1985) was een surrealist die geen surrealist genoemd wilde worden. Een feministe die niet van 'vrouwenkunst' hield. Wereldberoemd maar gepijnigd door haar faam. Tijdens het gesprek leerden kijkers Meret Oppenheim, haar denkbeelden en haar speelse en ironische werk kennen.

2 april

Radical Austria – De virtuele expeditie
Online-evenement — *Radical Austria - Everything is Architecture*

Tijdens dit programma nam je deel aan een virtuele expeditie in de tentoonstelling *Radical Austria – Everything is Architecture*. Deelnemers in de zaal waren gastconservator Bart Lootsma, directeur Timo de Rijk, historicus Tomas van den Heuvel en architectuurhistoricus Alexa Baumgartner vanuit Oostenrijk. Het evenement werd geleid door designjournalist Jeroen Junte. Beelden uit de tentoonstelling – van psychedelische opblaasgebouwen tot choquerende performances en van cultische steden tot cybernetische mode – werden verbonden met maatschappelijke en kunsthistorische ontwikkelingen. Bart Lootsma is historicus, criticus en conservator op het gebied van architectuur, design en beeldende kunst. Hij is professor in architectuurtheorie aan de Universiteit Innsbruck en was redacteur van verschillende publicaties in bladen als *Forum*, *ARCHIS*, *de Architect* en *GAM*. Als (gast)curator werkte hij aan ArchiLab 2004 in Orléans en het Montenegrijnse paviljoen op de Biënnale van Venetië in 2016. Jeroen Junte is als designjournalist werkzaam bij *de Volkskrant*, *Elle Decoration* en *Architectuur NL*, en publiceert regelmatig in internationale magazines als *Frame* en *DAMN*. Daarnaast schrijft hij boeken; zijn meeste recente publicatie is de eerste design- en architectuurgids van Nederland.

24 april

Kunstkijken met Meret Oppenheim: een oefening in slow art
Online-evenement — *Meret Oppenheim: für dich – wider dich*

Tijdens een virtueel bezoek aan de tentoonstelling *Meret Oppenheim: für dich – wider dich* bestudeerden deelnemers heel gedetailleerd een aantal werken van Meret Oppenheim. Met de andere deelnemers van deze slow-art-sessie werd gezocht naar dat wat kenmerkend is voor Meret Oppenheim. De drie bijeenkomsten werden geleid door Sabina Timmermans, museumdocent van Design Museum Den Bosch. Ze maakt gebruik van verschillende verfrissende en vergelijkende kijkroutines. De kennis over het werk van Meret Oppenheim werd verdiept door deze beschouwing. Daarnaast was deze bijeenkomst een sociale bijeenkomst waarin deelnemers uitgenodigd werden samen deze kennis te construeren.

4 juli

Merets Fashion
Performance — *Meret Oppenheim: für dich – wider dich*

Op de trap en de hal van het museum presenteerden studenten van de afdeling Fashion van het KW1C deze dag hun beste ontwerpen geïnspireerd op Meret Oppenheims werk in de tentoonstelling. Dit was de afsluiting van een project waar zo'n vijftig studenten gedurende vier maanden aan gewerkt hadden.

4 augustus t/m 22 augustus

elke woensdag, vrijdag en zondag
Kinderworkshops in de zomer
Kinderworkshop — *Meret Oppenheim: für dich – wider dich*

Tijdens de zomervakantie werd in samenwerking met Het Noordbrabants Museum een serie kinderworkshops georganiseerd waarbij kinderen beide musea bezochten en dit bezoek afronden met een workshop. De geheimzinnige bossen van Eva Jospin werden gekoppeld aan de wonderlijke dieren van Meret Oppenheim. Met karton en krijt werd in de museumtuin een eigen dierenbos gemaakt.

29 oktober t/m 31 oktober

Schemerige schijnsels
Kinderworkshop — *GOTH – Designing Darkness*

In het weekend van Halloween bezochten kinderen en hun begeleiders in Design Museum Den Bosch onder begeleiding van een museumdocent de duistere tentoonstelling *GOTH-Designing Darkness*. In de tentoonstelling zagen ze spannende wezens, donkere kastelen en duivelse demonen. Daarna konden deelnemers in onze studio zelf aan de slag met verschillende materialen en maakten hun eigen donkere ontwerp: een monsterlijk mode-item, magisch masker of huiveringwekkende hoed. Op zondag 31 oktober werd er, aansluitend aan de workshop, een wandeling naar de Sint-Jan gemaakt in de ontwerpen die tijdens de workshop waren gemaakt. Bij de Sint-Jan wachtte een gothic verteller de families op met een gothic story.

21 oktober t/m 30 oktober

17.00 — 18.00 uur
Duistere boottocht over de Binnendieze
Boottocht — *GOTH – Designing Darkness*

Speciaal voor de tentoonstelling *GOTH – Designing Darkness* werd een unieke boottocht over de Binnendieze georganiseerd in samenwerking met Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch. De deelnemers daalden af in de donkere krochten van Den Bosch en ontdekten de ondergrondse geheimen van de stad. De Binnendieze is een eeuwenoud netwerk van waterstromen dat zich uitstrekt onder en achter de huizen van Den Bosch. Het is een duistere, vochtige wereld waar vlermuizen en varens de dienst uitmaken en mensen slechts te gast zijn. Tijdens de boottocht werden de meest iconische gothic verhalen en gedichten voorgedragen. Met een deken, een warme drank in een mok en een geleende paraplu vertrok elke avond een bont gezelschap van jong en oud, goth en niet-goth vanuit het museum naar de bootjes.

Educatie

19

In 2021 waren de bezoekcijfers wederom veel lager dan voorafgaand aan de coronapandemie. Periodes waarin zowel het museum als de scholen in lockdown waren werden afgewisseld met korte periodes van openstelling. Veel onderwijsinstellingen probeerden in deze tijd achterstanden bij leerlingen en studenten in te lopen en regelmatig bestond er nog een verbod op excursies.

Gelukkig heeft het Design Museum in de afgelopen jaren goede contacten opgebouwd met een aantal onderwijsinstellingen, waardoor er korte lijnen zijn en bevlogen docenten ons toch wisten te vinden en samen met ons programma's hebben gemaakt binnen de bestaande mogelijkheden. De schoolbezoeken vonden vooral plaats in februari en november. In november kreeg je eindelijk weer het beeld van een reguliere maand qua schoolbezoeken, tot er in december opnieuw een lockdown volgde. We hopen dat 2022 betere omstandigheden zal bieden voor het behalen van onze doelen.

In 2021 is een traject gestart om met behulp van de BIS-gelden meer vmbo-leerlingen in de Brabantse musea te ontvangen. Design Museum Den Bosch en Het Noordbrabants Museum bijten het spits af bij dit initiatief. Er is een team van drie personen geworven en deze medewerkers zijn in het voorjaar met hun activiteiten begonnen in het Bossche Museumkwartier. Er werd onder andere gezocht naar vmbo-scholen die de komende jaren museumbezoek onderdeel van het curriculum laten zijn. Er zijn vijf pilotscholen gevonden, namelijk: Bossche Vakschool, Sint-Janslyceum, Yuverta vmbo Den Bosch, d'Oultremontcollege en Walewyc-mavo. In oktober heeft een A-meting met

deze scholen in beide musea plaatsgevonden. Ook is gestart met het werven van nieuwe museumdocenten met expertise betreffende deze specifieke doelgroep om de teams van beide musea te versterken.

Educatieprojecten 2021

- Onderzoeksproject Victor Papanek met de MA Critical Inquiry Lab Design Academy Eindhoven onder leiding van Saskia van Steijn.
- Merets Fashion in samenwerking met de afdeling fashion van het KW1C.
- Museumschatten: museumlessen in samenwerking met Erfgoed Brabant.
- CKV sneakerproject in samenwerking met Elde College Schijndel.
- Hogeschool voor de Kunsten Utrecht docentenopleiding CKV en Nimeto Utrecht, samenwerking van drie instellingen waarbij docenten in opleiding gecoacht worden door het museum en mbo-studenten rondleiden in het museum.
- KW1C Media Art Performance-studenten krijgen binnen het programma BLIK een lezing en museumbezoek over de ontwerppraktijk.

Schoolbezoek	2019	2020	2021
primair onderwijs	845	16	42
voortgezet onderwijs	3.208	616	476
mbo	2.247	477	733
hbo / wo	624	71	446
docenten	461	59	95
Totaal	7.385	1.239	1792
	(5%)	(1,9%)	(5,8%)

Individueel bezoek	2019	2020	2021
Student	7.001	3.971	1.736
(incl. CJP)	(5,0%)	(6%)	(5,7%)
Onder 18	4.908	3.027	2.026
(incl. museumkaart jongere)	(3,5%)	(4,6%)	(6,6%)

Opmerkingen bij deelnamecijfers

Het is moeilijk om met deze cijfers van tendensen te spreken. Er kan vooral worden vastgesteld dat de middelbare scholen het massaal hebben laten afweten, wat te wijten is aan het feit dat er bij de leerlingen minder zelfstandigheid bestaat in het ondernemen van een excursie. Het zijn vaak 'school-excursies' door onderwijssecties georganiseerd. Die waren een groot gedeelte van het jaar verboden of hadden geen enkele prioriteit in het onderwijsproces. Bij mbo- en hbo-opleidingen zagen we dat docenten eerder naar mogelijkheden zochten om hun studenten toch op pad te sturen; dit waren veelal culturele vakopleidingen waarin het van groot belang is dat studenten het culturele veld en de design-geschiedenis leren kennen.

Begane grond

20

De ambitie van het museum om zich als Design Museum te positioneren en zijn lokale regionale en landelijke betekenis te verstevigen blijft dit jaar stevig overeind staan. Een groot meerjarig project is de herinrichting van de begane grond. We willen de plek waar al onze bezoekers hun museumbezoek starten volledig activeren tot levendige plek waar bezoekers de vrij toegankelijke en semipermanente presentatie *Design!* kunnen bekijken, die een introductie biedt op de unieke visie van het museum op design. In combinatie met een activiteitenruimte met een grote videowall die de aandacht trekt, een goed zichtbare winkel met een indrukwekkend assortiment en bewegwijzering die de bezoeker zowel vanaf buiten als vanuit Het Noordbrabants Museum verleidt, ontstaat een aantrekkelijk entreegebied dat een groeiend publiek zal aantrekken.

In 2021 zijn na de eerste toezeggingen van fondsen en sponsors aanvullende fondsen geworven om de nieuwe activiteitenruimte en de permanente presentatie *Design!* mogelijk te maken. De bouwkundige werkzaamheden die dit project gestalte geven, zijn in 2021 uitgevoerd. Er is een nieuwe museumwinkel ingericht in het centraal gesitueerde indrukwekkende en monumentale ontwerp van Humberto en Fernando Campana. Deze winkel bevindt zich dicht bij de entree van het museum en heeft een sterker uitnodigende werking op bezoekers. Met een gemiddelde besteding van € 1,63 (excl. btw) wordt er in 2021 35% per museumbezoeker meer besteed dan in 2020. Of dit een blijvende verhoging is, moet blijken, maar dit is een hoopvolle ontwikkeling. Met deze verplaatsing heeft het museum een nieuwe open tentoonstellingsruimte op de begane grond

gecreëerd. Er kan nu vrij vanaf de tuin- naar de straatkant gelopen en gekeken worden en de voor- en achterkant van de begane grond staan beter met elkaar in verbinding. In afwachting van de presentatie *Design!* werd in deze ruimte tijdens de tentoonstelling *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte* een vervreemdende, suggestieve fotoserie gepresenteerd, gemaakt door het fotografenduo Anuschka Blommers en Niels Schumm.

Voor het ontwerp van de presentatie *Design!* in de atypische museumruimte zijn de gerenommeerde ontwerpers Frans Bevers en Paulien Berendsen aangetrokken. In 14 thema's worden ontwerpen getoond die uit verschillende domeinen van onze samenleving komen. We tonen uitdrukkelijk niet enkel objecten die normaliter in vormgevingsinstituten of traditionele musea voor toegepaste kunst te zien zijn. De keuze sluit aan bij de ambitie van het museum om niet de promotie maar de kritische beschouwing van design na te streven en de breedte te laten zien van de sectoren waarin design een rol speelt. De presentatie biedt door het minder tijdelijke karakter de mogelijkheid om sterk geïntegreerd te worden met de Derde Verdieping en het educatieprogramma van het museum. Bij de presentatie worden twee doorlopende leerlijnen ontwikkeld, van vmbo naar mbo en van havo/vwo naar hbo. *Design!* zal de ouverture vormen waarin het museum zich voorstelt aan zijn bezoekers en hen uitnodigt om met een designblik naar de wereld te kijken.

D...
BOSCH

1/m 5 september 2021:

Meret für dich — wider dich Oppenheim

1/m 3 oktober 2021:

Finalus:
e

Marketing & communicatie

21

Bezoekcijfers

30.502	bezoekers in 2021
65.663	bezoekers in 2020
140.794	bezoekers in 2019
82.542	bezoekers in 2018
78.633	bezoekers in 2017

De bezoekersaantallen van 2021 vallen op z'n zachtst gezegd behoorlijk tegen. Dat is voornamelijk te wijten aan de coronamaatregelen. De eerste 22 weken van het jaar is het museum gesloten geweest, en ook de laatste 3 weken was het museum weer dicht. Daarmee hebben we bijna een half jaar geen bezoekers kunnen ontvangen.

De eerste maand na de heropening begin juni was het nog opvallend rustig in het museum. Gemiddeld kwamen er die weken slechts 688 bezoekers per week, minder dan de helft van de normale bezoekersaantallen. Dit had enerzijds te maken met de maatregelen die op dat moment nog van kracht waren: het advies om alleen noodzakelijke reizen te maken en een mondkapje te dragen. De langzame uitrol van de vaccinatiecampagne bewerkstelligde dat veel mensen nog niet geheel gevaccineerd waren en twijfelden om weer naar het museum te komen. Wat anderzijds zeker ook een rol heeft gespeeld, is het feit dat alle tentoonstellingen tegelijkertijd heropenden. In het geweld rond de vele grote hittentoonstellingen in andere musea, is het gelaagde verhaal van *Radical Austria – Everything is Architecture* niet heel goed voor het voetlicht gekomen. Pas in de loop van juli en

augustus kwam het museumbezoek pas echt goed op gang, met gemiddeld 1.466 bezoekers per week in augustus.

Vanaf 13 september is het museum vijf weken lang in ombouw geweest; eerst om *Meret Oppenheim: für dich – wider dich* af te bouwen en *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte* op te bouwen op de tweede verdieping. Vervolgens om *Radical Austria – Everything is Architecture* af te bouwen en *GOTH – Designing Darkness* op te bouwen op de eerste verdieping. Tijdens ombouwperiodes verwelkomen we doorgaans slechts de helft van het aantal bezoekers, en ook nu was dat weer het geval. Toen vanaf 18 oktober beide zalen tegelijkertijd open waren en ook de herfstvakanties begonnen, hebben we twee mooie maanden gehad met gemiddeld 1.352 bezoekers per week en een uitschieter naar 2.037 bezoekers. Helaas moest het museum daarna wederom van overheidswege sluiten.

Samenwerkingen

In 2021 zijn door de coronamaatregelen veel van de beoogde en doorlopende samenwerkingen met lokale en regionale partners in de pauzestand komen te staan. Ons jaarlijkse, met Het Noordbrabants Museum georganiseerde evenement voor de Blauwe Engelen, VVV-medewerkers en andere mensen werkzaam in de lokale en regionale toeristische sector is bijvoorbeeld voor de tweede keer niet doorgegaan. Toch is er ook veel moois bereikt. Zo hebben we een actieve rol gespeeld in het consortium Bossche Locals, waarin Bossche culturele instellingen en horeca samenkomen om bezoek aan de stad te stimuleren middels promotie en arrangementen. Ook zijn we zeer actief geweest binnen het initiatief Cultuurstad van het Zuiden, zowel in het meedenken over de toekomst van citymarketing in Den Bosch, als in de concrete campagnes die opgezet zijn, zoals Den Bosch Maakt, Smaakt en Raakt. In de overwegingen bij de keuze voor samenwerkingspartners en leveranciers is bewust gekeken naar lokale opties.

Media-analyse

Het bedrijf Media Info Groep voert in opdracht van Design Museum Den Bosch een kwantitatieve jaaranalyse van de media-aandacht uit. In totaal zijn 370 nieuwsberichten over het museum verschenen; dat zijn er minder dan de 487 berichten in 2020. De totale media-waarde van deze berichten is echter wel bijna verdubbeld van € 1.043.021 naar € 2.053.601. Het totale bereik ziet ook een zeer positieve ontwikkeling van 46.234.190 naar 246.404.169.

De eerste twee kwartalen was er betrekkelijk weinig media-aandacht voor het museum. Niet verwonderlijk natuurlijk, als het museum gesloten is. De start van de tentoonstellingen *Meret Oppenheim: für dich – wider dich* en *Radical Austria – Everything is Architecture* op 5 juni leidde in de maanden juni en juli tot meer aandacht. De grootste pieken zijn echter te zien rond en na de openingen van de tentoonstellingen *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte* in sep-

tember en *GOTH – Designing Darkness* in oktober. De afzwakking van de coronamaatregelen en daarmee de toename van het aantal door het museum georganiseerde evenementen droegen bij aan deze pieken.

De opvallend hoge media-waarde en het eveneens indrukwekkende mediabereik in 2021 hebben twee verklaringen: enerzijds zijn de tentoonstellingen en activiteiten van het museum op meer verschillende plekken dan ooit besproken: niet alleen in de gebruikelijke kunst- en cultuurgerelateerde media, maar ook als meer algemeen uitje in bijvoorbeeld de *Kampioen*, en als belangrijke designbestemming in bijvoorbeeld *VT Wonen* en *Eigen Huis & Interieur*. Anderzijds heeft de hoge kwaliteit van de tentoonstellingen de traditionele media aangezet tot een indrukwekkend aantal recensies. Zo heeft *NRC Handelsblad* in 2021 alle vier de grote nieuwe tentoonstellingen positief besproken. Hoewel de media-analyse geen data over tv opneemt, is het overduidelijk dat het item op het *NOS Journaal* over de tentoonstelling *GOTH – Designing Darkness* ook in grote mate heeft bijgedragen aan de zichtbaarheid van het museum.

Ook inhoudelijk is er een aantal hoogtepunten aan te wijzen. *Meret Oppenheim: für dich – wider dich*, *Radical Austria – Everything is Architecture* én *Benno Premsela – Strijder en verleider* stonden alle drie in de top vijf van beste designtentoonstellingen van *NRC Handelsblad*. *GOTH – Designing Darkness* stond dan weer in de top tien van de Digitale Kunstkrant. *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte* ontlokte aan het *Brabants Dagblad* de uitspraak: 'Zonder twijfel een van de beste exposities van het Design Museum tot nu toe.' De nominatie voor de Tentoonstellingsprijs van het *Museumtijdschrift* zorgde voor hernieuwde aandacht voor ons werk rond *Design van het Derde Rijk*. Een zeer uitgebreid artikel in *Museumpeil* over de Derde Verdieping was een belangrijke stap in het consolideren van onze voortrekkersrol op het gebied van online-aanbod.

Bezoekersonderzoek

Het bezoekersonderzoek van Design Museum Den Bosch wordt uitgevoerd door Hendrik Beerda Brand Consultancy. Door de lage bezoekersaantallen was er ook een laag aantal respondenten: slechts 256. Desondanks schetsen de uitkomsten een interessant en bovenal positief beeld van de bezoekerservaring. Een belangrijk aandachtspunt in 2021 was het gevoel van binding, dat weergegeven wordt in zowel de bindingsindex als de Net Promotor Score. Al jaren scoorde het museum hier opvallend laag op. In 2021 is de bindingsindex echter toegenomen van 37 naar 44. Ook de Net Promotor Score is gestegen, van 7.0 naar 36.7. Het percentage bezoekers dat 'zeker wel' het museum opnieuw wil bezoeken, is toegenomen van 39% in 2020 naar 61% in 2021. Zoals ieder jaar prijzen bezoekers met name het aantrekkelijke gebouw, het onderscheidende en vernieuwende aanbod en de prettige sfeer. Zowel het totale aanbod als de tentoonstellingen krijgen een 8 als rapportcijfer. Deze mooie cijfers hebben mogelijk te maken met het feit

dat we het afgelopen jaar vooral vrienden en fans van het museum hebben verwelkomd; het percentage mensen dat het museum voor het eerst bezoekt is afgenomen van 58% in 2020 naar 34% in 2021. Het percentage bezoekers dat 1 keer of vaker per jaar komt is juist toegenomen van 29% in 2020 naar 49% in 2021. Het aantal bezoekers uit Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Brabant is licht toegenomen, het aantal niet-Nederlandse bezoekers is afgenomen. Deze ontwikkelingen hebben duidelijk te maken met de coronamaatregelen: een groot aantal maanden van het jaar werden buitenlandse reizen en langere binnenlandse treinreizen afgeraden, en was de horeca gesloten. Dat maakte een verre stedentrip minder aantrekkelijk.

Enige cijfers

Aantal volgers op Instagram:	8.672
Aantal volgers op Facebook:	12.190
Aantal views van livestreams op YouTube en Facebook:	5.871
Nieuwsbrief abonnees:	16.974
Aantal bezoekers van de website:	134.535
Pagina's bekeken op de website:	506.176

Pers- hoogtepunten

22 Victor Papanek: The Politics of Design

'De schurende actualiteit van de Victor-Papanek-expositie The Politics of Design'

Chris Reinewald
Designgeschiedenis.nl, 06-01-2021

'Hoe design duurzaam werd'

JW Drukker
Elsevier, 27-02-2021

'De ahistorische kijk van Victor Papanek'

Joeri Pruys
Archined, 13-04-2021

'Designer met gewetensnood'

Arnout Meijer
Trouw: Tijdsgeest, 22-05-2021

Meret Oppenheim: für dich – wider dich

'Alles op intuïtie'

Chris Reinewald
Museumtijdschrift, #2, mrt/apr 2021

'Lunchen met een bontservies'

Arjen Ribbens
NRC Handelsblad, 01-06-2021

'Opere, disegni e gioielli di Meret Oppenheim al Design Museum Den Bosch. Ne parliamo con la curatrice.'

Interview met Adriëne Groen
Canale ARTE, 10-06-2021

'Feuilleton: Gaan de vrouwen ons redden? (2)'

Zuiderlucht, juni/juli 2021

'Dedain'

Koen Kleijn
De Groene Amsterdammer, #31, 05-08-2021

'Designklassieker: Traccia van Meret Oppenheim'

Peter van Ardenne
Collect, okt 2021

'Het jaar van NFT's en boze kijkers'

#3 in de jaarlijs van Arjen Ribbens, categorie Design
NRC Handelsblad, 29-12-2021

Radio/geluid

'Het Gesprek: Adriëne Groen'

Radio-interview met Adriëne Groen door Annemieke Bosman
NPO Radio 4: Opium, 08-04-2021

Televisie/Beeld

'Meret Oppenheim'

Gepresenteerd door Marieke Uldriks, directeur van Museum JAN
Nu te zien, Seizoen 5 Afl. 28, 14-08-2021

Radical Austria – Everything is Architecture

'Een radicale vervorming van de burgerlijke werkelijkheid'

Dieter van den Bergh
Brabants Dagblad, 05-06-2021

'Bloederige performances en visionaire ontwerpen op vermakelijke expositie'

Bernard Hulsman
NRC Handelsblad, 05-08-2021

'Van de maan naar de Galaxy: Radical Austria in de jaren zestig en zeventig'

Karin Christof
Archined, 30-08-2021

'Alles is architectuur in de expositie "Radical Austria" in het Design Museum Den Bosch'

Lauran Toorians
Brabant Cultureel, 09-09-2021

'Radical Austria, from Viennese Aktionists to Suprahominids'

Interview Bart Lootsma door Emanuele Quinz
Domus, 28-10-2021

'Het jaar van NFT's en boze kijkers'

#2 in de jaarlijs van Arjen Ribbens, categorie Design
#4 in de jaarlijs van Sandra Smets, categorie Beeldende Kunst
NRC Handelsblad, 29-12-2021

Benno Premesla – Strijder en verleider

'Het jaar van NFT's en boze kijkers'

#4 in de jaarlijs van Arjen Ribbens, categorie Design
NRC Handelsblad, 29-12-2021

Designprijs 2021

'Bart Hess en zijn bewegende beelden van plastic, schuim en kaarsvet'

Interview met Bart Hess door Joke de Wolf, naar aanleiding Designprijs 2021
Trouw, in de rubriek 'Mooi!', 10-07-2021

'Ik prikkel graag alle zintuigen'

Interview met Fransje Gimbrère door Mark van de Voort
Brabants Dagblad, 07-08-2021

Lucio Fontana – De verovering van de ruimte

'Lucio Fontana: De man die de maan aanraakt'

Celine de Geest
Collect, okt 2021

'Ruimtereis door Fontana's fantasierijk in Design Museum'

Mark van de Voort
Brabants Dagblad, 01-10-2021

'Fontana verovert de ruimte in Den Bosch'

Inge Schouten
Beyond Mona Lisa, 31-10-2021

'Het Mes Erin'

Mischa Andriessen
FD Persoonlijk, 12-11-2021

'De ruimte doorklieven met een stanleymes'

Toef Jaeger
NRC Handelsblad, 02-12-2021

'Het niets van lege ruimte – werk van Lucio Fontana'

Hans Tilman
VivaArchitectuur, 27-12-2021

GOTH – Designing Darkness

'Ring van menselijk spek trekt aandacht'

Chris Korsten
Brabants Dagblad, 16-10-2021

Interview met Tomas van den Heuvel door Peter van Woensel Kooy
Marketingtribune, in de rubriek 'De campagnes', 19-10-2021

'Een retourtje duisternis: Gothic subcultuur zij aan zij met gothische architectuur'

Nadia de Vries
Parool, 19-10-2021

'Visitekaartje van Den Bosch: schedels en vloer-muizen'

Roel Kuilder
Brabants Dagblad, 25-10-2021

'Een onderbelichte kijk op de onttoverde moderne wereld'

Robin van Deutekom
Nederlands Dagblad, 29-10-2021

'Melancholie als uitlaatklep'

Jeroen Junte
Museumtijdschrift, #7, okt/nov 2021

'De expo Goth - Designing darkness is een gelaagde Wunderkammer'

Clairette Gitz
De Architect, 15-11-2021

'Boze bruiden, fluwelen gordijnen'

Eva Hofman
De Groene Amsterdammer, 15-11-2021

'Geef een gevoel, geef kunst'

Toef Jaeger en Sandra Smalenburg
NRC Handelsblad, in de rubriek 'Leven het weekend', 27-11-2021

'GO NO GO: '#329. Hello darkness, my old friend'

Puck Gerkema
De Kunstmeisjes, 30-11-2021

'Flirten met het duister'

Sarah van Binsbergen
De Volkskrant, 03-12-2021

'Goth, een antiserum tegen de moderniteit'

Rianne van Dijck
NRC Handelsblad, 07-12-2021

'De beste exposities van 2021: #5 Goth, een fraai spel van licht en duisternis'

Digitale Kunstkrant, 31-12-2021

Televisie/Beeld

'Matthis voelt zich thuis op de nieuwe goth-expo in Den Bosch'

Reportage in aanloop naar tentoonstelling, uitgezonden tijdens 8 uurjournaal
NOS, 15-10-2021

'Dick en Daniël geloven het wel: #28. Halloween, Goths, duivelse complotten - waarom zien we ineens overal spoken?'

Podcast gepresenteerd door Dick Schinkelshoek, Daniël Gillissen en Robin van Deutekom
Nederlands Dagblad, 29-10-2021

'De Nieuws BV: Gothic in het Design Museum'

Radio-interview met Timo de Rijk en Elfie Tromp, gepresenteerd door Natasja Gibbs
BNNVARA, 08-12-2021

Overig

'Weer een beetje hoop aan de horizon'

Artikel over de cultuursector ten tijde van coronamaatregelen, bijdrage van Timo de Rijk
Brabants Dagblad, 08-01-2021

'Red de wereld: denk groots'

Artikel van Timo de Rijk over duurzaam design
NRC: Het Blad, #50 April 2021: Design-nummer

'De Derde Verdieping: Een toekomstbestending digitaal platform'

Mirjam Verloop
Museumpeil, 58 – najaar 2021

'Ongezouten mening geven voor aanbod Brabantse musea: vmbo-leerlingen aan zet'

Simone Vos
MestMag, 25-10-2021

'Design Museum durft al te dromen van een nieuwe stek'

Interview Timo de Rijk naar aanleiding van collectieschenking Noordbrabants Museum
Brabants Dagblad, 16-11-2021

Televisie/Beeld

'De Achterkant van het Gelijk: Museumdirecteuren'

Timo de Rijk was te zien naast Rein Wolfs (Stedelijk Museum), Martine Gosselink (Mauritshuis), Emilie Gordenker (Van Gogh Museum), Taco Dibbits (Rijksmuseum) en Ralph Keuning (Museum de Fundatie Zwolle), gepresenteerd door Alexander Pechtold
BNNVARA, Seizoen 1, Aflevering 6, 26-7-2021

'Een radicale vervorming van de burgerlijke werkelijkheid'

Dieter van den Berg
Brabants Dagblad, 05-06-2021

CULTUUR

► **Expositie 'Radical Austria' in Design Museum Den Bosch**

Een radicale vervorming van de burgerlijke werkelijkheid

▲ Valie Export's performance 'Tapp und Tastkino', Wenen 1968. FOTOGRAFIE: SCHULZ/PICTORIGHT/AMSTERDAM

Bij Oostenrijk denk je wellicht aan appelstrudels en 'The Sound of Music', of aan die foute snor. De expositie 'Radical Austria' in Den Bosch rekent radicaal af met zowel truttigheid als naziverleden.

**Dieter van den Bergh
Den Bosch**

Het had een ouderwetse kermisact kunnen zijn: tieten voelen voor een kwartje! Maar de *Tapp und Tastkino* van de Oostenrijkse kunstenaars en filmaakster Valie Export (1940) was juist bedoeld als feministisch kunstwerk. Eind jaren zestig nodigde ze in Wenen mannen op straat uit om haar borsten te betasten door een doos met gordijnrings, om zo visuele indrukken uit de bioscoop letterlijk tastbaar te maken, en op een ludieke manier de fantasieën van haar mannelijke collega's aan de kaak te stellen. Voor veel mensen was het destijds onbegrijpelijk dat een vrouw zich zo 'agressief' kon gedragen in het openbaar. In Den Bosch is haar 'voelbioscoopje' nu te zien, en op video hoe het publiek hierop reageerde.

De even omvangrijke als veelvormige expositie *Radical Austria - Everything is Architecture* bundelt het experimentele werk van Oostenrijkse architectuurcollectieven en ontwerpers van de vroege jaren zestig tot midden jaren zeventig. Een avantgardistische beweging die niet echt op het internationale nervies staat.

Architectuurspray

De kunstenaars zijn veelal opgeleid als architecten, maar hun ontwerpen reiken veel verder dan de tekenafel: alles wat een ruimte vormgeeft, wordt als architectuur gezien: plastic jurken, opblaasbare onderkomens, tv-programma's, bedden, performances, zelfs een 'architectuurspray'. De Oostenrijkse avantgardisten waren soms ook een soort uitvinders,

waarbij nieuwe technologische ontwikkelingen als ruimtevaart, cybernetica en *virtual reality* als uitgangspunt dienden. Zo bouwde Alfons Schilling (1934-2013) machines die de waarneming van degene die ze gebruikt extreem inperkt. Ook de supersonische brillen en helmen en 'geestverruimende' opblaasbare meubelen van het collectief Haus-Rucker-Co hebben als doel de werkelijkheid te vervormen. Toch zijn er ook tal van min of meer traditionele architectuurprojecten te zien, zoals de megalomane stadsontwerpen van Hans Hollein (1934-2014), waarin hij geen klassieke, maar 'zinelijke en gewelddadige' schoonheid nastreeft. Van Hollein is het adagium *Alles is Architectuur*.

Zünd-Up was de naam van een invloedrijk collectief dat bijna letterlijk de brand erin wilde steken. Weg met de (katholieke) kleinburgerlijkheid, en die bedompte jaren 50. Ook het collectief Salz der Erde schopte het liefst heilige huisjes omver. In het hilarische filmpje *Schöner Wohnen, or the vernietiging van de bevoonbare doods-kist* maken ze in 1971 korte metten met de zogenaamd smaakvol-burgerlijke levensstijl en het destijds invloedrijke woontijdschrift *Schöner Wohnen*. Sallant detail: de film werd gemaakt in opdracht van de Oostenrijkse staatsomroep.

Een belangrijke peiler van deze anarchistische kunststroming is het theaterale Aktionisme. De mens en zijn lichaam mochten bevrijd worden uit het keurslijf de burgerlijke onderdrukking leidden volgens de Aktionisten alleen maar tot fascisme en oorlog. Die bevrijding zou plaatsvinden door middel van performances. Provocerende en niet zelden omstre-

▲ 'Mind Expander II', van Haus-Rucker-Co, 1969. FOTOMUSEUM MODERNEKUNSTSTIFTUNG LUDWIGWIEN

den 'roesperformances' met veel naakte mannen en viezigheid, waarvan je eigenlijk niet wil weten wat het allemaal is. Onder de performers de roemruchte Otto Mühl (1925-2013) en de nog steeds actieve Hermann Nitsch (1938), die we nog kennen van zijn spraakmakende rituele performance op het Tilburgse Incubate-festival, waarbij bloed en ingewanden van dode varkens en strieten werden gebruikt.

Schandalen waren er genoeg, bijvoorbeeld rond de happening Kunst

und Revolution: er werd op de knieën van het nationale volkslied naakt opgetreden en onder meer uitgebreid gepoept en gemasturbeerd. Een kunstenaar werd zelfs doelbewust verwond. Na afloop verdwenen drie kunstenaars achter slot en grendel. In Den Bosch worden beelden uit de performances vertoond. Wel – voor kinderen – op een veilige hoogte.

■ 'Radical Austria - Everything is Architecture', 5 juni t/m 3 oktober in Design Museum Den Bosch.

DE DERDE VERDIEPING: EEN TOEKOMSTBESTENDIG DIGITAAL PLATFORM

Design Museum Den Bosch

Een goede digitale presentatievorm vinden is een zoektocht. Met de Derde Verdieping heeft Design Museum Den Bosch een digitaal platform ontwikkeld dat meebeweegt met de bezoekers, de actualiteit en technologische veranderingen.

Maan Leo, redacteur

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

De toekomst is niet voorspelbaar. Het is een proces van ontdekking en ontdekkingen.

MAANDAG 25 OKTOBER 2021

Design Museum stuurt bezoekers het water op voor een gothic boottochtje

Visitekaartje van Den Bosch: schedels en vleermuizen

Een tochtje over de Binnendieze is leuk, maar met teksten van Edgar Allan Poe, Charles Baudelaire en Lord Byron wordt het wat bijzonders.

Roel Kuilder
Den Bosch

Een stoet zwarte gedaanten loopt vanuit het Design Museum richting de Waterstraat. Het moet voor Bosschenaren die afgelopen weekend door de Waterstraat lopen een bijzonder gezicht zijn, laat in de middag of vroeg in de avond. De stoet is op weg naar een goth-boottocht over de Binnendieze. Dit alles in het kader van de expositie *GOTH-Designing Darkness* die halverwege deze maand is begonnen.

Deze tocht speelt zich af in de stormende regen. Iedereen heeft daarom een zwarte poncho gekregen van de organisatie, vandaar de zwarte gedaanten door de Waterstraat.

Een piekje bemachtigen op de boot is trouwens makkelijker gezegd dan gedaan. Tot en met het einde van de maand kan er een rondje gemaakt worden, daarna is het vaarseizoen ten einde. „We hebben zes vrienden kunnen regelen met Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch. Op elke avond varen er twee boten met negen mensen. Dus uiteindelijk varen ruim honderd mensen mee”, zegt Maan Leo van Design Museum enthousiast. En de regen? Vervelend? Nee, juist niet. Perfect juist, voor zo'n goth-boottocht. „Goth is ook een beetje zelfmedelijden hebben”, zegt ze lachend. Dat blijkt ook wel uit de teksten die voorgelezen worden tijdens de tocht. De teksten van grootmeesters zoals Edgar Allan Poe, Charles Baudelaire en Lord Byron galmen over het water. Het zijn verhalen en gedichten die indrukwekkender worden, wanneer je eenmaal door een tunneltje onder Den Bosch vaart. Vrolijk word je er trouwens niet van. Dood en verderf, schedels, vleermuizen en duisternis zijn veelbesproken thema's. „Ik had nog veel meer teksten kunnen selecteren, maar dan hadden we nog een heile tijd door kunnen gaan met de boottocht”, zegt Leo.

Wie denkt dat de passagiers op de boten alleen maar mensen zijn met oogschaduw, zwartgelakte nagels en slechte zin komt bedrogen uit. Rosemarijn en Leonard uit Goes hebben deze dag al een helletocht op de snelweg achter de rug met de ene na de andere file op weg naar hun weekendje in Den Bosch. „We hebben alleen de parkeergarage hier nog gezien voordat we de boot op gingen. De tocht was eigenlijk de eerste kennismaking met de stad en dat was best leuk”, zegt Rosemarijn lachend. „We zagen de voorstelling langskomen en dachten: waarom niet? Zelf zijn we niet zo van goth, maar we

vinden het wel leuk om er meer over te weten”, vult Leonard haar aan. Chantal Bleeker en Alexandra Te Selle uit Utrecht hadden dezelfde nieuwsgierigheid. „Je komt echt in een andere wereld terecht, als je over de Binnendieze vaart. En dan met die teksten erbij in het donker, dat is wel heel bijzonder hoor”, zegt Te Selle enthousiast. „Ik heb alle gedichten opgenomen met mijn telefoon. Het was een heel passende combi. Een mooie kennismaking met Den Bosch”, aldus Bleeker. Ook zij waren niet rouwig om de regen. „Met een stralend zonnetje is het ook niks.”

Maan Leo leest duistere gedichten voor tijdens de boottocht.
FOTO MARIO DOLBUS

Goth is ook een beetje zelfmedelijden hebben
- Maan Leo

▲ 'De Derde Verdieping: Een toekomstbestendig digitaal platform' Museumpeil, 01-10-2021

▲ 'Visitekaartje van Den Bosch: schedels en vleermuizen' Brabants Dagblad, 25-10-2021

de gids

Bontgerichte van de schedel
van Meret Oppenheim, 1964.

TENTOONSTELLING

Lunchen met een bontservies

Meret Oppenheim (1913-1985) was een surrealist die geen surrealist genoemd wilde worden. Het Design Museum Den Bosch toont een overzicht van haar werk.

Door onze redacteur **Arjen Ribbens**

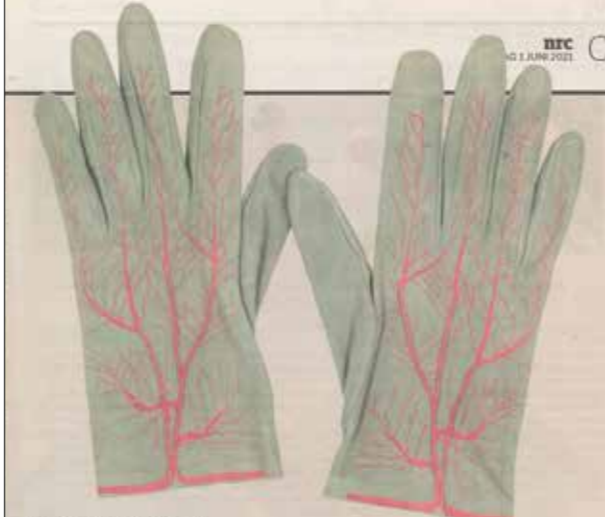
Woede, gelisch, wijding dat wel verrijking. De tienduizenden Amerikaanse die vanaf december 1936 de tentoonstelling *Fantasia art, da-da, surrealism in het Museum of Modern Art in New York* bezochten, smagden volgens de toenmalige directeur vaak heilig op de nog-maaktelijke bijdrage van de Duitse kunstenaar Meret Oppenheim. Zij had een positief kop en schoten bekeerd met Clément Gauthier. Van de 700 schilders, beelders en objecten ontstak *Le Déjeuner en fourrure* de meeste reacties. De 'doelwit' maakte de pas 23-jarige Duitse op slag beroemd. Het MoMA kocht het werk aan en sindsdien geldt het als hét kop van het surrealisme.

De kop en schedel ontstaken in de overzichtstentoonstelling van Meret Oppenheim (1913-1985) in het Design Museum Den Bosch het werk is te kwetsbaar om nog te worden uitgesteld. Wel begon de expositie *Meret Oppenheim: die dich - wider dich* met een gestreepte korte video waarin Oppenheim op latere leeftijd 'luncht' met haar bontservies. Als ze met het bontservies een hapje heeft genomen uit het bontservies elaar ze haar ogen verrijkt ten hemel.

Het werk kwam voort uit een Parijse lunch met Pablo Picasso en zijn jeugdige vrienden, de fotografe Dora Maar. Toen de Spaanse kunstenaar de met haar afgestudeerde vriendin van Oppenheim bekeerde, maakte hij op dat je bijna alles met haar kan bedenken. Inker, antwoordde Oppenheim, „Jij's deze kop en schedel“.

Beleidsmede
Haar plattelings stamstatus en de reacties op een reeks (naaktofoto's) die fotograaf Man Ray maakte van haar maakte - ze werd sindsdien steeds de moez van mannelijke surrealisten genoemd - beklemden de jeugdige Duitse. Ze had het moeilijk met de verwachtingen die de kunstwereld van haar had. In 1937 verliet ze daarom Parijs en verhuisde naar het kleine Bern. Twee jaren later kwam ze terug in de kunstwereld.

Oppenheim presenteerde zich in haar 'crisis' wil zelfverloven - dat maakt het retrospectief

Meret Oppenheim: Handschoenen, ontwerp 1942/1945, uitvoering 1985.

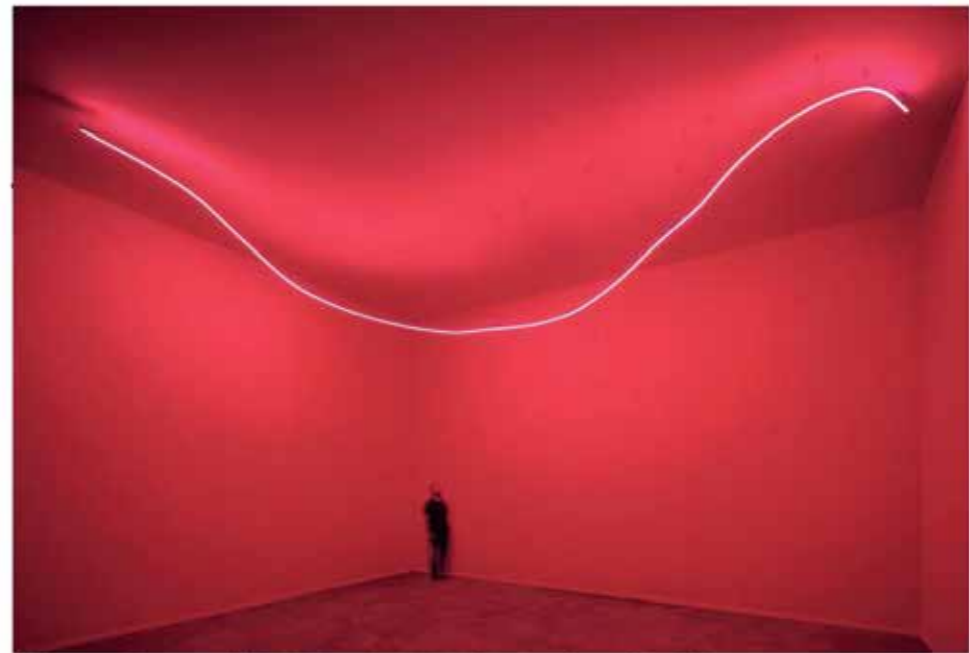

Meret Oppenheim: Ring met aalsterkeijve, ontwerp 1936/1937, uitvoering 2003.

Tentoonstelling
Meret Oppenheim: die dich - wider dich
Van 5.5 t/m 5.9 in Design Museum Den Bosch, in Design Museum.nl

De dich - wider dich
De verrijktromende expositie moegt ook een versag op. Oppenheim maakte zich na haar vertrek in de kunstwereld sterk voor de gelijkwaardigheid van vrouwen binnen de kunst. Het surrealisme vertegenwoordigde een wereld, zei ze later, waarin vrouwen „sonder re-bellen tegen de conservatie van onze opvoeding en waarin verbeeldingskracht de sleutel was tot een ruwer bereijf leven“. Maar de mannen in de surrealistische groep waren al met zo dominant als over, coöpteerde ze eveneens. Volgens Oppenheim is alle kunst androgyn, ze komt voort uit de vermenigeling van het mannelijke en het vrouwelijke dat iedereen al in zich heeft. Uitnodigingen voor tentoonstellingen met uitsluitend werk van vrouwen sloeg ze af. Want: antihomocentrisch.

Maar is kunst echt genderloos? Die vraag dringt zich bij het Oppenheim retrospectief op. Had een man deze sieraden kunnen maken, de-er schilderen en sculpturen, en deze ker-turans (zandkleef het kleine volkeboekje) in-der object afzonderlijk misschien nog wel. Maar dit oeuvre is feminien, daarmee bestaat geen twijfel.

Ambiente spaziale con neon (1967), Lucio Fontana. Installatie in de Pirelli HangarBicocca, Milaan, 2017.

Ambiente spaziale (1968/2017), Lucio Fontana.

De ruimte doorklieven met een mes

TENTOONSTELLING Op de fraaie tentoonstelling 'De verovering van de ruimte' in Den Bosch is goed te zien hoe Lucio Fontana zijn hele leven op zoek was naar manieren om de ruimtes in, achter en rondom de kunst te veroveren.

Door onze redacteur **Toef Jaeger**

De ruimte doorklieven: het is een methode om je omgeving te beheersen. En als kunstenaar een relevante optie, voor geen enkele kunstvorm is ruimte immers zo belangrijk als voor een beeldend kunstenaar. De Argentijns-Italiaanse kunstenaar Lucio Fontana (1899-1968) was zijn hele leven op zoek naar het beheersen van de ruimte. Niet voor niets merkte hij in 1946 in zijn manifest *Manifesto Bianco* op: „Wij zien van de traditionele kunstvormen af en beginnen met de ontwikkeling van een kunst die gebaseerd is op de eenheid van tijd en ruimte.“

met een stanleymes. In de jaren zestig vormden deze minimalistische werken een bron van inspiratie voor de Nul-kunst rondom De Nieuwe Stijl: Fontana zette een mes in een gekleurd vlak, Armando schroefde er bouten op, Henk Peeters plakte watten op zijn doeken.

Het lijkt een soort conceptuele vondst, een briljante inval, een idee - maar op de fraaie tentoonstelling *De verovering van de ruimte* in het Design Museum Den Bosch is te zien dat Fontana stap voor stap onderweg is geweest naar het kale minimalisme van een doek en een mes.

Kleitabletten met gaatjes

Het eerste werk op de tentoonstelling is uit 1947, de *Scultura spaziale* (ruimteli-jke sculptuur). Het is in feite een gat, een soort merkwaardige cirkel, die eruit ziet alsof stukjes willekeurig gekneede klei aan elkaar zijn geplakt in een onvolmaakt

Recensie Beeldende kunst

Lucio Fontana: De verovering van de ruimte. T/m 23/1 in het Design Museum Den Bosch

ronde vorm: een hoepel met hindernis, met wat verwaalde figuurtjes erin. Hij blijft van klei houden en vanaf het begin van de jaren vijftig begint Fontana met de werken, die allemaal *Concetto spaziale* heten (ruimteli-jk concept): kleitabletten met gaatjes erin geboord, en om die gaatjes zitten soms spetters verf - de associatie met kogelgaten ligt voor de hand. Vanaf het eind van de jaren vijftig krijgen de 'ruimteli-jke concepten' ook andere vormen: een cilinder, een cirkel, een soort vaas, maar ook ballen: in de beeldentuin van het Kröller-Müller liggen er ook meerdere, het zijn de 'concetto spaziale natura'.

Eind jaren tachtig duiken voor het eerst de lange halen op, aanvankelijk in kleitabletten maar later ook in de andere waarmee Fontana het beroemdste werd. De daad van het aanbrengen van gaten en sneden kon als deel van het proces van

creëren gezien worden, maar de mes in het doek was een destructieve daad - terwijl hij in feite hetzelfde deed.

Dan komt het moment dat hij sieraden met gaatjes gaat maken, die in oplage geproduceerd werden, en een neonwerk waarbij een lichtstreep door de ruimte wordt getrokken: *Ambiente spaziale* (ruimteli-jke omgeving). Dat is een werk uit 1967, een jaar voor zijn dood, waarbij het concept van de snee juist weer tot iets nieuws gemaakt werd; een streep van licht - waarmee hij terugrijpt op een installatie voor een Milanese galerie uit 1951.

Zo laat deze tentoonstelling zien dat wat op het eerste gezicht een eenvoudig idee lijkt (maak een gat in een kunstwerk) een levenslange zoektocht was naar manieren om de ruimtes in, achter en rondom de kunst te veroveren.

Lilith, 1892

Gothics zijn niet echt cool, maar goth is wel 's werelds grootste subcultuur, een trouwe gemeenschap van buitenbeentjes.

Eva Hofman

Het is helemaal niet eerlijk. Van je ouders mag je geen wenkbrauwpiercing, je klasgenoten dragen allemaal dezelfde saaie kleren en volgens de kerk is Lilith gewoon de verdorven eerste vrouw van Adam, in plaats van de *bad ass* feministische femme fatale die jij in haar ziet. Hoe heerlijk, hoe terecht is het om je als puber tegen al die saaie meningen te verzetten en hoe nog veel heerlijker is het om ook als zo iemand *herkend* te worden, aan je kleren, je haar, je frons en je muziek-smaak. Er zijn gelijkgestemden, die kun je ook makkelijk thuisbrengen en waarschijnlijk hebben ze uitstekende boekentips. Gothics zijn niet echt cool, nee, maar goth is wel 's werelds grootste subcultuur, een trouwe gemeenschap van buitenbeentjes.

Gothic, de subcultuur die vanaf de late jaren zeventig opkwam als opvolger van de punkstroming, heeft iets vertederends, iets liefs dat onder de angstaanjagende make-up vandaan kan komen. Misschien komt dat doordat de meeste gothics voor het eerst met de subcultuur in aanraking komen als ze tiener zijn, hopen op zoek naar identiteit, verdrinkend in veel te veel, veel te hevige gevoelens van oneerlijk en onecht. Hun zelfexpressie maakt de opluchting tastbaar om eindelijk een gemeenschap te hebben gevonden die onomwonden raar is. Er is het spel met vervreemding, het afwijzen van *posers*, de fascinatie met sprookjes. En er is romantiek: het zwelgen in het verdriet van de hoofdpersonen van *Wuthering Heights*, het zwijmelen bij melodramatische uithalen van The Cure.

*Remembering you, fallen into my arms
Crying for the death of your heart
You were stone white
So delicate
Lost in the cold
You were always so lost in the dark*

Bij Goth – Designing Darkness in Design Museum Den Bosch kunnen zij met een fascinatie voor het occulte hun hart ophalen. De albums van The Cure zijn er te zien, maar de tentoonstelling trekt gothic ver voorbij het zoete puberale verzet, en dat zonder de betovering te verliezen die voor gothics zo kenmerkend is. In de zwartgelakte ruimte werpen tussenschotten lange schaduwen, zijn een opgezette bok en een enorme gevallen kandelaar uitgestald en liggen rouwamuletten uit de negentiende eeuw naast leren jacks van de post-punkgeneratie. Wie de audiotour neemt, kan de muziek van Joy Division beluisteren en

de videoclip bekijken die Anton Corbijn maakte bij het nummer *Atmosphere*, waarin foto's van de dan al overleden frontman Ian Curtis door monniken over een strand worden gedragen.

Achter in de schemerige ruimte hangt haar beeltenis, die van Lilith, in 1892 geschilderd door John Collier. Naakt natuurlijk, staand in een donker paradijs, innig verstrengeld met een slang. Het lange rossige haar hangt op haar billen, op haar gezicht een gelukzalige glimlach. Lilith is een popcultureel fenomeen sinds de jaren zeventig, toen haar mythe (ze wilde tijdens de seks met Adam niet onderop liggen omdat hij en zij gelijk geschapen waren; ze vloog het paradijs uit omdat ze de geheime naam van God achterhaalde) door feministen werd omarmd. Plots was deze vrouw, die volgens de overlevering de moeder der demonen is en zodanig wordt geassocieerd met het kwelen van kinderen dat jonge moeders afwerende amuletten tegen haar droegen, een onafhankelijk en vrijgevochten voorbeeld. Seksgodin, feminist, maar is ze ook goth?

Ja en nee. Veel van wat je ziet is niet goth, maar wordt het puur door associatie. Omdat goth boven alles een sfeer is, iets unheimisch heeft, kun je het pas benoemen als je het ziet. Zangeres Phoebe Bridgers op de rode loper met sneeuw-witte huid en bloedrode lippen in een galajurk met opgestikt glitterskelet: goth, maar een beetje *on the nose*. Alles van Jheronimus Bosch is goth, ruige landschappen zijn het, boze bruiden, dode dieren, fluwelen gordijnen.

De opstelling van de tentoonstelling is eerder thematisch dan chronologisch. Mode, literatuur, muziek en beeldende kunst worden steeds samengepakt om een verhaal rondom een van de thema's te vertellen. Dat werkt goed, omdat alles en niets goth kan zijn. Het begon weliswaar ooit ergens, maar vernieuwt zich ook al generaties lang, terwijl het blijft teruggrippen op nieuwe geromantiseerde interpretaties van het (eigen) verleden. Goth verwijst soms naar de gothic literatuur, maar ook in bredere zin naar griezelige oude dingen die in hun eigen tijd helemaal zo griezelig niet waren. Zo is er de fascinatie met de uitgebreide rouwtraditie van de Victoriaanse tijd: zwarte jurken, sieraden waarin het haar van de overledene werd verwerkt en antieke foto's waarop een van de geportretteerden doet alsof ze een geest is. Destijds was dat niet eng, maar tegenwoordig is het in de mildste interpretatie vreemd, en vaak ronduit macaber.

Een poging tot een beginpunt van deze stroming: volgens de Amerikaanse cultuurcriticus Camille Paglia begon de literaire traditie die met gothic wordt geassocieerd bij de *gothic novel* van Ann Radcliffe, en daarmee is het volgens Paglia een van de weinige stijlen die door een vrouw zijn ingelcid. Radcliffe's *The Mysteries of Udolpho* (1794) is de eerste gothic roman, waarin de jonge vrouw Emily St. Aubert in, hoe kan het ook anders, een spookachtig kasteel het ene na het andere soms bovennatuurlijke ongeluk treft, waaronder het overlijden van allebei haar ouders. Vanuit haar benarde toestand wordt

Emily verliefd op de onstuimige, natuurlievende jongeman Valancourt.

De rest – iets met een ontvoering, iets met een erfenis en een kwaadwillende oom – klinkt allemaal vast bekend, ook voor wie het boek niet heeft gelezen. Het is het stereotypische goth-verhaal met alle vaste clichés en het had onder meer invloed op Jane Austen (*Northanger Abbey*), Edgar Allan Poe (*The Oval Portrait*) en Henry James (*The Turn of the Screw*).

Een 'tweede golf' van gothic novels begint ongeveer bij Mary Shelley's *Frankenstein* (1818), met nu als belangrijkste invloed de vervreemdende werking van de industriële revolutie op de maatschappij. Uit die tijd stammen ook de foto's met geesten erin, en naar die tijd wordt teruggegrepen door bijvoorbeeld *steampunk goths*, gothic jongeren van nu die geboeid zijn door techniek en kleding van vroeger en verwijzingen daarnaar in hun eigen outfits en accessoires verwerken. Denk aan een combinatie van sciencefiction en Victoriaanse literatuur, met veel koper, dikke spijkers, tandwielen en hoge hoeden.

De opkomst van het sensationele middeleeuwse griezelverhaal in de achttiende eeuw ging gelijk op met de fascinatie uit die tijd voor de Middeleeuwen als romantische, nationalistische peri-

Hoe fantastisch, hoe magisch, hoe betoverend zou het zijn als er meer was tussen hemel en aarde

ode. Het leidde tot twee vertakkingen van de gothic traditie die, zo wordt benadrukt in *Designing Darkness*, erg van elkaar verschillen. Tijdens de Verlichting waren de Middeleeuwen nog een achterlijke tijd geweest, en de puntige kathedraal van toen werden spottend weggezet met het scheldwoord 'gotisch', maar dat beeld kende in de achttiende en negentiende eeuw volgedig. Niet geheel toevallig gebeurde dat tijdens versnelde technologische ontwikkeling en sociale verandering. Er was iets ongrijpbaars en mysterieus ontstaan, dat deed terugverlangen naar authenticiteit, naar volksheld en naar bovennatuurlijke verklaringen.

Een hoogtepunt in de opstelling van *Designing Darkness* is dan ook de verwijzing naar het werk van William Morris, de negentiende-eeuwse ontwerper die zoekend naar authenticiteit een firma oprichtte voor middeleeuwse ambachten en een van de grondleggers was van de *arts and crafts*-beweging, die tegen de 'zielloze' industriële productie inging. Hij ontwierp bloemige behangpatronen en artisanale houten stoelen en begon een ambachtelijke boekdrukkerij. Dat alles met aandacht voor de werkomstandigheden van zijn arbeiders, want hij wist heus dat handgemaakt meubilair voor de lagere klassen niet betaalbaar

was. En dan weer de vraag: is dát gothic? Die zoete ontwerpjes, het onomwonden socialisme? Nee, niet in het algemeen. Ja, wel in deze context.

Hyper-authenticiteit heet het medicijn tegen de koude technologische werkelijkheid, zo authentiek, zo overdreven teruggrijpend op het verleden dat het een toneelspel wordt. De fysieke werkelijkheid is in de gotische traditie maar een deel van het volledige spirituele leven, want hoe fantastisch, hoe magisch, hoe betoverend zou het zijn als er meer was tussen hemel en aarde. In die overtuiging schuilt de zoektocht naar iets subliems, of het nu sprookjesachtig is, zoals de schitterende jurken die hedendaagse gothics naar sommige festivals dragen, griezelachtig of volks, zoals de hervertellingen van oude bijbelse en mythische verhalen.

Heroplevingen van goth gaan niet voor niets vaak gelijk op met momenten van snelle technologische ontwikkeling, de industriële revolutie, de jaren tachtig en nu. Het zijn de momenten waarop de aanwezigheid van iets overstijgends tastbaar wordt, en we ons des te bewuster worden van onze eigen menselijkheid, eeuwenoude cultuur en geschiedenis.

Prachtig natuurlijk, maar daar wringt ook de schoen. Zodra wordt teruggegrepen op de volks-, vaak Europees-christelijke traditie en op een vorm van nationalisme, ontstaat er ook een 'ander' om zich tegen af te zetten, die die geschiedenis niet meedraagt. Voor zover goth een vaste stijl heeft, bedient die zich van symbolen zoals doodskoppen en spinnen, maar ook van soms schadelijke stereotypen. Monsters zijn in gothic novels vaak onnatuurlijk, buitenstaanders en gluipe, ze komen soms letterlijk uit een ander land. *Wuthering Heights'* monsterlijke Heathcliff is anders dan de Engelse hogere klasse met wie hij zich omringt, omdat hij dik, krullend donker haar heeft en een bruine huidskleur. Vrouwen zijn vaak hysterisch, helsen of, zoals Lilith, femmes fatales, die hun seksualiteit, benadrukt met strakke korsetten, inzetten om mannen in de val te lokken.

Het is een tegenstrijdigheid, racisme en seksisme binnen een subcultuur die juist subversief zou moeten zijn. De problematiek daarvan wordt ook aangestipt in *Designing Darkness*, met de geruststelling dat er juist ruimte is om die vooroordelen te bespreken. 'De subcultuur goth experimenteert als geen ander met gender, seksualiteit en stijl, en vindt zo steeds nieuwe betekenissen voor oude subculturen', staat in een van de bijschriften.

Wat ontbreekt is de hete aardappel. Over het racisme in de gothic literatuur wordt pas sinds enkele jaren een wetenschappelijke discussie gevoerd. Witte suprematie binnen de subcultuur – de stereotiepe goth heeft immers een likkebaalende huid – is *hot topic* op *messageboards* en fora. Een serieuze bespreking daarvan had in deze tentoonstelling niet misstaan. ■

Goth – Designing Darkness, t/m 18 april in Design Museum Den Bosch, designmuseum.nl

Mode Goth – Designing Darkness

Boze bruiden, fluwelen gordijnen

◀ ▲
'Boze bruiden, fluwelen gordijnen'

De Groene Amsterdammer,

25-11-2021

De Derde Verdieping

23

De Derde Verdieping is het onlineplatform voor het bewaren en verdiepen van, en reflecteren op het tentoonstellingsprogramma van het museum. De inhoudelijke vorm van de Derde Verdieping loopt uiteen: denk hierbij aan achtergrondartikelen, tekst- of beeldinterviews, podcasts, zaalteksten, columns en livestreams. Deze inhoud wordt geproduceerd binnen interne afdelingen als Publiekszaken en Marketing & Communicatie, maar ook door externe contacten, bijvoorbeeld betrokkenen of mensen uit het werkveld met een unieke expertise. Tevens neemt het museum hierbij soms de rol van 'curator' aan, waarbij het verwijst naar bijvoorbeeld externe literatuur, documentaires of podcasts die het museum als waardevol ziet.

De Derde Verdieping is gelanceerd in 2020 met het thema Posthuman, een beleidslijn van het museum en met de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* als directe aanleiding, en is verder uitgewerkt met het thema Design for the Real World naar aanleiding van de tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design*. Afgelopen jaar stond in het teken van het uitbreiden, professionaliseren en ontwikkelen van het platform, zowel in inhoudelijk als technisch opzicht. Hieronder een beschrijving per tentoonstellingsproject hoe dit proces heeft plaatsgevonden.

Design for the Real World

Aansluitend op de filmpjes met regionale initiatieven Minitopia, Social Label en De Academie voor Beeldvorming aan het eind van 2020, is het streven naar meerstemmigheid – belangrijk in zowel Victor

Papaneks gedachtegoed als voor het museum – verder uitgewerkt. *Decolonizing Design Education*, een samenwerking met de masterstudenten van het Critical Inquiry Lab van Design Academy Eindhoven, bestond uit een gefilmde rondleiding waarin Papaneks ideeën werden bevraagd en een webinar over de dekolonisatie van designonderwijs.

Modern Nederland

De Derde Verdieping van *Modern Nederland 1963-1989. De vormgeving van een gidsland* is opgezet als een getrouwe en documenterende digitale weergave van de fysieke tentoonstelling. Dit is bereikt door de ontwikkeling van een nieuw template in samenwerking met Fabrique. Dit template creëert een meer geordende en lineaire indeling van de inhoud, in plaats van de meer vrije en magazine-achtige stijl van het originele template. De basis voor deze Derde Verdieping zijn de thematische indeling en de zaalteksten van de tentoonstelling, aangevuld met nieuw aangevraagd en aantrekkelijk beeldmateriaal. Dit nieuwe template voorziet in een behoefte om per tentoonstelling de vorm zo goed mogelijk bij de inhoud aan te laten sluiten.

Radical Austria – Everything is Architecture

Waar de inhoud van andere Derde Verdiepingpagina's door het museum is bepaald, is deze bij de Derde Verdieping van *Radical Austria: Everything is Architecture* tot stand gekomen in samenwerking met Bart Lootsma en de architectuurfaculteit van de Universität Innsbruck (via het onlineplatform Architekturstheorie.eu). Lootsma's onderzoek en collegeprogramma rondom de Oostenrijkse avantgardebeweging van eind jaren 60 en begin jaren 70 vormden hiervoor de basis. Zo is Lootsma's expertise direct ingezet voor een video waarin de thematiek van de tentoonstelling wordt behandeld en een uitgebreide livestream, gehost door designjournalist Jeroen Junte en met bijdrages van Lootsma, zijn onderzoeksassistent Alexa Baumgartner, directeur Timo de Rijk en assistent-conservator Tomas van den Heuvel. Met name de livestream was een manier om ondanks de sluitingsmaatregelen een moment te creëren voor het designnetwerk.

Ook in andere opzichten is gekeken naar hoe het museum en de architectuurfaculteit elkaar kunnen versterken. Zo is dankzij Lootsma's netwerk een ontsluiting van uniek beeldmateriaal uit het archief van de Österreichischer Rundfunk (ORF) gerealiseerd, waar beide platforms van profiteerden. Deze ontsluiting werd door Lootsma voorzien van een uitgebreid artikel over de geschiedenis van het ORF in relatie tot de ontwerpescultuur in Oostenrijk. Verder is verwezen naar een serie videocolleges die de avant-garde van de jaren zestig in een bredere culturele en filosofische geschiedenis van Wenen in de twintigste eeuw plaatst.

Daarnaast was er ruimte om de inhoud van de tentoonstelling te koppelen aan onderwerpen die langdurig door het museum worden behandeld. Zo toont de column-serie *Zó Posthuman* van Fredric Baas aan dat een column bij uitstek een manier is om de kruisverbanden tussen verschillende beleidslijnen te belichten.

GOTH – Designing Darkness

Vanwege het multimediale karakter van goth is voor de Derde Verdieping gekozen om dit thema vanuit verschillende kunstdisciplines te belichten. Waar de tentoonstelling goth introduceert als design-thema, is de Derde Verdieping bij uitstek de plek om de verschillende cultuuruitingen met betrekking tot goth verder uit te diepen. Voorbeelden hiervan zijn een longread over de gothic *novel*, een stoomcursus goth-muziek door kenner Marloes Bontje en een *bingelist* van goth-Netflix-series.

Verder wordt met een korte informatieve film aan de hand van vijf werken uit de tentoonstelling door Timo de Rijk de thematiek geïntroduceerd. Hiervoor is een technische toepassing ontwikkeld waarmee de film op de overzichtspagina wordt getoond, om zo de kijker directer aan te spreken en extra hiërarchie in de informatievoorziening aan te brengen.

De pagina zal in 2022 verder worden aangevuld met verschillende items, waaronder digitale registraties van het lezingenprogramma, een artikel gewijd aan goth in de hiphopmuziek en een interview met Peter Hopman over het tentoonstellingsontwerp.

Deze veelzijdigheid aan materiaal laat zien dat de Derde Verdieping op hetzelfde platform verschillende doelgroepen van informatie kan voorzien.

De podcast GOTH – Designing Darkness

In het kader van deze tentoonstelling is door het museum op de Derde Verdieping een podcast-serie gelanceerd. Uit een analyse van de gebruikersdata van de Derde Verdieping bleek dat de door het museum gedeelde podcasts van anderen veel beluisterd werden. De vele Nederlandse kunstenaars, ontwerpers en wetenschappers die betrokken waren bij de ontwikkeling van de tentoonstelling *GOTH – Designing Darkness* zorgden ervoor dat er een groot aantal potentiële podcastgasten beschikbaar was, en het thema leent zich bij uitstek voor verdiepende en persoonlijke gesprekken. Op basis van deze informatie werd besloten om een podcast te maken voor de Derde Verdieping van *GOTH – Designing Darkness*, met als doel verdieping te bieden bij de tentoonstelling, en de meerstemmigheid te vergroten. In samenwerking met het Bossche podcastbedrijf Outcast is een concept en audio-identiteit ontwikkeld, en in 2021 zijn de eerste drie afleveringen plus een korte bonusaflevering gepubliceerd. De reacties en

resultaten stemmen positief: de drie podcastpagina's staan in de top vijf van meest bezochte pagina's op de Derde Verdieping. De podcasts staan ook als activiteit op de agendapagina van het museum; daar is het de tweede best bezochte pagina sinds de lancering. Veel recensies over de tentoonstelling citeerden de podcast. In totaal zijn de afleveringen meer dan 3.000 keer gedownload.

Profilering

Op basis van een analyse van de bezoekerscijfers is te zien dat er belangrijke stappen zijn gezet in de professionalisering en profilering van de Derde Verdieping. Zo is het aantal mensen dat het platform bezoekt verder gestegen, van de 8.900 gebruikers in 2020 naar 16.100 in 2021. Hierbij stijgt het percentage gebruikers dat terugkeert na het eerste bezoek van 66,6% naar 71,1%. Deze stijgende trend is ook af te lezen aan het gemiddelde aantal sitebezoeken per persoon, het aantal pagina's dat gemiddeld per bezoek wordt bekeken (van 2,28 naar 3,36) en de gemiddelde lengte van een sitebezoek (van 2 minuten naar ruim 2,5 minuut).

Gemiddeld genomen is er wel sprake van een daling van het totale aantal sitebezoeken ten opzichte van vorig jaar. Waar de Derde Verdieping in 2020 gemiddeld 830 keer per maand werd bezocht, was dit in 2021 600 keer. Een combinatie van aansprekende inhoud en een sterke publiciteitscampagne moet hier verbetering in brengen. Met de hulp van Fonds21 Extra is er ruimte voor een nieuwe aanstelling die de marketingafdeling zal versterken.

Naast het algemeen websitebezoek is er ook gewerkt aan het profileren van de Derde Verdieping binnen de museumsector en het designnetwerk. Onderdeel hiervan is de aansluiting bij het Netwerk Archieven Design en Digitale Cultuur (NADD), een initiatief dat erfgoedinstellingen, kennis- en onderzoeksinstellingen en individuele archiefhouders gericht op Nederlands ontwerpgoed verenigt en onderling versterkt. Het museum, en de Derde Verdieping in het bijzonder, levert hierbij een specifieke bijdrage door aan de hand van specifieke aansprekende ontwerpthema's kennis over design te bewaren en toegankelijk te maken.

Verder zijn er veel positieve reacties vanuit het werkveld en werd door *Museumpeil* en het *Museum-tijdschrift* aandacht besteed aan de Derde Verdieping.

Development & relatie-beheer

24

Design Museum Den Bosch zoekt actief naar mogelijkheden om duurzaam te groeien, zowel in programmering als bezoekersaantallen en organisatie. Om deze groei mogelijk te maken bouwt het museum aan langdurige relaties met financiële partners en werkt het actief aan uitbreiding van het netwerk rond het museum, zowel regionaal als landelijk en internationaal, en zowel particulier als zakelijk. Ook heeft het museum de stevige ambitie om meer diversiteit te brengen in zijn personeel en publiek, en wil het meer ruimte kunnen geven aan collectieontwikkeling en onderzoek. In 2021 kon op al deze vlakken een aantal mooie successen worden geboekt. De afdeling Development werd het afgelopen jaar uitgebreid met een tweede medewerker.

Subsidies en fondsen

Uitgelicht

Het tentoonstellingsprogramma van Design Museum Den Bosch mocht in 2021 rekenen op een jaarsubsidie van het **Stimuleringsfonds Creatieve Industrie**. De bijdrage gaf een belangrijke impuls aan de financiering van een ambitieus tentoonstellingsprogramma. Van de zeven beoogde tentoonstellingen in 2021 konden er zes worden uitgevoerd. Een zevende tentoonstelling, met de titel *De Grote Versierder*, schuift door naar 2022 vanwege de door corona gewijzigde tentoonstellingsplanning.

Een hoogtepunt in 2021 betrof de toekenning van een omvangrijke meerjarige financiële bijdrage aan het museum door Fonds 21. Onder de naam

Fonds 21 EXTRA geeft het fonds culturele organisaties en gezelschappen die een maatschappelijke relevantie hebben de komende jaren de ruimte om in te zetten op de onderwerpen innovatie, digitalisering, publieksoptwikkeling, behoud van kwaliteit en het betrekken van de jongere generatie. Design Museum Den Bosch wil nieuwe en jongere publieksgroepen bereiken in de vaste overtuiging dat design de kracht heeft een breed en inclusief publiek aan te spreken. Met deze bijdrage voor de jaren 2021-2024 kan het museum stevig inzetten op de ontwikkeling van een relevant en toekomstbestendig designprogramma dat zich specifiek richt op jongvolwassenen. Het museum kiest voor een *peer*-aanpak en heeft drie jonge professionals aangesteld (een Young Design Curator, een programmamaker en een marketeer) die de komende jaren de ruimte krijgen om nieuwe onderwerpen te agenderen en presentatievormen te vinden die aantrekkelijk en relevant zijn voor jongeren. Daarnaast wordt de bijdrage aangewend om de Derde Verdieping door te ontwikkelen tot een zich in inhoud en opzet onderscheidend digitaal designplatform.

Het museum is het **Mondriaan Fonds** zeer erkentelijk voor verschillende financiële bijdragen die het in 2021 mocht ontvangen voor tentoonstellingsprojecten, aankopen en onderzoek. Zo heeft het museum met een bijdrage uit de Regeling Medewerkers Collectiebeleid een collectieonderzoeker kunnen aanstellen die een jaar lang onderzoek doet naar objecten in de museumcollectie die in de afgelopen decennia tijdens een werkperiode bij het voormalige Europees Keramisch Werkcentrum (EKWC, het huidige Sundaymorning@ekwc) zijn gemaakt. Het (archieff)onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van Design Museum Den Bosch en Sundaymorning@ekwc en heeft het doel om zowel de werkwijze van de kunstenaars en ontwerpers als de receptie van het werk te ontsluiten voor publiek.

Het komende jaar kan het museum met ondersteuning van het Mondriaan Fonds en het **vfonds** ook zijn langgekoesterde wens uitvoeren om een digitaal vervolg op de expositie *Design van het Derde Rijk* te ontwikkelen. Met name vanuit de educatieve sector is hier veel behoefte aan. Onder de werktitel 'Schuldig Design' ontwikkelt het museum in samenwerking met ontwerp bureau Fabrique een geheel nieuw, educatief onlineplatform waar leerlingen, studenten en algemeen geïnteresseerden meer te weten komen over de wijze waarop design in de aanloop naar en tijdens de Tweede Wereldoorlog door de nationaalsocialisten werd ingezet. In een speciaal lesprogramma leren leerlingen het manipulatieve of propagandistische gebruik van vormgeving te herkennen en te ontleden. Ook kon in 2021 het budget voor collectie-aankopen worden uitgebreid. Met een financiële bijdrage uit de Regeling Collectieprogramma van het Mondriaan Fonds kan Design Museum Den Bosch zich de komende twee jaar richten op ontwikkeling van zijn nieuwe collectiegebied Posthuman om dat te laten uitgroeien tot een onderscheidend profiel ten opzichte van andere musea.

Net zoals in 2020 mocht Design Museum Den Bosch in 2021 een bijdrage ontvangen uit het **Kickstart Cultuurfonds**, ditmaal ten behoeve van de tentoonstelling *Radical Austria: Everything is Architecture*. Kickstart Cultuurfonds is een tijdelijk noodfonds dat sinds juli 2020 producenten van professionele podiumkunsten, muziekpodia, musea en theaters ondersteunt bij de corona-gerelateerde kosten die worden gemaakt om publiek veilig te kunnen ontvangen. Het Design Museum kon met de bijdrage van het Kickstart Cultuurfonds de gederfde entree-inkomsten compenseren die ontstonden door de gedwongen sluiting vanwege corona.

Alles bij elkaar mocht Design Museum Den Bosch in 2021 bijdragen ontvangen van de volgende subsidiënten en fondsen, zonder welke de tentoonstellingen, educatieprogramma's en projecten niet mogelijk zouden zijn geweest:

Gemeente 's-Hertogenbosch (hoofdsubsidiënt)
Fonds 21
Mondriaan Fonds
Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
Kickstart Cultuurfonds
VSBfonds
vfonds (Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg)
Turing Foundation
Prins Bernhard Cultuurfonds
Gravin van Bylandt Stichting
De Gijsselaar-Hintzen Fonds
Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds
Gifted Art
Nederlands Letterenfonds
Stichting Zabawas

Bedrijfs sponsoring: Club Design

Club Design is een kennisnetwerk voor innovatieve ondernemers dat in het Design Museum Den Bosch een ontmoetingsplek heeft. De bijdragen van de leden van deze businessclub komen ten goede aan het tentoonstellingsprogramma. Club Design heeft een zelfstandig bestuur en biedt een lezingen- en activiteitenprogramma dat ondernemers verbindt met designers in hun maatschappelijke belangstelling voor de toekomst. Design heeft een bijzondere aantrekkingskracht, ook voor de ondernemer. De innovatieve ondernemer kan immers alleen slagen als hij of zij succesvolle nieuwe producten of diensten bedenkt, die vaak onderscheidend en nog onbekend zijn. Zowel de ontwerper als de ondernemer speelt van nature in op de technologische en maatschappelijke veranderingen in de wereld. Die veranderingen vragen om reacties en bieden nieuwe kansen. De leden van Club Design delen deze fascinatie en zetten in hun bijeenkomsten design centraal. In 2021 telde Club Design 45 bedrijven en konden twee bijeenkomsten worden georganiseerd.

Particuliere gevers

Aan Design Museum Den Bosch is een trouwe groep particuliere gevers verbonden, die als vriend van het museum jaarlijks een bedrag schenken. Als dank voor de bijdrage ontvangen de vrienden een speciale vriendenpas waarmee zij gratis toegang krijgen tot het museum. Ook worden vrienden regelmatig uitgenodigd voor evenementen en ontvangen zij korting op artikelen in de museumshop. In 2021 werd een aantal onlinebijeenkomsten georganiseerd en vonden twee fysieke bijeenkomsten voor vrienden plaats: een speciale opening bij de tentoonstelling *Lucio Fontana – De verovering van de ruimte*, en een bezoek aan de kunst-, design- en antiekbeurs PAN Amsterdam, inclusief lezing over Lucio Fontana door gastconservator Colin Huizing.

Naast een regulier vriendenlidmaatschap biedt Design Museum Den Bosch ook de mogelijkheid Keramiekvriend te worden. Als dank voor de (eenmalige of jaarlijkse) schenking van een hoger bedrag ontvangen Keramiekvrienden een speciaal ontwikkelde keramieken vaas, geproduceerd bij het Bossche Keramiekatelier Cor Unum. In 2021 ontwikkelde ontwerper Bas van Beek een *special edition* van zijn JVDV-vaas, waarmee de Keramiekvrienden hun persoonlijke keramiekcollectie kunnen aanvullen.

In samenwerking met LVWB Fundraising is in 2021 gestart met onderzoek en planvorming gericht op uitbreiding van de inkomsten door particuliere gevers. De geformuleerde ambities zijn onder meer: actiever werven, de ontwikkeling van nieuwe geefkringen, een community van young professionals en meer aandacht voor nalatenschappen.

Bedrijfsvoering

25

2021 was het tweede jaar waarin corona een stevige impact had. De bezoekcijfers zakten ver in en daarmee de publieksinkomsten (entreegelden en winkelbestedingen) en de inkomsten uit verhuringen. Door de generieke noodsteun (NOW en TVL) en een bijdrage uit het Kickstart Cultuurfonds is het verlies aan inkomsten opgevangen.

Raad van Toezicht

Het museum wordt geëxploiteerd door de Stichting Design Museum Den Bosch. De stichting wordt bestuurd door een directeur/bestuurder. De toezicht houdende taken worden uitgevoerd door de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht handelt volgens de Code Cultural Governance, en bestuur en toezicht verhouden zich tot elkaar zoals beschreven in de Code. In de praktijk betekent dit dat de directeur/bestuurder verantwoordelijk is voor het reilen en zeilen van het museum. De Raad van Toezicht stelt de begroting en de jaarrekening vast en ziet toe op welke wijze de doelstellingen van het museum worden gerealiseerd. De directeur/bestuurder wordt benoemd door de Raad van Toezicht, die ook jaarlijks zijn functioneren bespreekt. De Raad van Toezicht heeft ook aandacht voor de Fair Practice Code en de Code Diversiteit & Inclusie. In 2021 zijn de codes opgenomen in het directiereglement.

In 2021 vergaderde de Raad van Toezicht zes keer. Vaste gespreksonderwerpen waren de financiën en de mogelijke verhuizing van het museum op termijn. De Raad is van oordeel dat de directie op een

inspirerende en doelmatige wijze leiding geeft aan het museum.

De jaarrekening 2021 werd door de Raad van Toezicht vastgesteld, evenals de begroting 2022. In 2021 heeft de Raad van Toezicht een nieuwe accountant aangesteld, mede gezien de voorgeschreven termijnen in de Code Cultural Governance. De jaarrekening is door de accountant gecontroleerd en voorzien van een goedkeurende verklaring.

Leden

- Titus M. Eliëns (voorzitter). Voormalig Hoofd Collecties Gemeentemuseum Den Haag en voormalig hoogleraar Industriële Vormgeving aan de Universiteit Leiden (toegetreten september 2016; einddatum zittingstermijn 15-09-2024)
- Jacqueline van Amerongen Veenendaal (lid). Lid raad van toezicht Benefits for Kids, voorzitter beroepenveld commissie Willem de Kooning Academie (1e termijn, einddatum zittingstermijn 20-06-2022)
- Philippe Schuit (lid). Mentor/investeerder technologie ondernemingen (1e termijn, einddatum zittingstermijn 10-12-2023)
- Yassine Salihine (lid). Industrieel ontwerper, docent aan Avans Hogeschool, Koninklijke Academie voor Beeldende Kunst en Design Academy Eindhoven. Bestuurslid stichting (A)wake, curator Designplatform Rotterdam (1e termijn, toegetreten 20-05-2021, einddatum 20-05-2025)

Codes

Design Museum Den Bosch onderschrijft de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en de Code Diversiteit & Inclusie. In 2021 zijn de Code Fair Practice en de Code Diversiteit & Inclusie opgenomen in het directiereglement.

Governance Code Cultuur (GCC)

Het museum hanteert een Raad van Toezicht (RvT)-model. De principes van de GCC zijn opgenomen in de stichtingsstatuten. Daarin is de onafhankelijkheid van de leden gewaarborgd, het maken van roosters van aftreden en het opstellen en publiceren van een profielschets van de raad en de evaluatie ervan, inclusief een diverse samenstelling van de raad. Werving van nieuwe leden gebeurt transparant, via een breed gepubliceerde vacature. De taken en bevoegdheden van de RvT en de directeur-bestuurder zijn vastgelegd in de statuten en zijn in 2020 verder uitgewerkt en in 2021 vastgelegd in een nieuw directiereglement. Jaarlijks voert de RvT een functioneringsgesprek met de directeur-bestuurder. Jaarlijks bespreekt de RvT ook zijn eigen functioneren. De leden van de RvT werken onbezoldigd. Relevante nevenfuncties van RvT en directie zijn transparant.

Fair Practice Code

Design Museum Den Bosch past de museum-cao toe en betaalt alle medewerkers volgens de in de cao gemaakte afspraken. Externe opdrachten en inhuur lopen via overeenkomsten binnen wet- en regelgeving met marktconforme tarieven. Het museum onderschrijft de Richtlijn Kunstenaarshonoraria en streeft ernaar kunstenaars volgens deze richtlijn te betalen. Afspraken over auteursrecht, aanvullende vergoedingen en werkomstandigheden worden met kunstenaars besproken en bij overeenkomst vastgelegd. Vanzelfsprekend ontvangen ook ontwerpers die werken in opdracht een vergoeding overeenkomstig deze richtlijn, oftewel op basis van een marktconform uurtarief. Het management van het museum ziet actief toe op een gezonde en toegankelijke werkomgeving voor alle werknemers. Het museum werkt met twee vertrouwenspersonen (een mannelijke en een vrouwelijke), die door iedere werknemer desnoods anoniem kunnen worden benaderd wanneer sprake is van ongewenst gedrag of andere zaken die een veilige werkomgeving beletten. Daarnaast is bij het museum een Personeelsvertegenwoordiging actief. Design Museum Den Bosch stimuleert professionele ontwikkeling en bijscholing en volgt hetgeen hierover in de cao is bepaald. Om bij te dragen aan social return werft Design Museum suppoosten onder alumni van AKV St Joost, zodat startende ontwerpers en kunstenaars uit de gemeente een eerste stap op de voor hen schaarse arbeidsmarkt kunnen zetten. De suppoosten zijn vanaf 2020 in dienst van het museum.

Code Diversiteit en Inclusie

In 2020 constateerden we dat de personele bezetting geen goede afspiegeling vormde van de samenleving en het nodig was een stap te zetten richting een diverser personeelsbestand. De verdeling tussen mannen en vrouwen is in alle lagen van de organisatie goed op orde, maar het team kenmerkt zich door een niet-westerse onderbezetting. In 2021 is de Code Diversiteit & Inclusie ingevoerd in de beleidsstukken; ook is een aantal MT-vergaderingen per jaar over dit onderwerp gepland, waarbij de concrete vraag op tafel ligt hoe deze code in beleid en programma in te bedden. Om hieraan verder handen en voeten te geven is een team gevormd van drie personen binnen de organisatie. In 2021 is tevens aandacht geweest voor een meer diverse samenstelling van de Raad van Toezicht. Ter vervanging van een aftredend bestuurslid is actief gezocht naar een nieuw lid van jongere leeftijd en met relevante kennis van en ervaring in de ontwerpsector. Als resultaat hiervan is in juni 2021 Yassine Salihine aangetreden.

Met onze educatieve programma's bereiken we een dwarsdoorsnede van de samenleving, van peuters tot ouderen en kinderen uit zowel hoger als lager opgeleide gezinnen en met verschillende culturele achtergronden. Buiten de educatieve programma's om bereiken we in beperkte mate een divers publiek: daar is nog veel te winnen. In een gezamenlijk plan met de musea van BrabantStad heeft Design Museum Den Bosch uitgesproken dat zij stappen

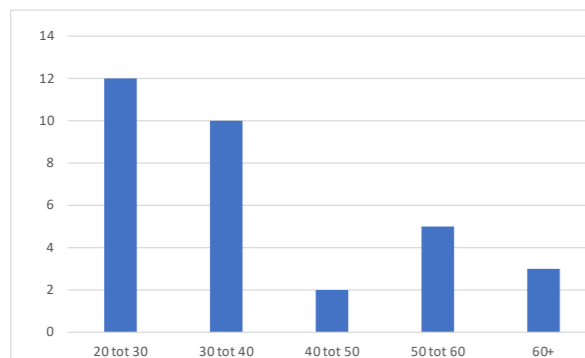
wil zetten in het aanspreken van een meerstemmig publiek, waaronder mensen met een niet-westerse of biculturele achtergrond. Speciaal daarvoor is inmiddels een junior conservator aangenomen. Ook is er aandacht voor de toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van gebouw, programma en communicatie voor mensen met een visuele, auditieve of andere fysieke beperking. Een gevolg hiervan is onder meer een specifieke opdracht aan tentoonstellingsontwerpers om deze aspecten mee te nemen in het ontwerp.

Meerstemmigheid is tevens een belangrijk aandachtspunt binnen het tentoonstellingsprogramma en de Derde Verdieping; dit platform heeft namelijk als expliciet doel om meer en verschillende mensen aan het woord te laten. Het hoofdstuk De Derde Verdieping in dit jaarverslag gaat hier dieper op in. De aanstelling van een Young Design Team, bestaande uit een jonge curator, programmamaker en marketeer, is erop gericht nieuwe programma's te ontwikkelen specifiek gericht op een jongvolwassen doelgroep met een diverse samenstelling.

Organisatie

26

Design Museum Den Bosch heeft per 31-12-2020 32 personen in dienst, die 20 fte werken. De leeftijdsverdeling is als volgt:

De gemiddelde leeftijd is bijna 38. Met de pensionering van twee medewerkers in 2022 zal de gemiddelde leeftijd wat dalen.

Het ziekteverzuim bedroeg 2,5 %. Als gevolg van corona is een toename van kort verzuim zichtbaar.

De directie en medewerkers van de Stichting Design Museum Den Bosch ontvangen een salaris conform de museum-cao.

Directie

Timo de Rijk, directeur
Thea Sterken, managementassistent
Monique Willemse, managementassistent

Collectie en tentoonstellingen

Adriënne Groen, conservator
Fredric Baas, conservator
Marte Rodenburg, assistent conservator
Tomas van de Heuvel, projectmedewerker
Victoria Anastasyadis, collectieonderzoeker Design Museum Den Bosch en EKWC (vanaf december)

Development & partnerships, fondsenwerving

Rieke Righolt, development & partnerships
Roos Ticheler, fondsenwerving

Communicatie en marketing

Maan Leo, manager marketing en communicatie

Publiekszaken

Joke Backx, hoofd publiekszaken
Madelon van der Avoort, educatie
Reint Boven, medewerker AV en documentalist

Bedrijfsvoering

Anneloes Ebing, vloermanager en coördinator vrijwilligers
Dénise van Bokhoven, financiële administratie
Elsbeth Huber, commercieel medewerker verhueringen (t/m januari)
Joke Kuypers, facilitair medewerker
Juliette Schrauwen, vloermanager
Machiel Marsé – Van Buren, vloermanager
Marjolein van Bokhoven, vloermanager (t/m april)
Oscar Jansen, hoofd bedrijfsvoering
Renée Bettonvil, commercieel medewerker Museumshop

Suppoosten

Anne van den Berg
Darina Iyudina
Dieuwertje van Schadewijk
Dirkje Honings
Emy van Rijt
Eva Jagtenberg (vanaf juli)
Gwen de Bruijn (vanaf juni)
Ilona Weiss (vanaf september)

Jeanine Vloemans
Jord Dijkstra
Juliette Schrauwen (t/m juni)
Lisa Gerrits (vanaf november)
Marloes Vreeswijk
Matthis Guirado
Martino Soelen (vanaf november)
Nadja van de Griendt
Nick van Steen (t/m november)
Nikki-Jo de Bijl (vanaf oktober)
Ronella Moser (vanaf oktober)
Sage Yamanaka (t/m maart)
Sandra den Bol (vanaf september)
Teun Beurskens
Thomas Dekker (vanaf november)

Stagiaires

Aaron van Erp
Eva Jagtenberg
Fairya Arwar

Museumdocenten

Anne Weijers
Bieke Theuns - Carpentier
Chantal Lenting
Corine Brekveld
Emmy Polkamp
Fleur Akker
Frits Peeters
Janneke Korsten
Kim Kessel
Liesbeth Wassink
Maartje Tegelaar
Marian Esch
Sabina Timmermans
Sanne Evertz
Valerie Lerou
Wim Wijdeveld

Techniek

Balt van Rijn
Charles Popelier
Etiënne Timmermans
Frans de Visser
Joep van Linder
Michiel Sonnevijlle
Mischa Dooreweerd

Vrijwilligers museumshop

Beppie Schoondermark
El van der Linden (t/m mei)
Elly Muizers
Elvira Marugg
Fanny Verbunt
Gertie van de Boogaard (t/m mei)

Hilde van der Salm
Ine Wijen (t/m juni)
Ineke Arens (vanaf juni)
Jos Leo (vanaf juni)
Ligia van den Udenhout (t/m juni)
Lilian Pennings (t/m juni)
Lot Stok (t/m mei)
Lya Rijks
Marion Kropman
Marjolijn van der Pol
Meyk van Dijk
Mina Bettinger
Ruth van der Grift (vanaf augustus)
Simone de Roos (t/m september)
Tonneke van Lokven
Trudie van den Broek-Quekel (vanaf juni)
Vera Schreurs
Yolanda Peek (t/m juli)
Yvonne van Herwijnen

Financieel

Dit verkorte financiële verslag is ontleend aan het financieel jaarverslag 2021 van de Stichting Design Museum Den Bosch. Bij het financieel jaarverslag is een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven. Als gevolg van corona konden we in 2021 slechts 30.502 bezoekers ontvangen. Een laagterecord. De verplichte sluiting tot in de maand juni en ook in de laatste weken van december waren hieraan debet. Maar ook toen het museum wel geopend was, kwamen er minder bezoekers dan gehoopt. Daarmee was Design Museum Den Bosch zeker geen uitzondering: vrijwel alle musea in Nederland lieten dit beeld zien. Om voldoende mensen de gelegenheid te geven de exposities te bezoeken is ervoor gekozen om, net als in 2020, exposities wat langer te laten staan, waardoor *Radical Austria - Everything is Architecture* uiteindelijk vier maanden te zien is geweest en *Meret Oppenheim: für dich – wider dich* bijna drie maanden. Dit zorgde natuurlijk voor een financiële bezuiniging.

De exploitatie werd financieel ondersteund door de generieke steunmaatregelen vanuit UWV (de NOW-regeling) en RVO (TVL) met respectievelijk € 194.082,-

en €282.868,- aan ontvangsten in 2021. Daarnaast is van Kickstart Cultuurfonds € 100.000,- ontvangen als coronanoodsteun bij *Radical Austria: Everything is Architecture*. De financiële exploitatie van Design Museum Den Bosch over 2021, voor resultaatverdeling, laat een verlies zien van € 30.257,-. Het in 2020 gevormde bestemmingsfonds Coronaproblemen van € 39.686,- wordt ingezet om dit op te vangen. Daarmee is Design Museum Den Bosch de coronacrisis financieel goed doorgekomen, vooral dankzij de generieke noodsteun. Door de succesvolle fonds-aanvragen voor de komende jaren is het nu al zeker dat – mocht corona in 2022 een comeback maken en het museum opnieuw dichtgaan – het museum buiten de NOW- en TVL-voorwaarden zal vallen. De gezonde balanspositie van het museum is dus zeker geen luxe.

De beginbalans van 2021 wijkt af van de eerder gepresenteerde eindbalans over 2020: hieraan ligt een andere waardering van de toezeggingen van langdurige schenkingen (aan de debetzijde) en de daarbij horende leningen (aan de creditezijde) ten grondslag.

Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

De waardering van activa en passiva is gebaseerd op het stelsel van historische kosten. Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de in het boekjaar geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het boekjaar op basis van verkrijgingsprijzen. Winsten op transacties zijn verantwoord in het jaar waarin ze zijn gerealiseerd; verliezen zijn verantwoord in het jaar waarin ze voorzienbaar zijn, rekening houdend met de grondslagen voor de voorzieningen.

27

Balans per 31 december 2020

ACTIVA	31 december 2021	31 december 2020
Vaste activa:		
Materiële vaste activa	158.805	243.064
Vlottende activa:		
Vorraden	32.585	33.136
Vorderingen	715.002	491.358
Liquide middelen	1.455.336	1.395.155
TOTAAL ACTIVA	2.361.728	2.162.713
PASSIVA	31 december 2021	31 december 2020
Stichtingsvermogen		
Bestemmingsreserves	170.000	222.307
Bestemmingsfondsen	228.822	297.112
Egalisatiereserve inrichting	137.304	234.225
Overige reserves	620.348	433.087
<i>Totaal eigen vermogen</i>	<i>1.156.474</i>	<i>1.186.731</i>
Voorzieningen:		
Overige voorzieningen	253.805	213.295
Schulden:		
Langlopende schulden	82.809	197.373
Kortlopende schulden	868.640	565.314
TOTAAL PASSIVA	2.361.728	2.162.713

Staat van baten en lasten over 2021

Baten	2021	2020
Gemeentelijke subsidie	2.106.300	2.069.420
Bijdragen van derden	367.363	93.563
Winkelverkopen	228.729	182.210
Kunstuitleen	9.858	4.974
Entreegelden	147.552	308.427
Corona noodsteun	576.950	490.333
Overige opbrengsten	21.224	67.020
	3.457.976	3.215.947
Inkoopwaarde van de baten	-165.175	-154.485
TOTAAL BATEN	3.292.801	3.061.462
Lasten		
Personeelslasten	1.122.024	1.024.791
Afschrijvingen	103.638	105.813
Overige bedrijfslasten	2.103.351	1.725.687
Financiële lasten	-5.955	471
Netto resultaat	-30.257	204.700
Bestemming saldo van baten en lasten		
Bestemmingsreserves	-52.307	222.307
Bestemmingsfondsen	-68.290	62.394
Egalisatiereserve	-96.921	-96.921
Overige reserves	187.261	16.921
TOTAAL DEKKING OVER/TEKORT	-30.257	204.700

Samenwerkingspartners

28

Development

Gemeente 's-Hertogenbosch (hoofdsubsidiënt)
Fonds 21
Mondriaan Fonds
Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
Kickstart Cultuurfonds
Club Design
Vrienden Design Museum Den Bosch
VSBfonds
vfonds (Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg)
Turing Foundation
Prins Bernhard Cultuurfonds
Gravin van Bylandt Stichting
De Gijselaar-Hintzen Fonds
Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds
Gifted Art
Nederlands Letterenfonds
Stichting Zabawas
Cor Unum
Bas van Beek
Nai 010
LVWB Fundraising
Sundaymorning@ekwc
Fabrique strategisch ontwerp bureau
Richard Bos grafische vormgeving en illustratie
PAN Amsterdam
Stichting Van Eelen - Weeber
het Oostenrijkse Bundesministerium für Kunst, Kultur, öffentlichen Dienst und Sport

Educatie & publiekszaken

Design Academy Critical Inquiry Lab
KW1C Fashion en Styling
Verkadefabriek
Willem Twee muziek en beeldende kunst
HUIS73
Max van den Hout
SintLucas
Elde College Schijndel
Nimeto Utrecht
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht
Elevator Productions
FPHOCUS - Melanie Pardoel
Frans Bevers
Paulien Berendsen
Antenna Men Yvo Zijlstra
Het Noordbrabants Museum
Ted Alkins
Jeroen Junte
Design to Market - TalentHub Brabant

Marketing & communicatie

Visit Brabant
Visit Den Bosch
Cultuurstad van het Zuiden
Blauwe Engelen
Bossche Locals
Bosch Parade
Festival Cement
Festival Boulevard
Kring Vrienden 's-Hertogenbosch
Design Studio Lesley Moore
Autograph | Peter Korsman
Arthur & Brent
Afdeling Online
Ben Nienhuis
Sander Vermeer
Chantal Lenting
Peter Tijhuis
We Are Public
Uitgeverij Macc
Museumvereniging
Pictoright
Dutch Design Daily
Beroepsvereniging Nederlandse Ontwerpers
ZOUT – maandblad voor kunst en cultuur
Floris Douma
Annemarie van Pruysen
Peter Drehmanns
Netwerk Archieven Design en Digitale Cultuur

Tentoonstellingen

Transporteurs
Imming Logistics Fine Art, B.V.
Monro Fine Logistics
Crown Fine Art
Eduard Strang Verhuizingen B.V.

Vormgevers tentoonstelling

Bureau Lakenvelder
75B (Pieter Vos)
Joosten Kunststoffen B.V.
Lakwijk Kunststoffen B.V.
Philipp Pals
Thomas Bennen
Haller Brun
DeVrijerVanDongen
Studio Bart Guldenmond
Frans Bevers
Philipp Doringen
Nadia Iachini
sens studio

Audiotour / audiovisueel

Guide ID
Gus Maussen, On-site Storytelling
LAKSHMI
Outcast
Soundsupply
Marleen-Christine Linke
inVision ondertiteling

Sign & print

Kleefkracht

Vertalingen

Ted Alkins
Todo
Anne Jongeling
Piet van der Laak
De Keulenaar

Bruikleengevers

Adam Scovell
Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin
Athenaeumbibliotheek
Beck & Eggeling International Fine Art
Brabant-Collectie | Universiteitsbibliotheek Tilburg
Brugge In Affiches | Collectie Pol Martens,
Carolein Smit
Charles Fréger
Christophe Szpajdel
Cuyperhuis
Dordrechts Museum
Erwin en Nina Lassen
Felix Wubbe
Fred Berger
Frederick J. de la Vega
Galerie Michael Haas
Gemeente Antwerpen
Gemeente Bronckhorst
Gemeente 's-Hertogenbosch
Gene Teysse
Hamburger Kunsthalle
Heritage Collections, UK Parliament
Hessink's Auctioneers
Het Noordbrabants Museum

Het ReclameArsenaal
Huis van het Boek | Museum Meermanno
J. Wintersmith, Studio777
Kasteel Heeswijk
Kröller-Müller Museum
Kunstmuseum Den Haag
Liesbeth den Besten
Linda Friesen Couture
Marco Witzig | Museum HR Giger
Mia Andrésen
Musée d'Orsay
Musée provincial Félicien Rops
Musée Maison de Victor Hugo
Museum de Fundatie | Kasteel het Nijenhuis
Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen
Museum voor Achterhoekse Schilderkunst
Nona Limmen
Parts of Four Gallery
Pieter Léon Vermeersch
Renie Spoelstra
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Rianne van Holten
Royal Institute of British Architects
Samuel Araya Art
Sinai & Sons, Ltd.
Somnia Romantica by Marjolein Turin
Sruli Recht
Stadtarchiv, Bad Pyrmont
Stichting Jules de Bruycker
The Atkinson
The Maas Gallery
TU Delft Library, Trésorcollectie
Universiteitsbibliotheek Vrije Universiteit, bijzondere collecties
vzw Epitaaf
Wouters kapstok
ZB | Bibliotheek van Zeeland / collectie Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen
Fransje Gimbrère
Joep Truijten
HIPS Performance
Fondazione Lucio Fontana
Galerie Karsten Greve
Stedelijk Museum Amsterdam
Kröller-Müller Museum
Wildkust Collectie
Collectie Frits en Agnes Becht
Peter van Beveren
Stichting De Grimmschors
Centre National d'Art et de Culture Georges Pompidou
Deutsche Architektur Museum
FRAC Centre, Orléans
Generali Foundation / Museum der Moderne Salzburg
Lentos Museum
MAK – Museum für angewandte Kunst, Wenen
mumok - museum moderner kunst stiftung ludwig
Tiroler Landes Museen
Wien Museum
Una Abraham
Hans Hollein privé archief
Timo Huber
Hermann Nitsch
Peter Noever
Laurids & Manfred Ortner

Klaus Pinter
Estate Walter Pichler & Gallery Elisabeth & Klaus
Thoman
Wolf D. Prix
Günter Zamp Kelp
Bunkamura Museum
Caixa Forum
De Nieuwe Kerk
Grassi Museum für Angewandte Kunst, Leipzig
Het HEM
Kunstmuseum Bern
Lalique Museum
Le Tripostal
Museum Bommel van Dam
LEVY Galerie Hamburg
Sammlung T.A.L.
Galerie Knoell

Overige tentoonstellingspartners

Eric Smulders
Freerk Wieringa
Galerie Ron Mandos
Galerie Wouter van Leeuwen
Jaap van Eesteren | Venduehuis Den Haag
Marloes Bontje
Colin Huizing
Gert Staal
Bart Lootsma
Alexa Baumgartner
Maya Christodoulaki
Raimund Abraham
Günther Domenig & Eilfried Huth
Coop Himmelb(l)au: Wolf D. Prix, Helmut Swiczinsky,
Michael Holzer
VALIE EXPORT
Günther Feuerstein
Haus-Rucker-Co: Laurids & Manfred Ortner, Günter
Zamp Kelp, Klaus Pinter
Angela Hareiter
Hans Hollein
Helena Hollein
Timo Huber
Otto Mühl
Hermann Nitsch
Walter Pichler
Salz der Erde: Wolfgang Brunbauer, Timo Huber,
Günther Matschiner, Johann Jascha
Alfons Schilling
Zünd-Up: Timo Huber, Walter Michael Pühringer,
Bertram Mayer, Hermann Simböck, Marcella Ertl
University of Innsbruck
Els en Caspar Broeksma
Colorbleed
Hansje van Halem
Lesley Moore
Machine
Merijn & Jurriaan Hos
Studio de Ronners
Thonik
Trim Tab
Benjamin Solos
James Grünfeld
Silvia Angelucci

Liana Kuyumcuyan
Seungwhan Ji
Peteris Zilbers
Philipp Doring
Isa Matilde Bonino
Yong Won Noh
Valeria Fabiano
Nadia Iachini
Vivian Layle
Artoma GmbH
Vitra Design Museum
Barcelona Design Museum
Victor J. Papanek Foundation
University of Applied Arts, Vienna

DESIGN MUSEUM DEN BOSCH COLOFON

Tekst, redactie en productie

Medewerkers Design Museum Den Bosch

Fotografie

Ben Nienhuis
Chantal Lenting
Sander Vermeer
Bob Goedewaagen
Frans Bevers
Peter Tijhuis
Blommers & Schumm
Henri Verhoef
Joram Reshef

Grafisch ontwerp

Annemarie van Pruyssen, PuntDef.nl

Design Museum Den Bosch

De Mortel 4, 5211 HV 's-Hertogenbosch

Kantoor

Waterstraat 16, 5211 JD 's-Hertogenbosch

www.designmuseum.nl

© 2022 DESIGN MUSEUM DEN BOSCH

Jaarrekening 2021
Stichting Design Museum Den Bosch
's-Hertogenbosch

Inhoudsopgave

	Pagina
Accountantsrapport	
Bestuursverslag	3
Jaarrekening	
Balans per 31 december 2021	9
Staat van baten en lasten over 2021	11
Grondslagen van waardering en resultaatbepaling	12
Toelichting op de balans	17
Toelichting op de staat van baten en lasten	25
Overige toelichtingen	30

Aan het bestuur van
Stichting Design Museum Den Bosch
T.a.v. het bestuur
Waterstraat 16
5211 JD 's-Hertogenbosch

's-Hertogenbosch 3 juni 2022
Kenmerk: A12525

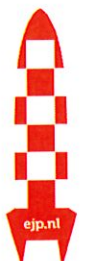
Geacht bestuur,

De verklaring is opgenomen onder de overige gegevens. Het betreft hier een controleverklaring.

EJP ACCOUNTANTS BV
Postbus 3082
5203 DB 's-Hertogenbosch
IBAN NL61INGB0656726946
KvK 17207818
BTW NL8181.18.179.B01

'S-HERTOGENBOSCH
T 073-8507280
BEZOEKADRES
Rietveldenweg 102
5222 AS 's-Hertogenbosch
info@ejp.nl | ejp.nl

DE BILT
T 030-2525481
BEZOEKADRES
Wilhelminalaan 1-3
3732 GJ De Bilt
info@ejp.nl | ejp.nl

Bestuursverslag

2021 stond opnieuw grotendeels in het teken van de coronapandemie. De impact van alle maatregelen op de organisatie en uiteraard ook op onze medewerkers, bezoekers en partners was zeer groot. Tegelijkertijd bleek afgelopen jaar dat onze organisatie over een enorme veerkracht beschikt om deze ongekende uitdaging het hoofd te bieden.

Voorgaande jaren heeft Design Museum Den Bosch een flinke ontwikkeling doorgemaakt. De nieuwe programmering die geheel gewijd is aan design en enkele zeer goed bezochte tentoonstellingen kende, hebben het museum in een veelbelovende positie gebracht. De komende jaren wil Design Museum Den Bosch de opgebouwde mogelijkheden benutten om de positie van toonaangevende museale speler in de regio en in Nederland en België te verstevigen en uit te breiden. Ook in het internationale designveld begint het museum een rol te vervullen. De coronapandemie zorgde voor een tijdelijke rem op deze voornemens, maar binnen de mogelijkheden van de maatregelen werkten we in 2021 onverminderd voort om deze doelstellingen te behalen.

Gesprekken met Fonds 21 over onze ambities om jongeren en andere doelgroepen die ons museum nu nog minder bezoeken meer aan ons te binden, hebben geresulteerd in een meerjarige ondersteuning door Fonds 21 (startend in 2021, tot en met 2024). Ook met de gemeente 's-Hertogenbosch zijn op verzoek van de gemeente intensieve gesprekken gevoerd over versnelde doorontwikkeling van de ambities met mogelijke nieuwbouw als gevolg. Daarmee had 2021 meer dan ooit twee gezichten: de laagste bezoekersaantallen sinds lange tijd en een beloftevolle toekomst.

Steunmaatregelen overheid en fondsen

Met 30.502 bezoekers werd een laagterecord genoteerd. De verplichte sluiting tot in de maand juni en ook in de laatste weken van december waren hieraan debet. Maar ook toen het museum wel geopend was, kwamen er minder bezoekers dan gehoopt. Daarmee was Design Museum zeker geen uitzondering: vrijwel alle musea in Nederland lieten dit beeld zien. Om voldoende mensen de gelegenheid te geven de exposities te bezoeken is ervoor gekozen om, net als in 2020, exposities wat langer te laten staan, waardoor *Radical Austria: Everything is Architecture* toch 4 maanden te zien is geweest en *Meret Oppenheim: für dich – wider dich* bijna 3 maanden. Dit zorgde natuurlijk ook voor een financiële bezuiniging. De exploitatie werd financieel ondersteund door de generieke steunmaatregelen vanuit UWV (de NOW-regeling) en RVO (TVL) met respectievelijk € 194.082,= en €282.868,= aan ontvangsten in 2021. Daarnaast is van KickstartCultuurfonds € 100.000,= ontvangen als coronanoodsteun bij *Radical Austria: Everything is Architecture*.

Financieel jaar 2021

De financiële exploitatie van Design Museum Den Bosch over 2021, voor resultaatverdeling, laat een verlies zien van € 30.257,=. Het in 2020 gevormde bestemmingsfonds coronaproblemen van € 39.686,= wordt in het geheel ingezet om dit op te vangen.

Governance code Cultuur, Code Diversiteit en Inclusie, Fair Practice Code.

Design Museum Den Bosch werkt volgens het Raad van Toezicht-model en hanteert de Governance Code Cultuur. Het museum past alle acht principes bewust en onverkort toe. Ook de Code Diversiteit en Inclusie en de Fair Practice code hebben Raad van Toezicht, directie en het MT goed op het netvlies.

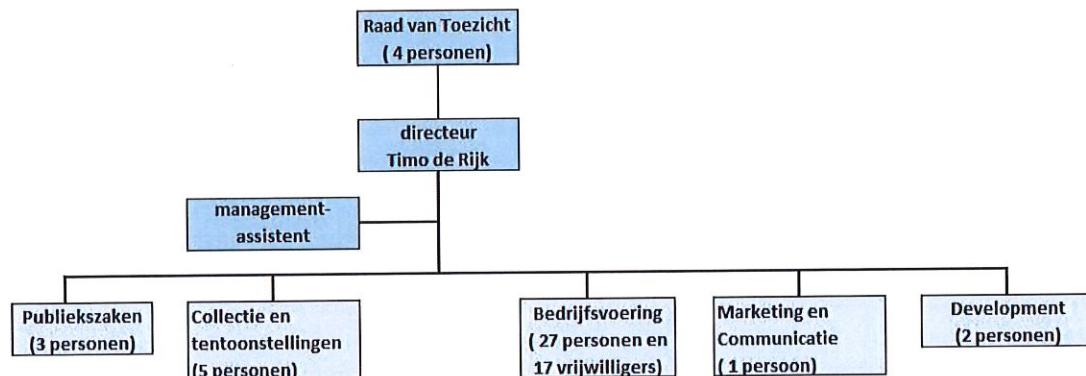
Zonder alle punten te bespreken hieronder de belangrijkste voorbeelden:

- Er is een nieuwe accountant aangesteld.
- Bij de werving van nieuwe medewerkers is expliciet aandacht gegeven aan diversiteit, hetgeen de samenstelling van RvT en het team van medewerkers ten goede is gekomen.
- Tarieven van ingehuurde ZZP-ers zijn opnieuw beoordeeld en voor zowel museumdocenten als voor ingehuurde technici bijgesteld.
- Met steun van Fonds 21 wordt de komende jaren extra ingezet op grotere diversiteit van de bezoekers.

Personeel

Hoewel het museum in 2021 in het totaal bijna een half jaar gesloten is geweest, zijn de personele lasten vrijwel gelijk gebleven. Mede door de steun vanuit NOW heeft Design Museum Den Bosch haar personeelsleden in dienst gehouden en zijn alle oproepkrachten, die als suppoost werkzaam zijn in het museum, uitbetaald volgens de roosters alsof het museum wel open was.

Grote personele wijzigingen hebben zich niet voorgedaan in 2021 en de organisatiestructuur is ongewijzigd:

In 2022 worden wel wijzigingen voorzien: 2 medewerkers verlaten de organisatie door (pré)-pensioen. Om aan de subsidieafspraken met Fonds21 te voldoen zullen 4 extra medewerkers worden aangenomen: 3 in os nieuw op te richten Young Design Team en een medewerker die zich extra bezig gaat houden met De Derde Verdieping, ons digitale platform voor verdieping en aanvullende informatie.

Begroting 2022

Design Museum Den Bosch maakt in de periode 2021-2024 onderdeel uit van de Bossche Culturele Basis. Normaal gesproken worden er met de gemeente 's-Hertogenbosch meerjarige subsidieafspraken gemaakt, echter zijn er nu vanwege de coronapandemie eerst subsidieafspraken gemaakt voor het jaar 2021, waarin er coulant wordt omgegaan met de prestatie afspraken. Door de aanhoudende coronaproblemen is het erg lastig om een onderbouwde meerjarenbegroting op te stellen en daarbij de prestatie afspraken te maken.

Hieronder treft u de begroting aan voor het boekjaar 2022.

Exploitatie Design Museum Den Bosch begroting 2022

DESIGN
MUSEUM
DEN
BOSCH

	2022 Totaal
Winkelverkopen	€ 400.000
Entreegelden	€ 400.000
Opbrengsten overige activiteiten	€ -
Totaal: Omzet	€ 800.000
Inkoopwaarde verkopen museumshop	€ 300.000
inkoopwaarde verkoop entreebewijzen	€ 30.000
Inkoopwaarde verhuur	€ -
Totaal: Inkoopwaarde verkopen	€ 330.000
Bruto marge	€ 470.000
percentage marge	58,8%
Subsidie opbrengsten	€ 2.150.000
Bijdrage van derden	€ 539.550
Bijdragen Vrienden en Donaties	€ 5.000
Totaal: Opbrengsten	€ 2.694.550
Totaal: Inkomsten	€ 3.164.550
Lonen & salarissen	€ 999.900
Sociale lasten	€ 164.664
Pensioenlasten	€ 114.958
Overige personeelskosten	€ 46.308
Werk door derden	€ 25.508
Totaal personeelskosten	€ 1.351.339
Tentoonstellingskosten	€ 700.000
Huisvestingskosten	€ 703.000
Inventaris- en ICT-kosten	€ 99.000
Kosten vervoermiddel	€ 2.500
Kantoor- en administratiekosten	€ 70.000
Marketing kosten	€ 65.000
Publiekszaken	€ 76.000
Algemene kosten	€ 94.800
Collectie	€ 75.000
Totaal overige bedrijfskosten	€ 1.885.300
Operationeel resultaat	€ -72.089
Financiële baten & lasten	€ -4.000
Afschrijvingen	€ -105.000
Corona compensatie maatregelen	
Resultaat	€ -181.089

Onderweg naar 2023

Tot op heden is het museum financieel goed door de coronacrisis gekomen, vooral dankzij de generieke noodsteun. Door de succesvolle fondsaanvragen voor de komende jaren is nu al zeker dat – mocht corona in 2022 een comeback maken en het museum opnieuw dicht gaan - het museum buiten de NOW en TVL voorwaarden zal vallen. De gezonde balanspositie van het museum is dus zeker geen luxe.

Ook van Het KickstartCultuurfonds en Het Mondriaanfonds heeft het museum noodsteun ontvangen. Mocht Corona inderdaad een comeback maken dan is de verwachting dat deze fondsen opnieuw vanuit het Rijk gelden mogen toewijzen aan de musea en dat Design Museum dan opnieuw binnen de criteria zal vallen.

Gemeente 's-Hertogenbosch heeft in de eerste twee Corona-jaren duidelijk laten merken Design Museum Den Bosch van waarde te vinden voor de stad en de regio. In het frequente contact heeft Gemeente duidelijk gemaakt dat het de subsidieafspraken met het museum zal nakomen, ook als het museum duidelijk minder bezoekers trekt, zoals in 2020 en 2021 het geval is. Om de gewenste en gevraagde ambitieversnelling te verwezenlijken zijn eind 2021 gesprekken gestart om het subsidieniveau te verhogen.

Daarnaast is besloten de komende jaren een deel van het eigen vermogen te gebruiken om de kwaliteit van de exposities een impuls te geven en ook de marketing inspanningen uit te breiden. Dat is te zien in het begrote negatieve exploitatieresultaat, bij de veronderstelling dat Corona in 2022 geen al te groot effect heeft op de bezoekersinkomsten.

Tot slot

Graag willen de volgende fondsen bedanken voor hun bijdragen dit jaar, zowel voor de diverse tentoonstellingen als ter compensatie voor de extra kosten en gemiste inkomsten vanwege de covidpandemie:

- Fonds 21
- Gemeente 's-Hertogenbosch
- Gifted Art
- Gravin van Bylandt Stichting
- Henrik Muller Fonds
- Het De Gijselaar-Hintzenfonds
- Kickstart Cultuurfonds
- Mondriaan Fonds
- Oostenrijks Ministerie van Cultuur
- Prins Bernhard Cultuurfonds
- Stichting Zabawas
- Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
- Van Eelen-Weeber Stichting

Dank ook aan onze Raad van Toezicht voor hun betrokken wijze van invullen van hun adviserende en toezichhoudende rol.

's-Hertogenbosch, 3 juni 2022

Timo de Rijk
Directeur-bestuurder

Jaarrekening

Balans per 31 december 2021*(na voorstel resultaatverdeling)*

		<u>31 december 2021</u>		<u>31 december 2020</u>	
		€	€	€	€
Activa					
Vaste activa					
<i>Materiële vaste activa</i>	1				
Inventarissen			158.805		243.064
Vlottende activa					
<i>Voorraden</i>					
Gereed product en handels- goederen			32.585		33.136
<i>Vorderingen</i>					
Handelsdebiteuren	2	52.509		19.450	
Overige vorderingen en overlopende activa	3	662.493		471.908	
			715.002		491.358
<i>Liquide middelen</i>	4		1.455.336		1.395.155
			<u>2.361.728</u>		<u>2.162.713</u>

		<u>31 december 2021</u>		<u>31 december 2020</u>	
		€	€	€	€
Passiva					
Stichtingsvermogen	5				
Bestemmingsreserves	6	170.000		222.307	
Bestemmingsfondsen	7	228.822		297.112	
Egalisatiereserve inrichting	8	137.304		234.225	
Overige reserve	9	620.348		433.087	
			1.156.474		1.186.731
Voorzieningen					
Overige voorzieningen	10		253.805		213.295
Langlopende schulden	11				
Onderhandse leningen			82.809		197.373
Kortlopende schulden					
Schulden aan leveranciers en handelskredieten		129.952		174.290	
Belastingen en premies sociale verzekeringen	12	49.516		36.150	
Overige schulden en overlopende passiva	13	689.172		354.874	
			868.640		565.314
			<u>2.361.728</u>		<u>2.162.713</u>

Staat van baten en lasten over 2021

		2021		2020	
		€	€	€	€
Baten	14				
Subsidie opbrengsten	15		2.106.300		2.069.420
Bijdrage van derden			367.363		93.563
Winkelverkopen			228.729		182.210
Kunstuitleen			9.858		4.974
Entreegelden			147.552		308.427
Corona noodsteun			576.950		490.333
Opbrengsten overige activiteiten			21.224		67.020
			3.457.976		3.215.947
Inkoopwaarde van de baten	16	(165.175)		(154.485)	
			3.292.801		3.061.462
Lasten					
Personeelslasten	17	1.122.024		1.024.791	
Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa	18	103.638		105.813	
Overige lasten	19	2.103.351		1.725.687	
Som der bedrijfslasten			3.329.013		2.856.291
Bedrijfsresultaat			(36.212)		205.171
Andere rentebaten en soortgelijke opbrengsten		5.955		-	
Rentelasten en soortgelijke kosten		-		(471)	
Financiële baten en lasten			5.955		(471)
Netto resultaat			(30.257)		204.700
<i>Bestemming saldo van baten en lasten</i>					
Bestemmingsreserve verlieslatende exposities			(142.307)		142.307
Bestemmingsreserve innovatie			90.000		80.000
Bestemmingsfonds collectievorming			(28.604)		22.707
Bestemmingsfonds coronaproblemen 2021			(39.686)		39.686
Egalisatiereserve inrichting			(96.921)		(96.921)
Overige reserve			187.261		16.921
			(30.257)		204.700

Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Informatie over de rechtspersoon

Vestigingsadres en inschrijfnummer handelsregister

Stichting Design Museum Den Bosch is feitelijk en statutair gevestigd op Waterstraat 16, 5211 JD te 's-Hertogenbosch en is ingeschreven bij het handelsregister onder nummer 56588356.

Algemene toelichting

De belangrijkste activiteiten van de rechtspersoon

De activiteiten van Stichting Design Museum Den Bosch bestaan voornamelijk uit: het verzamelen en presenteren van werken op het gebied van de moderne en hedendaagse beeldende kunst en vormgeving, alsmede het verbreiden en het stimuleren van de belangstelling voor de beeldende kunst en vormgeving in de gemeente 's-Hertogenbosch en ver daarbuiten in in de ruimste zin des woords.

De locatie van de feitelijke activiteiten

Stichting Design Museum Den Bosch is feitelijk gevestigd op Waterstraat 16, 5211 JD te 's-Hertogenbosch.

Informatieverschaffing over continuïteit

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de continuïteitsveronderstelling van de Stichting. Echter, als gevolg van de uitbraak van het coronavirus wereldwijd, zijn door de Nederlandse overheid ingrijpende maatregelen genomen om de verspreiding van dit virus onder controle te krijgen. Deze maatregelen en mogelijke maatregelen die nog volgen, hebben belangrijke financiële gevolgen voor onder meer stichtingen in Nederland.

De door de Nederlandse overheid genomen maatregelen hebben een negatieve impact gehad op het resultaat en daarmee ook het vermogen van Stichting Design Museum Den Bosch. Ondanks deze negatieve ontwikkeling is de stichting gedurende het boekjaar 2021 in staat geweest dit beperkt te houden tot een relatief klein verlies. Om dit verlies beperkt te houden heeft de stichting gedurende het boekjaar 2021 gebruik gemaakt van de TVL subsidiemaatregelen alsmede de NOW subsidiemaatregelen, aangevuld met een subsidie uit het KickstartCultuurfonds.

Door de succesvolle fondsaanvragen voor de komende jaren is nu al zeker dat – mocht corona in 2022 een comeback maken en het museum opnieuw dicht gaan - het museum buiten de NOW en TVL voorwaarden zal vallen. De gezonde balanspositie van het museum is dus zeker geen luxe. Ook van Het KickstartCultuurfonds en Het Mondriaanfonds heeft het museum noodsteun ontvangen. Mocht Corona inderdaad een comeback maken dan is de verwachting dat deze fondsen opnieuw vanuit het Rijk gelden mogen toewijzen aan de musea en dat Design Museum dan opnieuw binnen de criteria zal vallen.

Gemeente 's-Hertogenbosch heeft daarnaast in de eerste twee Corona-jaren duidelijk laten merken Design Museum Den Bosch van waarde te vinden voor de stad en de regio. In het frequente contact heeft Gemeente duidelijk gemaakt dat het de subsidieafspraken met het museum zal nakomen, ook als het museum duidelijk minder bezoekers trekt, zoals in 2020 en 2021 het geval is.

Informatieverschaffing over schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van Stichting Design Museum Den Bosch zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Algemene grondslagen voor verslaggeving

De standaarden op basis waarvan de jaarrekening is opgesteld

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van RJ640 en de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving voor micro- en kleine rechtspersonen, die uitgegeven zijn door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Activa en passiva worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs.

Grondslagen

Materiële vaste activa

Overige materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen.

Subsidies op investeringen worden in mindering gebracht op de verkrijgings- of vervaardigingsprijs van de activa waarop de subsidies betrekking hebben.

Voor verplichtingen tot herstel na afloop van het gebruik van het actief wordt een voorziening getroffen voor het verwachte bedrag op het moment van activering. Dit bedrag wordt verwerkt als onderdeel van de boekwaarde van het actief waartegenover voor het gehele bedrag een voorziening wordt gevormd.

Voorraden

De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs onder toepassing van de FIFO-methode (first in, first out) of lagere opbrengstwaarde.

De verkrijgings- of vervaardigingsprijs bestaat uit (alle kosten die samenhangen met de verkrijging of vervaardiging) alsmede de gemaakte kosten om de voorraden op hun huidige plaats en in hun huidige staat te brengen. In de kosten van vervaardiging zijn begrepen directe loonkosten en toeslagen voor aan de productie gerelateerde indirecte vaste en variabele kosten, waaronder de kosten van het bedrijfsbureau, de onderhoudsafdeling en interne logistiek.

De opbrengstwaarde is de geschatte verkoopprijs onder aftrek van direct toerekenbare verkoopkosten. Bij de bepaling van de opbrengstwaarde wordt rekening gehouden met de incourantheid van de voorraden.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Indien geen sprake is van (dis)agio en transactiekosten is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde van de vorderingen. Als de ontvangst van de vordering is uitgesteld op grond van een verlengde overeengekomen betalingstermijn wordt de reële waarde bepaald aan de hand van de contante waarde van de verwachte ontvangsten en worden er op basis van de effectieve rente rente-inkomsten ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht. Voorzelingen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Overige reserves

Overige reserves zijn alle reserves, anders dan de wettelijke reserves en de statutaire reserves. Overige reserves zijn vrij uitkeerbaar aan de aandeelhouders.

Voorzelingen

Voorzelingen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan, waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen. Pensioenvoorzelingen worden gewaardeerd op basis van actuariële grondslagen. De overige voorzieningen worden gewaardeerd tegen de contante waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen af te wikkelen, tenzij de tijdswaarde van geld niet materieel is. Als de periode waarover de uitgaven contant worden gemaakt maximaal een jaar is, wordt de voorziening tegen nominale waarde gewaardeerd.

Wanneer het de verwachting is dat een derde de verplichtingen vergoedt, en wanneer het waarschijnlijk is dat deze vergoeding zal worden ontvangen bij de afwikkeling van de verplichting, dan wordt deze vergoeding als een actief in de balans opgenomen.

Voorziening voor groot onderhoud

Voor uitgaven voor groot onderhoud van gebouwen wordt een voorziening gevormd om deze lasten gelijkmatig te verdelen over een aantal boekjaren. De toevoegingen aan de voorziening wordt bepaald op basis van het geschatte bedrag van het groot onderhoud en de periode die telkens tussen de werkzaamheden voor groot onderhoud verloopt.

Langlopende schulden

Langlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de langlopende schulden worden in de waardering bij eerste verwerking opgenomen. Langlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Indien geen sprake is van (dis)agio of transactiekosten is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde van de schuld.

Het verschil tussen de bepaalde boekwaarde en de uiteindelijke aflossingswaarde wordt op basis van de effectieve rente gedurende de geschatte looptijd van de langlopende schulden in de staat van baten en lasten als interestlast verwerkt.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

De bepaling van het resultaat

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het jaar. De opbrengsten op transacties worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd.

Pensioenlasten

Stichting Design Museum Den Bosch heeft alle pensioenregelingen verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De over het verslagjaar verschuldigde premie wordt als last verantwoord. Mutaties in de pensioenvoorziening worden ook in de staat van baten en lasten verwerkt. Zie ook de grondslagen voor waardering van activa en passiva, bij Pensioenvoorziening. Hiernaar wordt ook verwezen voor wat betreft pensioenregelingen van dochterondernemingen in het buitenland.

Afschrijvingen op materiële vaste activa

Materiële vaste activa worden vanaf het moment van gereedheid voor ingebruikneming afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Over terreinen en vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Indien een schattingswijziging plaatsvindt van de toekomstige gebruiksduur, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast.

Boekwinsten en -verliezen uit de incidentele verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

Toelichting op de balans

Vaste activa

1 Materiële vaste activa

	<u>Inventarissen</u>
	€
Stand per 1 januari 2021	
Aanschafwaarde	1.127.749
Cumulatieve afschrijvingen	(884.685)
	<u>243.064</u>
Boekwaarde per 1 januari 2021	<u>243.064</u>
Mutaties	
Investeringen	19.379
Afschrijvingen	(103.638)
	<u>(84.259)</u>
Saldo mutaties	<u>(84.259)</u>
Stand per 31 december 2021	
Aanschafwaarde	1.147.128
Cumulatieve afschrijvingen	(988.323)
	<u>158.805</u>
Boekwaarde per 31 december 2021	<u>158.805</u>

Vlottende activa*Vorderingen*

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>2 Handelsdebiteuren</i>		
Vorderingen op handelsdebiteuren algemeen	128	720
Vorderingen op handelsdebiteuren SEM	52.381	18.730
	<u>52.509</u>	<u>19.450</u>

Een voorziening voor mogelijke oninbaarheid wordt niet noodzakelijk geacht.

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>3 Overige vorderingen en overlopende activa</i>		
Belastingen en premies sociale verzekeringen	97.053	20.279
Overige vorderingen	224.609	222.373
Overlopende activa	340.831	229.256
	<u>662.493</u>	<u>471.908</u>

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>Belastingen en premies sociale verzekeringen</i>		
Omzetbelasting	97.053	20.200
Pensioenen	-	79
	<u>97.053</u>	<u>20.279</u>

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>Overige vorderingen</i>		
Nog te ontvangen subsidies	115.436	25.000
Nog te ontvangen schenkingen	109.173	197.373
	<u>224.609</u>	<u>222.373</u>

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>Overlopende activa</i>		
Nog te ontvangen bedragen	244.519	90.513
Vooruitbetaalde bedragen	96.312	138.683
Overige overlopende activa	-	60
	<u>340.831</u>	<u>229.256</u>

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>4 Liquide middelen</i>		
Rabobank	1.444.239	1.391.561
Overlopende kruisposten	8.575	-
Kas	2.522	3.594
	<u>1.455.336</u>	<u>1.395.155</u>

5 Stichtingsvermogen

In onderstaand overzicht is het verloop van het eigen vermogen weergegeven:

	Bestem- mingsre- serves	Bestem- mings- fondsen	Egalisatie- reserve inri- chting	Overige re- serve	Totaal
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2021	222.307	297.112	234.225	433.087	1.186.731
Mutatie uit resultaatverdeling	90.000	(28.604)	(96.921)	-	(35.525)
Uit resultaatverdeling	-	-	-	187.261	187.261
Kosten ten laste van reserve	(142.307)	(39.686)	-	-	(181.993)
Stand per 31 december 2021	<u>170.000</u>	<u>228.822</u>	<u>137.304</u>	<u>620.348</u>	<u>1.156.474</u>

6 Bestemmingsreserves

Bestemmingsreserve verlieslatende exposities	-	142.307
Bestemmingsreserve innovatie	170.000	80.000
	<u>170.000</u>	<u>222.307</u>

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Bestemmingsreserve verlieslatende exposities		
Stand per 1 januari	142.307	-
Resultaatverdeling	-	142.307
Vrijval bestemmingsreserve	(142.307)	-
Stand per 31 december	<u>-</u>	<u>142.307</u>

De bestemmingsreserve was opgenomen voor Radical Austria en gevormd door het bestuur voor mogelijke exploitatietekorten van de tentoonstelling in 2021, waarvan de omvang onduidelijk was. In 2021 heeft er geen onttrekking plaatsgevonden aan deze reserve, derhalve valt deze vrij ultimo 2021.

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Bestemmingsreserve innovatie		
Stand per 1 januari	80.000	-
Resultaatverdeling	90.000	80.000
Stand per 31 december	<u>170.000</u>	<u>80.000</u>

De bestemmingsreserve innovatie is gevormd door het bestuur en zal worden ingezet voor toekomstige bestedingen op het gebied van innovatie. De bestemmingsreserve mag maximaal 5% van de jaarlijkse lasten van het jaar (t+1) bedragen conform de beschikking van de Gemeente 's-Hertogenbosch.

7 Bestemmingsfondsen

Bestemmingsfonds collectievorming	228.822	257.426
Bestemmingsfonds coronaproblemen 2021	-	39.686
	<u>228.822</u>	<u>297.112</u>

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Bestemmingsfonds collectievorming		
Stand per 1 januari	257.426	234.719
Resultaatverdeling	(28.604)	22.707
Stand per 31 december	<u>228.822</u>	<u>257.426</u>

Er is met de gemeente 's-Hertogenbosch afgesproken dat het museum jaarlijks minimaal 2,5% van de ontvangen gemeentelijke subsidie besteed aan het vergroten en up to date houden van haar collectie.

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Bestemmingsfonds coronaproblemen 2021		
Stand per 1 januari	39.686	-
Resultaatverdeling	-	39.686
Vrijval bestemmingsfonds	(39.686)	-
Stand per 31 december	<u>-</u>	<u>39.686</u>

Het bestemmingsfonds Coronaproblemen is gevormd vanuit de vergoedingen met betrekking tot de coronaschade 2020 en was bestemd voor het opvangen van tegenvallers in 2021 in relatie tot corona. Er zijn geen onttrekkingen geweest gedurende 2021, derhalve vrijval van het bestemmingsfonds per ultimo 2021.

8 Egalisatiereserve inrichting

Egalisatiereserve inrichting	<u>137.304</u>	<u>234.225</u>
------------------------------	----------------	----------------

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Egalisatiereserve inrichting		
Stand per 1 januari	234.225	331.146
Resultaatverdeling	(96.921)	(96.921)
Stand per 31 december	<u>137.304</u>	<u>234.225</u>

De egalisatiereserve inrichting is gevormd omdat de stichting de materiële vaste activa om niet in eigendom heeft verkregen. De impliciet hierbij verkregen subsidie is opgenomen in een egalisatiereserve inventaris. De jaarlijkse afschrijvingen op deze inventaris en inrichting zullen ten laste van de egalisatiereserve worden gebracht.

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
9 Overige reserve		
Stand per 1 januari	433.087	416.166
Uit resultaatverdeling	187.261	16.921
Stand per 31 december	<u>620.348</u>	<u>433.087</u>

Vorzieningen

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>10 Overige voorzieningen</i>		
Voorziening groot onderhoud	253.805	213.295
	<u>253.805</u>	<u>213.295</u>
	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>Voorziening groot onderhoud</i>		
Voorziening groot onderhoud inventaris	253.805	213.295
	<u>253.805</u>	<u>213.295</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
<i>Voorziening groot onderhoud inventaris</i>		
Stand per 1 januari	213.295	160.026
Dotatie voorziening	40.510	53.269
Stand per 31 december	<u>253.805</u>	<u>213.295</u>

De voorziening voor groot onderhoud is gevormd om de kosten voor het huurdersdeel van het groot onderhoud van het pand gelijkmatig over de jaren te verdelen, zowel voor het museum als voor het kantoor.

De voorziening is gebaseerd op een 10 jarig onderhoudsplan voor het kantoor en een 30 jarig onderhoudsplan voor het museum, wat is opgesteld in opdracht van de beheerstichting van het pand en heeft betrekking op de geschatte kosten voor huurdersonderhoud over een periode van 10 jaar respectievelijk 30 jaar.

Langlopende schulden*11 Langlopende schulden*

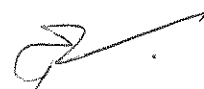
	Stand per 31 december 2021	Aflossings- verplich- ting	Resterende looptijd > 1 jaar
	€	€	€
Totaal	109.173	26.364	82.809
	<u>109.173</u>	<u>26.364</u>	<u>82.809</u>

Resterende looptijd > 5 jaar

€ 10.027

Kortlopende schulden

	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>12 Belastingen en premies sociale verzekeringen</i>		
Loonheffing	46.936	36.150
Pensioenen	2.580	-
	<u>49.516</u>	<u>36.150</u>
	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>13 Overige schulden en overlopende passiva</i>		
Aflossingsverplichtingen	26.364	-
Vooruitontvangen subsidies	380.058	99.590
Reservering vakantiegeld	43.945	41.172
Nog te betalen bedragen	39.405	4.716
Reservering vakantiedagen	39.112	29.682
Te betalen nettolonen	-	9.543
Overige overlopende passiva	160.288	170.171
	<u>689.172</u>	<u>354.874</u>
	<u>31-12-2021</u>	<u>31-12-2020</u>
	€	€
<i>Aflossingsverplichtingen</i>		
Andere obligaties en onderhandse lening	26.364	-
	<u>26.364</u>	<u>-</u>

Niet in de balans opgenomen rechten, verplichtingen en regelingen

Informatieverschaffing over niet in de balans opgenomen verplichtingen

Door de Stichting zijn huurverplichtingen aangegaan met de Stichting Beheer Museumkwartier te 's-Hertogenbosch voor de huur van het pand, verbouwing en zonnepanelen gelegen aan De Mortel 4 te 's-Hertogenbosch ter grootte van € 212.766 per jaar. De huurprijs van het pand wordt jaarlijks geïndexeerd.

Door de Stichting zijn huurverplichtingen aangegaan met de Stichting Beheer Museumkwartier te 's-Hertogenbosch voor de huur van de kantoorruimte gelegen aan Waterstraat 14 - 16 te 's-Hertogenbosch ter grootte van € 68.623 per jaar. De huurprijs van de kantoorruimte wordt jaarlijks geïndexeerd.

Informatieverschaffing over operationele leases

Er is sprake van een huurverplichting ten aanzien van een server en een kopieerapparaat. Deze overeenkomst is ingegaan per 30 maart 2021 en heeft een looptijd van 60 maanden. Het maandelijkse huurbedrag bedraagt € 559.

Toelichting op de staat van baten en lasten*14 Baten*

Subsidie opbrengsten	2.106.300	2.069.420
Corona noodsteun	576.950	490.333
Bijdrage van derden	367.363	93.563
Winkelverkopen	228.729	182.210
Entreegelden	147.552	308.427
Kunstuitleen	9.858	4.974
Opbrengsten overige activiteiten	21.224	67.020
	<u>3.457.976</u>	<u>3.215.947</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€

16 Inkoopwaarde van de baten

Inkoopwaarde baten	165.175	154.485
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Inkoopwaarde baten		
Inkoopwaarde verkopen	136.649	121.009
Inkoopwaarde verkoop entreebewijzen	16.453	24.573
Inkoopwaarde verkopen winkel	12.073	8.903
	<u>165.175</u>	<u>154.485</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€

17 Personeelslasten

Lonen	875.294	804.653
Sociale lasten en pensioenlasten	246.730	220.138
	<u>1.122.024</u>	<u>1.024.791</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Lonen		
Lonen en salarissen	<u>875.294</u>	<u>804.653</u>

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Sociale lasten en pensioenlasten		
Sociale lasten	148.509	130.205
Pensioenlasten	98.221	89.933
	<u>246.730</u>	<u>220.138</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
<i>18 Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa</i>		
Afschrijvingen materiële vaste activa	<u>103.638</u>	<u>105.813</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Afschrijvingen materiële vaste activa		
Inventarissen	<u>103.638</u>	<u>105.813</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
<i>19 Overige lasten</i>		
Overige personeelskosten	186.778	306.524
Huisvestingskosten	671.374	560.971
Exploitatie- en machinekosten	93.269	91.125
Verkoopkosten	8.510	12.841
Autokosten	3.215	1.276
Kantoorkosten	134.443	84.222
Algemene kosten	1.005.762	668.728
	<u>2.103.351</u>	<u>1.725.687</u>

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Overige personeelskosten		
Diensten door derden	116.299	254.169
Transitievergoeding	32.500	6.984
Kantinekosten	9.133	7.407
Reiskostenvergoeding woon-werk	8.772	9.402
Vergoeding reis- en verblijfkosten	8.439	4.812
Arbodienst	4.217	6.855
Werkkostenhregeling ten laste van vrije ruimte	2.502	3.416
Studie- en opleidingskosten	2.045	9.700
Werkkostenregeling grichte vrijstelling	1.601	2.358
Wervingskosten	795	445
Werkkleding	475	17
Overige kostenvergoedingen	-	959
	<u>186.778</u>	<u>306.524</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Huisvestingskosten		
Betaalde huur	275.954	143.827
Gas, water en elektra	72.070	77.364
Schoonmaakkosten	70.279	70.799
Onderhoud gebouwen	4.700	6.327
Advies	-	8.272
Overige huisvestingskosten	248.371	254.382
	<u>671.374</u>	<u>560.971</u>
	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Exploitatie- en machinekosten		
Overige ICT kosten	71.608	82.544
Overige kosten machines	16.192	2.163
Reparatie en onderhoud ICT	3.775	3.637
Kleine aanschaf inventaris	752	1.226
Reparatie en onderhoud inventaris	683	641
Kleine aanschaffingen ICT	259	914
	<u>93.269</u>	<u>91.125</u>

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Verkoopkosten		
Representatiekosten	2.516	1.996
Relatiegeschenken	801	1.685
Dotatie voorziening dubieuze vorderingen op handelsdebiteuren	233	-
Incassokosten	89	198
Uitgegeven giften en donaties	50	-
E-ticketing	-	7.348
Overige verkoopkosten	4.821	1.614
	<u>8.510</u>	<u>12.841</u>
	<u>€</u>	<u>€</u>
Autokosten		
Reparatie en onderhoud auto's	618	53
Motorrijtuigenbelasting	565	780
Brandstofkosten auto's	149	213
Overige autokosten	1.883	230
	<u>3.215</u>	<u>1.276</u>
	<u>€</u>	<u>€</u>
Kantoorkosten		
Collectie	110.098	50.486
Kantoor- en administratiekosten	7.882	7.429
Telefoon- en faxkosten	5.660	20.819
Drukwerk	4.438	95
Internetkosten	3.202	3.200
Porti	1.465	1.449
Kantoorbenodigdheden	858	556
Kosten automatisering	840	-
Overige kantoorkosten	-	188
	<u>134.443</u>	<u>84.222</u>
	<u>€</u>	<u>€</u>

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
	€	€
Algemene kosten		
Tentoonstellingskosten	609.500	388.192
Publicatiekosten	64.754	-
Algemene verzekeringen	58.525	42.318
Marketing en publiciteit	42.193	130.689
Accountantskosten, andere niet-controlediensten	37.584	56.045
Programma's, lezingen en rondleidingen	36.308	-
Abonnementen en contributies	13.114	14.393
Bankkosten	11.842	3.194
Reis- en verblijfkosten	10.314	107
Overige algemene kosten	121.628	33.790
	<u>1.005.762</u>	<u>668.728</u>

Overige toelichtingen**Gemiddeld aantal werknemers**

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
Gemiddeld aantal werknemers over de periode werkzaam binnen Nederland	20,00	20,00
Gemiddeld aantal werknemers over de periode	<u>20,00</u>	<u>20,00</u>

WNT verantwoording 2021

	T. de Rijk Directeur- bestuurder 1/1 - 31/12 <u>€</u>
WNT Verantwoording 2021 Bestuurder	
Individueel WNT-maximum 2021	209.000
Beloning	93.747
Belastbare onkostenvergoedingen	-
Beloningen betaalbaar op termijn	-
Onverschuldigd betaald bedrag	-
Totaal bezoldiging	93.747
	T. de Rijk Directeur- bestuurder 1/1 - 31/12 <u>€</u>
WNT Verantwoording 2020 Bestuurder	
Individueel WNT-maximum 2020	201.000
Beloning	98.814
Belastbare onkostenvergoedingen	-
Beloningen betaalbaar op termijn	12.314
Onverschuldigd betaald bedrag	-
Totaal bezoldiging	111.128

	T. Eliëns Voorzitter 1/1 - 31/12 €	J. Veenendaal Lid 1/1 - 31/12 €	P. Schuit Lid 1/1 - 31/12 €	Y. Salihine Lid 20/5 - 31/12 €
WNT Verantwoording 2021 RvT				
Individueel WNT-maximum 2021	31.350	20.900	20.900	20.900
Beloning	-	-	-	-
Belastbare onkostenvergoedingen	-	-	-	-
Beloningen betaalbaar op termijn	-	-	-	-
Onverschuldigd betaald bedrag	-	-	-	-
Totaal bezoldiging	-	-	-	-

	T. Eliëns Voorzitter 1/1 - 31/12 €	J. Veenendaal Lid 1/1 - 31/12 €	P. Schuit Lid 1/1 - 31/12 €	C. Mennen Lid 1/1 - 9/7 €
WNT Verantwoording 2020 RvT				
Individueel WNT-maximum 2020	30.500	20.100	20.100	11.725
Beloning	-	-	-	-
Belastbare onkostenvergoedingen	334	-	-	-
Beloningen betaalbaar op termijn	-	-	-	-
Onverschuldigd betaald bedrag	-	-	-	-
Totaal bezoldiging	334	-	-	-

's-Hertogenbosch, 3 juni 2022
Stichting Design Museum Den Bosch

Het bestuur
Vertegenwoordigd door:
T.R.A. de Rijk

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: Het bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Design Museum Den Bosch

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2021

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2021 van Stichting Design Museum Den Bosch te 's-Hertogenbosch gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Design Museum Den Bosch per 31 december 2021 en van het resultaat over 2021 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 640 Organisaties zonder winststreven.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2021;
2. de staat van baten en lasten over 2021; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Cultuurpodium Groene Engel zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij Assurance-opdrachten (Vio) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

EJP AUDIT BV
Postbus 3082
5203 DB 's-Hertogenbosch
IBAN NL18INGB0654564620
KvK 17264682
BTW NL8213.80.163.B01

'S-HERTOGENBOSCH
T 073-8507280
BEZOEKADRES
Rietveldenweg 102
5222 AS 's-Hertogenbosch
info@ejp.nl | ejp.nl

DE BILT
T 030-2525481
BEZOEKADRES
Wilhelminalaan 1-3
3732 GJ De Bilt
info@ejp.nl | ejp.nl

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag
- de overige gegevens

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van RJ-Richtlijn 640 is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in RJ-Richtlijn 640 en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie in overeenstemming met de bepalingen van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving RJ 640 "Organisaties zonder winststreven" en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector (WNT).

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met RJ-Richtlijn 640. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

's-Hertogenbosch, 3 juni 2022

EJP audit bv

T.M.H. Heppenhuis MSc RA

